

Planbureau-werk in uitvoering

Beleidsvaluatie agrarisch en particulier natuurbeheer voor de Natuurbalans 2003

waarin: particulieren in samenwerkingsverbanden met terreinbeherende organisaties

M.E. Sanders
H. van Blitterswijk
H.P.J. Huiskes
M.N. van Wijk
A. Blankena

Werkdocument 2003/16

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Wageningen, 2003

**Beleidsevaluatie agrarisch en particulier
natuurbeheer voor de Natuurbalans 2003**
waarin: particulieren in samenwerkingsverbanden
met terreinbeherende organisaties

M.E. Sanders
H. van Blitterswijk
H.P.J. Huiskes
M.N. van Wijk
A. Blankena

Werkdocument 2003/16

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Wageningen, 2003

De reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor het Natuurplanbureau. De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van het Natuurplanbureau verspreid. De inhoud heeft een voorlopig karakter en is vooral bedoeld ter informatie van collega-onderzoekers die aan planbureauproducten werken. Citeren uit deze reeks is dan ook niet mogelijk. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.*

* Uitvoerende instellingen: Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Rijksinstituut voor integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR)

Werkdocument 2003/16 is gekwalificeerd als status B. De inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door Joep Dirkx. Hij heeft het document ook geaccepteerd als opdrachtgever namens het Milieu- en Natuurplanbureau.

Betekenis Kwaliteitsstatus

Status A: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een adviseur uit een zogenoemde referentenpool. Deze pool bestaat uit onafhankelijke adviseurs die werkzaam zijn binnen het consortium RIKZ, RIVM, RIZA en WUR

Status B: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een collega die niet heeft meegewerkt in het desbetreffende projectteam

Status C: inhoudelijke kwaliteitsbeoordeling heeft (nog) niet plaatsgevonden

©2003 ALTERRA Research Instituut voor de Groene Ruimte
Postbus 47, 6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 47 47 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Project 394-23.0003-05

[NPB Werkdocument 2003/16 – november 2003]

Werkdocumenten in de Reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' worden uitgegeven door het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen. Informatie: (0317) 47 78 45; e-mail: info@npb-wageningen.nl

Website: www.natuurplanbureau.nl

Inhoud

1	Inleiding	7
1.1	Beleidsdoelstelling en taakstelling	7
1.2	Projectdoelstelling	8
2	Voortgang beleidsprestaties agrarisch en particulier natuurbeheer	10
2.1	Taakstellingen	10
2.2	Werkwijze	10
2.3	Beleidsprestaties agrarisch natuurbeheer	11
2.4	Beleidsprestaties particulier natuurbeheer	14
3	Particulieren in samenwerkingsverbanden	16
3.1	Particuliere eigenaren in de Nationale Parken	16
	3.1.1 Algemeen	16
	3.1.2 Meerwaarde	18
	3.1.3 Draagvlak onder particulieren	19
3.2	Particuliere natuurbeheerders bij de terreinbeherende organisaties	19
	3.2.1 Algemeen	19
	3.2.2 Kennis	20
	3.2.3 Verhuren/verpachten door NB organisaties aan particulieren	20
4	Effecten particulier en agrarisch natuurbeheer in het veld	27
4.1	Bos	27
4.2	Weidevogels	28
4.3	Botanisch beheer en Randenbeheer	29
4.4	Kansrijkdom SN-pakketten Programma Beheer	31
	4.4.1 Werkwijze	31
	4.4.2 Resultaten	32
5	Conclusies	35
	Literatuur	36
	Bijlage 1 Natuurdoelen in “Natuur voor mensen”	39
	Bijlage 2 Gebruikte afkortingen	40
	Bijlage 3 Lijst van respondenten	41
	Bijlage 4 Informatie Staatsbosbeheer	42

Bijlage 5	LASERgegevens: beschikte hoeveelheid hectaren per doelgroep per 1 jan 2003 in SN	43
Bijlage 6	Reactie In Natura-west op verschillen per provincie.	44
Bijlage 7	Gesprekverslag Controle Programma Beheer door DLG	45
Bijlage 8	Informatie Directie Natuur en LASER over realisatie taakstellingen.	48
Bijlage 9	Fout in Natuurcompendium	49
Bijlage 10	EHS-probleem	50
Bijlage 11	Ganzenopvang via Faunafonds	51
Bijlage 12	LASER gegevens beschikte pakketten programma beheer tot 1 jan 2003	52
Bijlage 13	RBON-gegevens van DLG	55
Bijlage 14	Beschrijving particulier beheer per park	57

1 Inleiding

1.1 Beleidsdoelstelling en taakstelling

De Nota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur geeft de natuurdoelstellingen van het ministerie van LNV tot 2018. Een van de doelstellingen van het natuurbeleid in deze nota is dat: "in 2018 de EHS volledig is ingericht en dat de gewenste natuurkwaliteit is bereikt". Hiervoor stellen zij tot taak dat voor 2018 150.000 ha nieuwe natuur wordt aangekocht, ingericht en overgedragen aan Terreinbeherende organisaties (TBO's) en dat er op 135.000 ha landbouwgrond agrarisch natuurbeheer wordt uitgevoerd. Het Natuurplanbureau volgt de voortgang van deze realisatie van de EHS en agrarisch natuurbeheer in de natuurbalans. Per 31 december 2001 was ruim 55.000 hectare nieuwe natuur gerealiseerd en resteerde er nog een taakstelling van ongeveer 95.000 hectare (Natuurbalans2002). Van taakstelling agrarisch natuurbeheer was ca 68.000 hectare gerealiseerd

Door de economische recessie ligt de nadruk van de politieke partijen op het begrotingstekort en wordt er bezuinigd op natuur en milieu. Minister Veerman heeft geen geld meer voor aankoop van gronden maar wil het concept van de EHS niet verlaten. Zijn voorstel is daarom de grond niet meer aan te kopen maar het door particulieren te laten beheren. Deze beleidswijziging verhoogt dus de taakstelling (Tabel 1) voor agrarisch en particulier natuurbeheer met een, tijdens de looptijd van dit project, nog onbekende hoeveelheid hectaren. Echter zelfs zonder beleidswijziging zal in 2018 ca eenderde tot de helft van de EHS door particulieren worden beheerd. Het gaat daarbij om botanische graslanden, weidevogelgraslanden, bos en landgoederen in eigendom van particulieren maar ook om meer "gevoelige" natuur als heide, schraalgraslanden en rietland van TBO's beheerd door particulieren.

Er zijn nog steeds vragen bij de effectiviteit van agrarisch natuurbeheer en of particulieren wel hoogwaardige natuur kunnen beheren. Een groep vooraanstaande natuurwetenschappers heeft daarom zelfs een manifest geschreven tegen de beleidswijziging. Het resultaat is een publiek debat over de gevolgen van de wijziging.

Tabel 1 Taakstellingen uit de nota Natuur voor mensen, mensen voor natuur (natuurdoelen en taakstellingen zie bijlage 1).

Taakstelling	Oppervlakte in ha
Agrarisch natuurbeheer	135.000
Particulier natuurbeheer	19.200
Nieuwe natuur	150.000

Programma Beheer is het subsidiestelsel van het ministerie om het natuurbeheer te sturen en te stimuleren. Het bestaat uit de subsidieregelingen natuurbeheer (SN), agrarisch natuurbeheer (SAN) en de regeling organisatiekosten samenwerkingsverbanden (ROS). De doelstellingen van het programma zijn:

- Resultaat gericht beheer van natuur, bos en landschap
- Aandacht en ruimte voor particulieren in het natuurbeheer
- Aandacht voor doelen buiten de EHS

1.2 Projectdoelstelling

Doel van het project is inzicht krijgen in wie de particulieren zijn die in het natuurbeheer (kunnen) participeren, hoeveel het er zijn, wat ze motiveert, welke pakketten ze afsluiten, welke knelpunten ze ondervinden en wat de effecten zijn van hun inspanningen.

Een indeling van particuliere beheerders is gemaakt aan de hand van het eigendom van het terrein en de functie van het terrein (bestaande natuur, nieuwe natuur of landbouw). Deze indeling wordt gebruikt om het project in onderdelen en subdoelstellingen nader te concretiseren. De indeling is als volgt:

- A. particuliere beheerders van bestaande natuur (Particuliere bos- en landgoedeigenaren)
- B. particulieren en terreinen met functiewijziging naar nieuwe natuur (wie zijn dat)
- C. particulieren en terreinen met hoofdfunctie landbouw (agrariërs en ANVs),
- D. particulieren in samenwerkingsverbanden zoals bij Nationale Parken (wie zijn dat),
- E. particulieren die terreinen van TBO's beheren (schaapsherders, rietsnijders, boeren die vee inscharen).

De taakstellingen voor agrarisch en particulier natuurbeheer zijn niet van toepassing op de volgende particulieren waardoor zij niet als zodanig zijn opgenomen in dit project:

- Natuurmonumenten en de Landschappen zijn ook particulieren maar zij worden geschaard onder de terreinbeherende organisaties (TBO's).
- 10800 vrijwilligers nemen op 333.000 ha maatregelen om te voorkomen dat legfels van weidevogels sneuvelen door agrarische activiteiten. (Jaarverslag Vrijwillige weidevogelbescherming 2000)

Dit project is opgebouwd uit drie onderdelen: voortgang agrarisch en particulier natuurbeheer (puntje A, B en C uit de indeling), particulieren in samenwerkingsverbanden (puntje D en E uit de indeling) en de effecten van particulier en agrarisch natuurbeheer in het veld.

Voortgang beleidsprestaties agrarisch en particulier natuurbeheer

Doel: nagaan in hoeverre taakstellingen wat betreft oppervlakten en soorten beschikkingen vanuit Programma Beheer worden gesubsidieerd. Het betreft particulieren en terreinen met hoofdfunctie landbouw (agrariërs en ANVs), particuliere natuurbeheerders van bestaande natuur (Particuliere bos- en landgoedeigenaren) en particulieren met functiewijziging van hun terreinen naar nieuwe natuur. Analyse van deze beleidsprestaties geeft inzicht in de voortgang van het beleid zoals bijvoorbeeld de volgende indicatoren:

Agrarisch natuurbeheer:

- de voortgang in realisatie van agrarisch natuurbeheer
- mate van continuïteit in natuurbeheer door agrariërs
- de realisatie van agrarisch natuurbeheer per provincie
- verhouding tussen verschillende pakkettypen
- de mate van versnippering en de uitwerking van de ruime jas.
- de mate waarin AN binnen en buiten de EHS wordt ontwikkeld

Particulier beheer:

- de realisatie van het doel meer particulieren betrekken bij natuurbeheer (functiewijziging)
- de mate waarin hoogwaardige natuur wordt ontwikkeld: verhouding basis-, pluspakketten (bestaande natuur)

Particulieren in samenwerkingsverbanden

Doel: Inzicht krijgen in wie die particulieren zijn, hoeveel ha zij beheren, om hoeveel mensen het gaat, wat ze motiveert, welke pakketten ze afsluiten, om welke natuur het gaat, en welke knelpunten ze ondervinden. Het betreft hier particulieren in samenwerkingsverbanden zoals bij Nationale Parken en particulieren die terreinen van TBO's (SBB, NM, Landschappen) beheren (schaapsherders, rietsnijders, boeren die vee inscharen).

Effecten particulier en agrarisch natuurbeheer in het veld

Doel: inzicht krijgen in de effecten van het particulier en agrarisch natuurbeheer in het veld. Omdat particulieren voornamelijk bos, weidevogelgrasland en botanische graslanden beheren, is onderzocht wat de effecten zijn van bosbeheer door particuliere natuurbeheerders van bestaande natuur, weidevogelbeheer en beheer van botanische graslanden door particulieren en terreinen met hoofdfunctie landbouw zoals agrariërs en ANVs.

Evaluatie van de ligging van beschikte SN-pakketten programma beheer met behulp van kansrijkdomkaarten. De kansrijkdomkaarten zijn gemaakt met behulp van het voorkomen van plantensoorten(veldgegevens). Deze kaarten leveren de volgende indicator: aantal Ha kansrijke beschikte pakketten. Er is in dit onderdeel geen indeling gemaakt in particulier en niet-particulier omdat deze gegevens ontbraken in het GIS-bestand.

2 Voortgang beleidsprestaties agrarisch en particulier natuurbeheer

2.1 Taakstellingen

In de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' wordt aangegeven dat 90.000 hectare EHS gerealiseerd zal worden in de vorm van agrarisch natuurbeheer. Bovendien is het streven 45.000 hectare agrarisch natuurbeheer buiten de EHS te realiseren.

In Programma Beheer is de doelstelling geformuleerd meer particulieren bij het beheer van natuur te willen betrekken. Het Rijk wilde volgens de 'oude' taakstellingen 19.200 hectare EHS realiseren door de functie van gebieden te wijzigen in natuur en langdurige contracten voor het beheer daarvan af te sluiten met particulieren. De "nieuwe" taakstellingen van na de beleidswijzigingen zijn nog onbekend.

2.2 Werkwijze

De beleidsprestaties zijn onderzocht door de cijfers verkregen van LASER (SAN-pakketten per provincie/ doelgroep; Bijlage 5 en 12) en van DLG (RBON; Bijlage 13) en van het faunafonds (Ganzenopvang; Bijlage 11) te analyseren. LASER heeft tevens het quotum AN per provincie opgevraagd bij de provincies (Bijlage 12).

De ontwikkeling van het areaal agrarisch natuurbeheer is berekend door de totale hoeveelheid hectaren van de SAN-pakketten, de RBON en de ganzenopvang per jaar bij elkaar op te tellen. De voortgang van het areaal werd vastgesteld door deze per jaar te vergelijken met een cumulatieve optelling van de afgeleide taakstelling per jaar. De afgeleide taakstelling per jaar is de totale taakstelling (135.000) waarvan afgetrokken de hoeveelheid gerealiseerd in 1991 (20000) gedeeld door het aantal jaren van 1991 tot 2018.

Provinciale verschillen zijn onderzocht door de totale hoeveelheid AN (SAN+RBON+ganzenopvang) per provincie te vergelijken met de taakstelling of quotum voor die provincie. Daarnaast is het quotum vergeleken met de hoeveelheid aanwezige landbouwgrond per provincie (CBS-statline) om het percentage agrarisch natuurbeheer per provincie te berekenen.

Inhoudelijke verschillen tussen verschillende typen natuur die worden gesubsidieerd met Programma Beheer is verkregen door de SAN-pakketten in hoofdgroepen te verdelen, te weten: natuurlijke handicaps, individuele weidevogelpakketten, collectieve weidevogelpakketten, botanische pakketten en akkerpakketten. De hectaren per pakket zijn toegeedeeld aan deze hoofdgroepen.

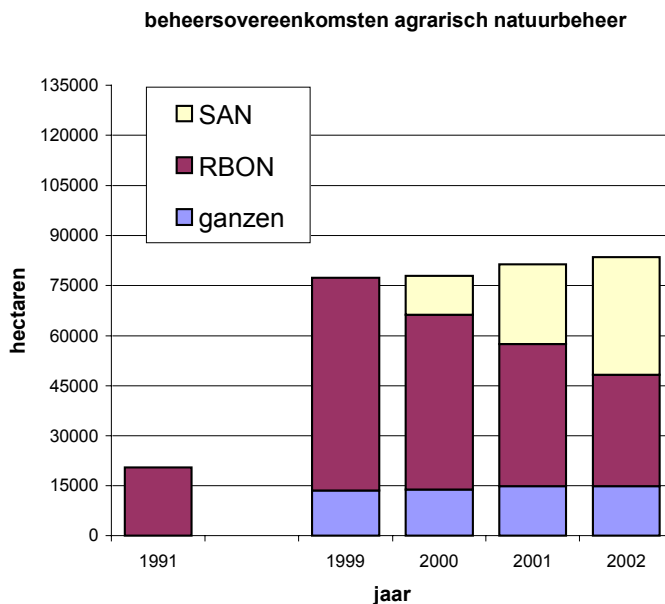
De ontwikkeling van het areaal particulier natuurbeheer is berekend door de totale hoeveelheid hectaren van de functiewijziging per bijlage (indeling van Nederlandse Gemeenten) bij elkaar op te tellen (Bijlage 12). De voortgang van het areaal werd vastgesteld door deze per jaar te vergelijken met een cumulatieve optelling van de afgeleide taakstelling per jaar. Deze

taakstelling per jaar is de totale taakstelling (19200) gedeeld door het aantal jaren van 1999 tot 2018.

2.3 Beleidsprestaties agrarisch natuurbeheer

Het areaal waarop boeren natuur beheren groeide van iets meer dan 20.000 hectare in 1991 (Engelsma en Waardenburg 1994) tot ca 84000 hectare in 2002 (Figuur 1). Hiermee is 62 procent van de taakstelling uit Nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' gerealiseerd. De realisatie loopt daarmee voor op een schema van 4200 ha (afgeleide taakstelling) per jaar, dat nodig is om van de 20.000 ha in 1991 naar 135.000 ha in 2018 te komen. Deze voorsprong kon ontstaan dankzij een groei van het areaal agrarisch natuurbeheer in de jaren 90. Deze groei is vooral te danken aan de ganzenopvang. Voorheen werd alleen de omvang van schade die de ganzen in de winter veroorzaakten vergoed. Pas eind jaren 90 is deze schadeloosstelling niet alleen aan de omvang van de schade maar ook aan gebieden en oppervlakten toegekend (Bijlage 11). De groei van het areaal agrarisch natuurbeheer vlakkt echter sinds 1999 af. In 2002 nam het areaal met 2200 hectare toe. Wanneer de groei in dit tempo voortzet, dan zal de taakstelling voor 2018 niet gehaald worden.

LET OP: In 2002 geeft de Natuurbalans 87.900 hectare agrarische natuur (peildatum 1 jan 2002) en in 2003 is dit 84.000 (peildatum 1 jan 2003). Dit is een afname terwijl er toch sprake is van groei. In 2002 zijn andere cijfers over 2001 van DLG en LASER ontvangen dan in 2003. De oorzaak hiervoor is het achteraf corrigeren van de cijfers voor bijvoorbeeld dubbeltellingen overgang RBON/SAN. Waarom het verschil zo groot is, is mij niet bekend.

Figuur 1. Ontwikkeling van het areaal agrarisch natuurbeheer dat via de SAN, RBON en de ganzenopvang plaatsvindt. Bron: DLG, LASER, Faunafonds Engelsma en Waardenburg 1994.

Knelpunten

De vertraging in de groei laat zien dat er knelpunten zijn die agrariërs ervan weerhouden subsidie-aanvragen in te dienen. Agrariërs wijzen op trage, ingewikkelde en starre procedures, waarbij vooral de late beslissingen over aanvragen en de trage uitbetalingen reden voor frustratie zijn. Daarnaast bestaat er veel achterdocht en wantrouwen door negatieve ervaringen met overheden zoals als onredelijk ervaren afwijzingen, veranderende regels en onenigheid over de hoogte van vergoedingen. Ook de problematiek rond de uitbetaling van beheersvergoedingen via agrarische natuurverenigingen, en de onzekerheid die daardoor is ontstaan, wordt beschouwd als een knelpunt. De betalingen via agrarische natuurverenigingen bleken namelijk niet te voldoen aan Europese regelgeving. Inmiddels is besloten de SAN aan te passen (Sanders 2002).

Continuïteit

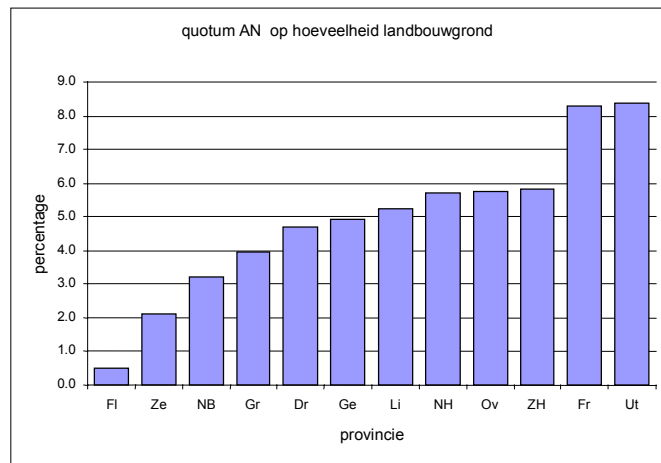
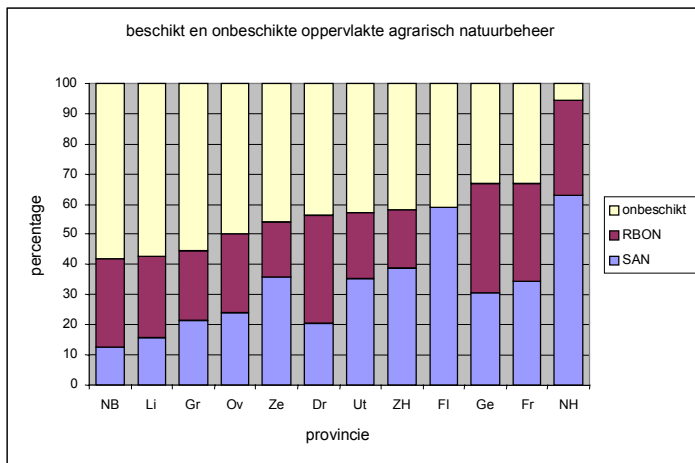
Een belangrijk aspect bij agrarisch natuurbeheer is het waarborgen van continuïteit. Het realiseren van natuurwaarden vraagt namelijk een lange ontwikkelingstijd. Contracten in de SAN hebben echter een looptijd van zes jaar. Na afloop van het contract is de agrariër vrij om het contract al dan niet te verlengen. Programma Beheer geldt pas sinds 2000 waardoor het nog niet duidelijk is in welke mate agrariërs na afloop van een contract bereid zijn een nieuw contract af te sluiten. Het agrarisch natuurbeheer bevindt zich in een overgangsfase waardoor verschillende regelingen worden toegepast. Van het agrarisch natuurbeheer vindt momenteel 42 procent plaats op basis van de SAN, 40 procent op basis van de relatienota-regeling (RBON), en 18 procent op basis van de ganzenopvang uit het Faunafonds. In 2005 moeten de laatste RBON regelingen overgaan in de SAN van Programma Beheer. De mate waarin agrariërs na afloop van RBON-overeenkomsten nieuwe SAN-pakketten aanvragen geeft een indicatie over continuïteit.

Uit een pilot van DLG in Gelderland (Paternotte 2003) bleek dat het agrarisch natuurbeheer op de helft van de oppervlakte met aflopende RBON-overeenkomsten via de SAN zou worden gecontinueerd. Doordat DLG de boeren die nog geen nieuwe aanvraag hadden ingediend actief benaderde, kon zij tweederde van hen alsnog over de streep trekken.

Provinciale verschillen

Er zijn verschillen waar te nemen in de mate waarin agrarisch natuurbeheer wordt uitgevoerd per regio. Dat hangt gedeeltelijk samen met de ruimte die aan agrarisch natuurbeheer wordt geboden. De quota voor agrarisch natuurbeheer - het aantal hectaren waarvoor contracten kunnen worden afgesloten - verschillen namelijk per provincie (Bijlage 12, Figuur 2). Zo kunnen in Friesland voor meer hectaren contracten worden afgesloten, dan in Zeeland. Gecorrigeerd voor de hoeveelheid landbouwgrond per provincie, blijkt vooral in Utrecht en Friesland naar verhouding veel agrarisch natuurbeheer plaats te vinden. De mate waarin de quota worden uitgeput verschilt echter ook. In Noord-Holland is het quotum voor 94 procent gerealiseerd, in Noord-Brabant voor 42 procent.

De verschillen in realisatiegraad hangen met diverse factoren samen. Eén daarvan zijn verschillen in organisatiegraad. Zo zijn er in Noord-Holland actieve agrarisch natuurbeheerverenigingen en hebben er in Waterland en het Groene Hart pilots voor agrarisch natuurbeheer plaatsgevonden. Beiden hebben mogelijk een aanzuigende werking gehad. De activiteiten van verenigingen uit zich ook in de aard van de pakketten waarvoor contracten worden afgesloten. In Noord-Holland worden meer collectieve weidevogelpakketten afgesloten dan in Friesland, waar minder ANV's actief zijn.

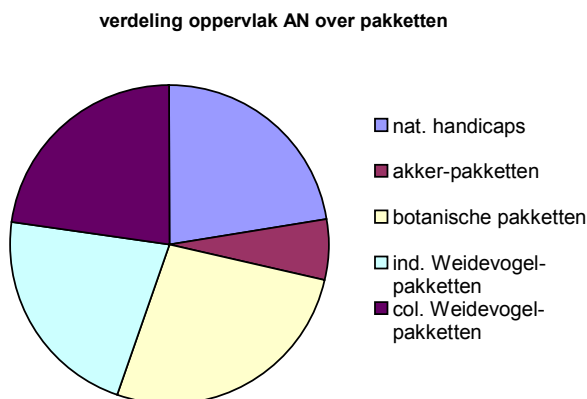

Figuur 2. Gerealiseerd agrarisch natuurbeheer als percentage van het beschikbare quotum (links) en het quotum als percentage van het areaal landbouwgrond per provincie (rechts). Bron: DLG, LASER, Faunafonds, CBS en Provincies.

De hoge realisatiegraad in Noord-Holland kan ook veroorzaakt zijn doordat de provincie Noord-Holland met de begrenzing van beheersgebieden en de verdeling van quota, rekening heeft gehouden met de aanwezigheid van ANV's. Hierdoor is weinig quotum onbenut gebleven. De verschillen hangen ook samen met de aard van de landbouwbedrijven in verschillende regio's en de mogelijkheden die zij hebben om in agrarisch natuurbeheer te participeren. Dat vooral graasdier- en gemengde bedrijven actief zijn in agrarisch natuurbeheer hangt mogelijk samen met de hoge taakstelling (120.000 hectare) voor multifunctionele graslanden. Akkerbouw- en intensieve veehouderijbedrijven (en ook tuinbouwbedrijven) hebben door hun opzet en ligging over het algemeen veel minder mogelijkheden om natuurbeheer in te passen omdat de natuurdoelen van AN grotendeels bestaan uit weidevogelgraslanden en botanische graslanden. Op weinig productieve bodems (zoals in veenweidegebieden) blijkt de animo voor agrarisch natuurbeheer bovendien ook groter dan op hoog productieve bodems (zoals de akkerbouwgebieden op zeelei). (Mededeling In Natura West Bijlage 6, deelproject van Tanja de Koeijer).

Verdeling oppervlakte AN over pakketten

Hoewel de hoeveelheid beschikbare weidevogelpakketten veel groter is dan de hoeveelheid botanische pakketten en de pakketten voor zogenaamde natuurlijke handicaps (het in standhouden van hoge waterstanden en reliëf) wordt van deze vormen ongeveer evenveel gerealiseerd (Figuur 3). De gerealiseerde oppervlakte van de akkerpakketten is kleiner. Voor akkerpakketten zijn er ook minder hectaren beschikbaar.

Figuur 3. Verdeling oppervlakte SAN-beschikkingen tot en met 2002 over pakkettypen. Bron: LASER.

Bijdrage agrarisch natuurbeheer aan de EHS

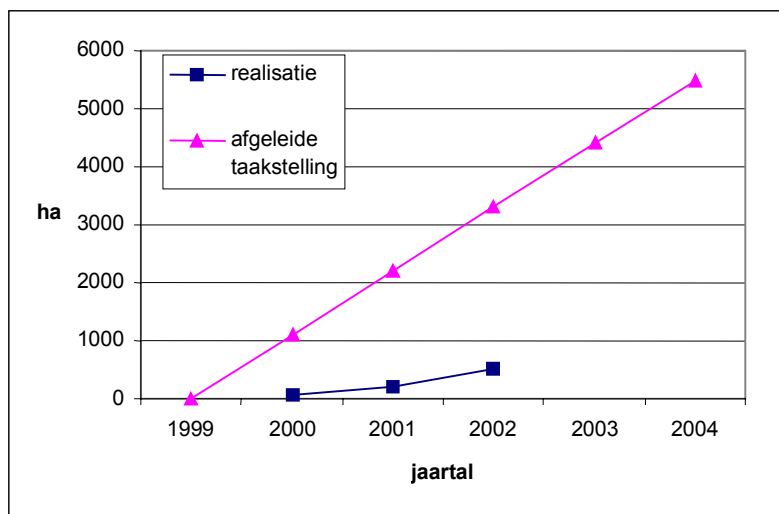
Deze analyse is niet uitgevoerd omdat de EHS nog niet is vastgesteld door provincies. Het bestand dat als benadering van de "EHS" wordt gebruikt in de natuurbalans 2003 (zie bijlage 10) bestaat alleen uit bestaande en nieuwe natuur zonder de beheersgebieden en de beheersgebieden ruime jas. Het bepalen van de hoeveelheid agrarisch natuurbeheer binnen en buiten de EHS is zinloos omdat de beheersgebieden er dan per definitie buiten vallen. De enige zinvolle analyse is de ligging van percelen waar AN plaatsvindt te confronteren met de brutoEHS maar dan is het gebruik van bestanden niet consequent en in lijn met de andere analyses in de Natuurbalans.

2.4 Beleidsprestaties particulier natuurbeheer

Onder particulier natuurbeheer wordt hier verstaan de inzet van particulieren bij het beheren van terreinen met hoofdfunctie natuur. We maken een onderscheid naar aanleg van nieuwe natuur, waar functiewijziging noodzakelijk is en beheer van bestaande natuur waar geen functiewijziging aan de orde is. Het grootste aantal ha zit in deze tweede categorie. Bos in particuliere handen is ca 120.000 ha (Dirkse et al 2002).

Nieuwe natuur door functiewijziging

Met ruim 500 ha nieuwe natuur binnen de EHS gerealiseerd is er nog maar 2,5 % van de taakstelling (19200) voor 2018 gerealiseerd (Figuur 4). De hoeveelheid hectaren neemt wel jaarlijks toe.

Figuur 4. Realisatie aantal ha particulier natuurbeheer door functiewijziging ten opzichte van de taakstelling (Bijlage 12). Bron: LASER.

Particulieren die kiezen voor aanleg van nieuwe natuur zijn voornamelijk landbouwers en landgoedeigenaren. De motivatie voor functiewijziging is: belangstelling voor natuur, zeggenschap over de streek, financiële motieven, verbetering imago, duurzaam instandhouden bezit, historische motieven (familiebezit). De knelpunten waardoor zij aarzelen of afhaken zijn: onbekendheid, onzekerheid en onduidelijkheid over consequenties, angst voor

planologische schaduwwerking, en verschil tussen gevraagde prestatie en verwachtingspatroon (Van Vliet et al 2002, Ministerie van LNV 1997).

Er blijkt geen gebrek aan motivatie voor functiewijziging, ook worden er volgens LASER geen aanvragen afgewezen op gebrek aan budget (Bijlage 8). Veel afwijzingen hebben ermee te maken dat vergunningen niet rond zijn. Het achterlopen op de taakstelling lijkt daarmee veroorzaakt te worden door trage ingewikkelde procedures. Dit onderwerp verdient nader onderzoek.

Bestaande natuur: pakketten van programma beheer

Particulieren beheren van oudsher veel bos, ca 120.000 ha (Dirkse et al 2002). Voor ongeveer de helft van het oppervlak is subsidie (SN) verleend. Een van de eisen voor subsidie van programma beheer is dat een aanvraag voor een bospakket minimaal 5 ha groot is. Vele bezittingen zijn kleiner dan 5 ha waardoor het aanvragen van subsidie voor beheer lastiger is en meer "organisatie" vraagt: meerdere boscigenaren moeten samen een aanvraag indienen. Van de bijna 62.000 hectare bestaande natuur waarvoor de subsidie wordt verleend, is 88% bos. Bij terreinbeherende organisaties (Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen), die voor bijna 122.000 hectare subsidie ontvangen, is het percentage bos veel minder, namelijk 39 procent. Particulieren beheren niet alleen bos maar ook nat soortenrijk grasland en natte en droge heide. Daarvoor hebben ze voor 2100 hectare pluspakketten, voor ruim 1200 ha pakketten voor grootschalige natuur en voor bijna 5200 ha basispakketten subsidie gekregen (Bijlage 5).

Particulieren vragen minder pluspakketten, die hogere eisen stellen aan de te halen doelen dan de overige pakketten, aan dan terreinbeherende organisaties. Particulieren vragen ruim 2 maal zoveel basis dan pluspakketten aan, terwijl de terreinbeherende organisaties (NM en PL) juist meer plus dan basispakketten aanvragen. Als reden hiervoor werd opgegeven dat niet duidelijk was wat er met de reeds uitbetaalde subsidies van Programma Beheer moest gebeuren als het beoogde natuurresultaat na zes jaar niet was bereikt. Een tweede reden was dat de milieucondities (waterkwaliteit en depositie van stikstof), waarop men geen invloed kon uitoefenen, onvoldoende waren voor het realiseren van een bepaalde natuurkwaliteit. Men koos daarom liever voor het veilige basispakket dan het risicovollere pluspakket. (Van Vliet et al. 2002).

3 Particulieren in samenwerkingsverbanden

Dit onderdeel richt zich op particuliere beheerders die eigendommen hebben binnen de nationale parken en de particulieren die terreinen (mede) beheren die eigendom zijn van de grote terreinbeherende organisaties.

3.1 Particuliere eigenaren in de Nationale Parken

3.1.1 Algemeen

De Nationale parken beslaan gezamenlijk een oppervlakte van ongeveer 122.000 hectare. Dit is inclusief Nationaal Park de Hoge Veluwe en Nationaal Park Veluwezoom. Deze twee Parken zijn autonome parken, de overige 18 parken vallen onder het stelsel van Nationale Parken dat gesubsidieerd wordt door de rijksoverheid. In bijna alle 18 Nederlandse Nationale Parken zijn particulieren eigenaar van een deel van de natuur. Dit loopt uiteen van enkele hectares in bijvoorbeeld Zuid Kennemerland en Groote Peel tot drieduizend in Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug en meer dan 5000 ha in Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa.

Bron website: Ministerie van LNV

Het instellen van nationale parken is gebaseerd op een internationale afspraak om grote natuurgebieden te behouden die één of meer belangrijke ecosystemen vertegenwoordigen. Nationale parken worden ingesteld door de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, met instemming van de eigenaren, beheerders en andere direct betrokken organisaties en instanties. Deze geven bij de instelling te kennen bereid te zijn het gebied samen als nationaal park te beheren en zorg te dragen voor het duurzaam behoud ervan.

Kenmerkend voor nationale parken is de meervoudige doelstelling, die een combinatie biedt van natuurbehoud en -ontwikkeling in grote waardevolle natuurgebieden met mogelijkheden voor natuurgerichte recreatie, voorlichting en educatie en wetenschappelijk onderzoek. Op deze manier worden grotere gebieden veilig gesteld, de natuurwaarden worden verder ontwikkeld, maar het is ook voor iedereen mogelijk ze te bezoeken en meer over de natuur te weten te komen. Gebieden die tot nationaal park worden ingesteld zijn in de regel reeds beschermde natuurgebieden, die echter veelal versnipperd zijn qua eigendom en beheer.

Het instellen tot nationaal park is echter geen formaliteit. Het heeft de volgende toegevoegde waarden:

- geïntensiveerd natuurbeheer van grote, ecologisch waardevolle, samenhangende natuurgebieden die een afspiegeling vormen van de Nederlandse gebiedstypen van nationaal en internationaal belang. Het beheer overstijgt de (soms versnipperde) eigendomssituatie.
- versterkte betrokkenheid en binding van alle eigenaren/beheerders en overheidsinstanties bij het instandhouden van deze gebieden, met behoud van toegankelijkheid voor bezoekers en mogelijkheden voor natuurgerichte recreatie.
- een versterkte en verbrede betrokkenheid en ondersteuning voor natuurbeheer en natuurbehoud in het algemeen en voor het betreffende nationaal park in het bijzonder bij omwonenden en bezoekers. Dit wordt nagestreefd met een geïntensiveerde en gecoördineerde aanpak van voorlichting en educatie.
- geïntensiveerde inzet en onderlinge afstemming van bestaande maatregelen en instrumenten op het terrein van natuur, voorlichting en educatie, recreatie en onderzoek.

In totaal is ongeveer 12.500 ha (ca. 10%) van het areaal aan Nationale Parken in eigendom bij agrariërs en andere particulieren. In een aantal gevallen hebben particulieren weliswaar eigendommen in een park maar wordt het beheer uitgevoerd door de grote terreinbeherende organisaties. Het verschilt sterk per park welk percentage van het gebied door particulieren wordt beheerd (zie Tabel 2); één park (Lauwersmeer) omvat geen particuliere eigenaren, in Nationaal Park in oprichting Utrechtse Heuvelrug daarentegen gaat het om ruim de helft van de totale oppervlakte (Figuur 5). Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa heeft 3000 ha met hoofdfunctie natuur, waarvan ongeveer 150 ha particulier eigendom en ongeveer 5000 ha met hoofdfunctie landbouw, overwegend particulier eigendom.

Het verschilt ook sterk per park welke typen natuur particulieren binnen de parken beheren. In Utrechtse Heuvelrug gaat het om veel landgoederen met een afwisseling van natuurterreinen en landbouwgronden. Drentsche Aa heeft een groot aandeel agrarische gronden. In de andere parken zijn de particuliere eigendommen overwegend bosgebieden. Een beschrijving per park is te vinden in Bijlage 14.

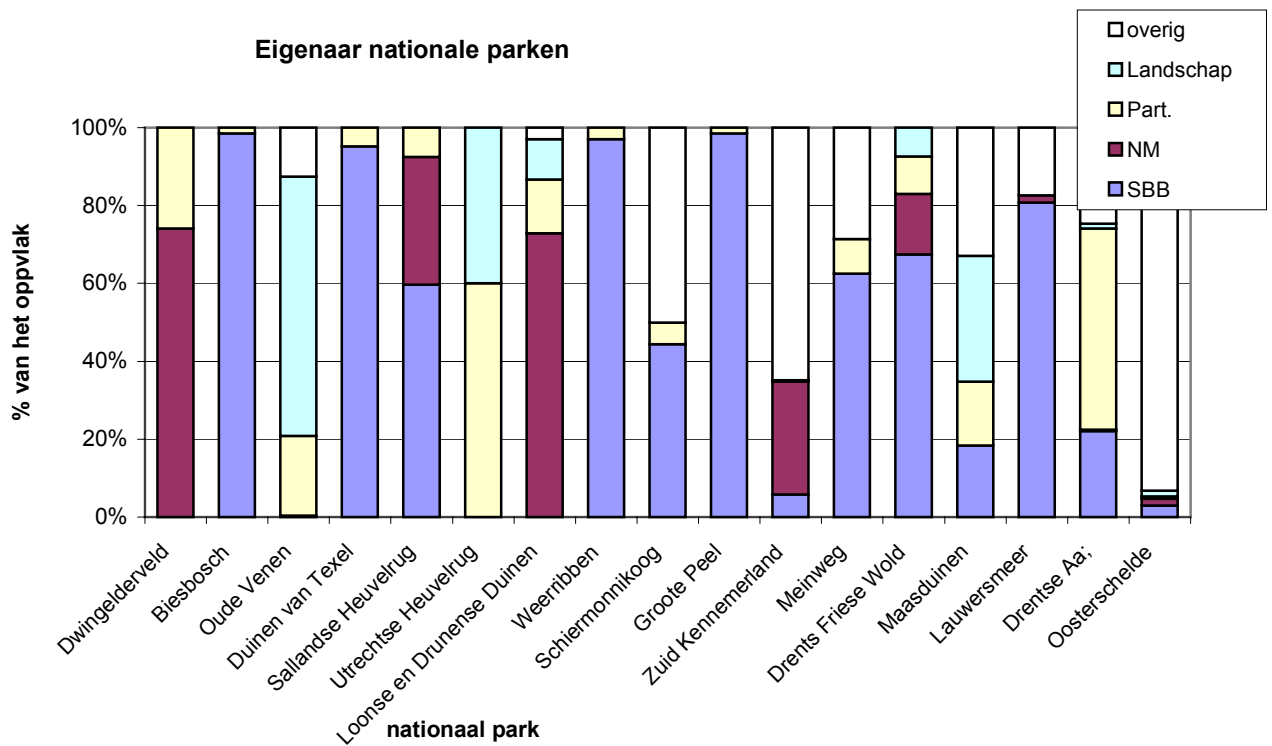
Tabel 2. Oppervlaktes per eigenaarscategorie in de Nationale Parken ***

Nationale Parken	SBB	NM	Part.	PL	Ov.***	Totaal
Dwingelderveld	1875	1375	480			3730
Biesbosch	7000		100			7100
Oude Venen	10		670	2170	410	3260
Duinen van Texel	4750		240			4990
Sallandse Heuvelrug	1635	900	205			2740
Utrechtse Heuvelrug			3000	2000	1000	6000
Loonse en Drunense Duinen		2480	470	355	100	3405
Weerribben	3400		100			3500
Schiermonnikoog	2400		300		2700	5400
Groote Peel	1380		20			1400
Zuid Kennemerland	220	1100	15		2465	3800
Meinweg	1050		150		480	1680
Drents Friese Wold	4150	950	600	450		6150
Maasduinen	770		690	1350	1380	4190
Lauwersmeer	4650	112			1000	5762
Drentsche Aa	2200	40	5150	130	2450	9970
Oosterschelde	1100	600	250	550	34500	37000
De Zoom/ Kalmthoutse heide	onbekend					
Totalen	36590	7557	12440	7005	46485	110077

* **Nationale Parken buiten het stelsel** De in de tabel genoemde parken vallen onder het stelsel van 18 Nationale Parken dat de Nederlandse overheid heeft ingesteld ter invulling van een internationaal verdrag van de IUCN. Daarnaast bestaan twee autonome parken: Nationaal Park de Hoge Veluwe en Nationaal Park Veluwezoom. De Hoge Veluwe (5400 ha) is geheel in bezit van een stichting; Nationaal Park Veluwezoom (3800 ha) is in bezit van Natuurmonumenten. Vanaf 1950 bestond een derde autonoom Park: Nationaal Park de Kennemerduinen, maar dit is opgegaan in Nationaal Park Zuid Kennemerland en de betreffende terreinen zijn eigendom geworden van de Provincie Noord Holland

** **Nationaal Park** Voor de overzichtelijkheid wordt hier gesproken van Nationale Parken. Hieronder valt ook de Drentsche Aa; dit Park noemt zichzelf echter Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap

*** **Categorie overig** Onder de categorie 'overig' in de tabel vallen gemeenten, defensie, Prorail, Dienst der Domeinen, Rijkswaterstaat en Waterschappen.

Figuur 5. Oppervlakteverdeling per eigenaarscategorie in de Nationale Parken.

3.1.2 Meerwaarde

De Nationale Parken hebben een belangrijke meerwaarde; naast andere voordelen geldt dat vooral voor het beheer. Betrokken partijen zitten in het overlegorgaan met elkaar aan tafel, kennen elkaar en werken aan het opbouwen van wederzijds vertrouwen en een gezamenlijk gedragen beheer (Van Vliet et al, 2003 in prep.) Pas als er overeenstemming is met alle partijen over het te voeren beheer kan een Nationaal Park officieel worden ingesteld. De samenwerking resulteert in meer uniformiteit in het beheer, het verwijderen van rasters en het ontstaan van grotere aaneengesloten eenheden natuur. Ook is het heel belangrijk dat er een meer systematisch waterbeheer kan plaatsvinden, omdat het hele gebied de hoofdfunctie natuur krijgt, waarop het waterbeheer moet worden afgestemd. In enkele parken liggen landbouwenclaves waarbij het peilbeheer op de landbouw is afgestemd; soms worden hier cultuurtechnische maatregelen getroffen om verschillen in waterbeheer te realiseren. Het principieel vrijwillige karakter van deelname aan een Nationaal Park maakt dat deze zaken niet afdwingbaar zijn. In de parken met kleine stukjes landbouw die aanpassing van de waterhuishouding beletten, is het beleid gericht op het aankopen van de laatste landbouwgronden om de bestemming natuur te geven.

Over het algemeen stonden boeren en andere particuliere beheerders zeer terughoudend tot zelfs afwijzend tegenover het opnemen van hun eigendommen binnen de begrenzing van een Nationaal Park. Een belangrijke reden hiervoor is de vrees voor mogelijke beperkingen van zeggenschap over het eigen terrein. Het eigen beheer en de multifunctionaliteit van het eigen terrein staan in het algemeen voorop.

Bij de Parken Utrechtse Heuvelrug en Drentsche Aa zijn particulieren bewust wel opgenomen; in Utrechtse Heuvelrug was de mogelijkheid om gezamenlijk toezicht te realiseren via het Nationaal Park een belangrijke reden voor particulieren (meest landgoedeigenaren) om deel te nemen. In Drentsche Aa waren de autonome ontwikkelingen die binnen de landbouw reeds plaats vonden en de mogelijkheid om voor die landbouw nieuwe kansen te creëren samen met het Nationaal Park een reden voor boeren en andere particulieren om mee te doen.

Daarnaast bestaat in de helft van de parken een groep particulieren met relatief kleine stukken grond. Soms hebben 200 eigenaren enkele tientallen hectaren en slaagt men er niet in om alle particuliere eigenaren te achterhalen. De overlegorganen van de Nationale Parken stellen pogingen in het werk om allen te achterhalen maar dit blijkt soms buitengewoon lastig omdat het vaak onverdeelde boedels betreft waarvan eigenaren nauwelijks meer te traceren zijn. Soms is het voor de eigenaren een verrassing dat ze nog ergens een stukje grond hebben liggen.

3.1.3 Draagvlak onder particulieren

De overlegorganen en de terreinbeherende organisaties organiseren regelmatig (jaarlijks) bijeenkomsten met de particuliere eigenaren, om ze te informeren over de stand van zaken in het Nationale Park en te horen wat er onder de particuliere eigenaren leeft.

In een aantal parken gaat het bij de particuliere eigendommen naast landbouwgronden om stukken of stukjes bos, hier en daar ook om stukjes hei en veengebied. Soms worden de particuliere eigenaars bij het beheer ondersteund door de terreinbeherende organisaties, soms wordt met gelden van het Nationaal Park werk in de particuliere eigendommen uitgevoerd. Meestal is er geen sprake van kwetsbare natuur.

Waar het restanten landbouwgrond betreft die binnen de parkbegrenzing vallen is de strategie in het algemeen gericht op aankoop van de gronden door de terreinbeherende organisaties. Dit geldt bij de oudere parken; in de nieuwere Nationale Parken ontstaat meer en meer een samenspel tussen agrarisch grondgebruik en de natuurbeheerders.

3.2 Particuliere natuurbeheerders bij de terreinbeherende organisaties

3.2.1 Algemeen

Wat precies natuurbeheer door particulieren inhoudt is niet scherp te definiëren. Er valt een 'range' te schetsen van de particulier die een eigen natuurterrein naar eigen inzichten beheert tot de loonwerker die een eenmalige en vastomlijnde opdracht voor de terreinbeherende organisatie uitvoert.

Voor een terreinbeherende organisatie is het naast continuïteit belangrijk dat het beheer op cruciale momenten kan worden bijgesteld. Lang durende pachtcontracten bieden die mogelijkheid niet en dat is de belangrijkste reden om eenmalige pachtcontracten te gebruiken (Hendriks, 1999) Voor boeren is het belangrijk zekerheid te hebben of men een bepaald stuk tenminste een aantal jaren kan gebruiken. Zesjarige pachtcontracten garanderen in het algemeen een grotere continuïteit in het beheer dan eenmalige/eenjarige, maar dit kan voor de natuurkwaliteit zowel negatief als positief uitpakken. Zowel Staatsbosbeheer,

Natuurmonumenten als enkele Landschappen melden dat men te maken heeft met enkele pachtcontracten die niet kunnen worden aangepast aan het noodzakelijke beheer.

3.2.2 Kennis

Er lijkt niet op grote schaal sprake te zijn van het uitwisselen van kennis over het beheer van terreinen tussen particulieren/pachters en de terreinbeherende organisaties in tegenstelling tot de samenwerking in Nationale Parken. De terreinbeherende organisaties stellen voorwaarden aan het beheer in de pachtovereenkomsten. In enkele gevallen maken terreinbeherende organisaties wel gebruik van de expertise van particulieren. Dat betreft vooral:

- griendwerkers
- rietsnijders
- vervoer over water van materieel, vee en hooi (Biesbosch bijv.)

3.2.3 Verhuren/verpachten door NB organisaties aan particulieren

Terreinbeherende organisaties verpachten/verhuren delen van hun terreinen aan particulieren voor onder andere het inscharen van vee (ook schaapskuddes), het hooien van graslanden, het snijden van riet en het winnen van griendhout. Voor de terreinbeherende organisaties betekent dit inkomsten uit huur en pacht, draagvlak onder gebruikers, minder druk op de eigen uitvoeringsorganisatie, maar ook tegelijkertijd meer administratieve last. De geringe druk op de eigen uitvoeringsorganisatie ontstaat doordat men geen eigen mensen en machines hoeft in te zetten; het is voordeliger wanneer men de gronden kan verpachten. De terreinbeherende organisaties zijn vooral bij het beheer van rietlanden en weilanden afhankelijk van particulieren (boeren). Terreinbeheerders signaleren een afnemende belangstelling bij boeren om met name de lastiger gelegen percelen te willen pachten. Dit zou bij de 6-jarige pachtcontracten zowel een financieel probleem kunnen worden (afkoop van het contract) als een beheerprobleem (hoge kosten wanneer men zelf moet beheren)

Gescheperde kuddes

Ongeveer 13000 hectare vooral droge heide maar ook natte heide en grasland wordt beheerd door 30 schaapherders. Gescheperde kuddes zijn een "unieke" vorm van beheer omdat de begrazingsintensiteit gestuurd wordt. Het sturen van de begrazingsintensiteit is ecologisch belangrijk omdat kwetsbare terreindelen kunnen worden gemedend en er door de schapen zaaiverspreiding tussen terreinen plaatsvindt.

Daarnaast hebben de kuddes een cultuurhistorische, landschappelijke en recreatieve waarde. Door vele knelpunten in regelingen staat deze vorm van beheer onder druk. Particulieren die geen eigenaar van de grond zijn en geen pachtcontract voor 6 jaar of langer hebben, kunnen geen subsidie krijgen voor natuurbeheer via Programma Beheer. De terreineigenaar zal echter maar een deel van het ontvangen bedrag doorbetalen omdat zij hun eigen kosten aftrekken. Ook zijn de hoogte van de vergoedingen van Programma Beheer niet berekend op de loonkosten van een herder. De financiële basis voor de gescheperde kuddes is daarmee niet duurzaam. Ondanks de vele knelpunten blijft de motivatie van herders hoog uit liefde voor het vak.

Staatsbosbeheer

Van de ongeveer 305.000 hectare gronden die SBB in eigendom heeft, is 26.000 hectare in erfpacht uitgegeven. Daarnaast wordt jaarlijks ongeveer 25.000 hectare op een eenmalig pachtcontract in gebruik gegeven aan anderen (Tabel 3). De huur van bedrijfsgebouwen etc. is hier buiten beschouwing gebleven. De verpachting gebeurt onder uiteenlopende voorwaarden, zoals eenjarige pacht, erfpacht, natuurpacht, (overzicht contracten SBB (Bijlage 4), HENDRIKS 1999) Voor in totaal 127.500 hectare wordt bovendien het jachtrecht en voor 3.200 ha het visrecht verhuurd.

De informatie is altijd een momentopname die van maand tot maand kan verschillen. Met name voor de eenmalige en eenjarige contracten.

Tabel 3 Gronden in gebruik gegeven door Staatsbosbeheer, naar contractvorm

Pachtcontract	Oppervlakte in ha
Erfpacht	26.000
Eenmalig pachtcontract	25.000
6-jarig pachtcontract	6.300
Natuurpacht	2.000
Teeltpacht	2.100
Kortlopend	3.900
Inscharing, naweide en gewas op stam	16.500

Onder de meerjarige pachtcontracten zit voor het merendeel grasland (5500 ha) en rietcultuur (1150 ha). Bij eenmalige pachtcontracten zien we eveneens vooral graslanden 5000 ha weidevogelgrasland, 4300 ha overig grasland, 1700 vochtig grasland en 1300 ha schraal grasland). Het betreft vooral minder gevoelige natuurterreinen, maar ook worden wel gevoelige terreinen verpacht: 1100 ha op jaarbasis (waaronder ca 700 ha natte heide) en 800 ha op zesjarige pachtbasis (waaronder 90 ha hoogveen, 30 ha vennen en 25 ha trilveen/veenmosrietland)

Incidenteel gaat het om gronden met grote natuurwaarden waar het beheer door boeren wordt uitgevoerd. Het natuurdoel staat voor Staatsbosbeheer altijd voorop Om dat te realiseren worden data en werkwijze van de beheerswerkzaamheden nauw omschreven in de gebruikscontracten. Dat geldt ook voor de hoeveelheid vee die per hectare is toegestaan en de hoeveelheid en de soort mest die mag worden uitgereden.

Staatsbosbeheer hanteert landelijk standaardcontracten voor de verschillende vormen van in gebruikgeving. Lokaal kunnen daar extra voorwaarden aan worden toegevoegd. Dit geldt niet voor de 6-jarige en erfpachtcontracten, omdat wijzigingen hierin alleen met wederzijds goedvinden kunnen worden aangebracht. In Limburg regelt een milieucoöperatie tegen een vergoeding de inscharing van vee.

Staatsbosbeheer besteedt werkzaamheden uit maar houdt in principe de regie van het beheer strak in eigen hand. Wel geeft Staatsbosbeheer aan dat er vaak sprake is van een langdurige relatie met boeren en dat er over allerlei aanpassingen wordt overlegd. Samenwerking met boeren gebeurt zowel op (voormalige) landbouwgronden als op bijvoorbeeld heidevelden en afgegraven hoogvenen. Dat gebeurt in de vorm van het inzetten van vee: koeien inscharen, schaapskuddes, enz. Bij beide partijen bestaat een belang om de samenwerking voort te zetten. Het samenwerken met boeren bij het beheer van natuurterreinen is voor

Staatsbosbeheer pure noodzaak om het beheer betaalbaar te houden. Ook is bijvoorbeeld het vakmanschap van particuliere herders onmisbaar voor Staatsbosbeheer (Hendriks, 1999)

De directeur van Staatsbosbeheer plaatste begin 2003 kritische kanttekeningen bij het beheer van natuur door boeren op hun eigen gronden. Boeren hebben vaak te kleine arealen, overzien niet het totaal van de natuurbelangen en kiezen als het er op aan komt voor het bedrijfsbelang, wat strijdig kan zijn met natuurdoelen (Vriesman, 2003, in "VROM.nl") De consequenties van het realiseren van hoge natuurdoelen passen niet in de agrarische bedrijfsvoering.

In het jaarverslag 2001 (Staatsbosbeheer, 2002) staat het volgende:

"Bij elk nieuw terrein dat Staatsbosbeheer in beheer krijgt, komt als een van de eerste vragen naar voren of Staatsbosbeheer het beheer uitbestedt of zelf in handen neemt. Hier zijn drie vormen mogelijk: zelf doen, in pacht geven of het werk uitbesteden maar zelf de regie in handen houden. Bij zeer gevoelige terreinen geeft Staatsbosbeheer bij voorkeur niets uit handen; de eigen mensen hebben de meeste expertise om een waardevol natuurgebied goed te beheren en te onderhouden.

In 2001 heeft de tendens zich voortgezet om de overeenkomsten van reguliere pacht zoveel mogelijk te beëindigen. In plaats daarvan wordt de voorkeur gegeven aan eenmalige pacht. Deze kan tweemaal gedurende een periode van zes jaar worden toegepast. Op deze manier houdt Staatsbosbeheer een grotere zeggenschap over haar terreinen en kan zij beter bijsturen om een goede kwaliteit te halen".

Natuurmonumenten

Natuurmonumenten verpacht jaarlijks rond 12.500 hectares (Tabel 4), onder uiteenlopende voorwaarden (overzicht contracten NM; Bron: mond med/ jaarverslag). Het betreft hier vooral minder gevoelige natuurterreinen en agrarische gronden met minder gevoelige natuur.

Steeds vaker kiest Natuurmonumenten er voor om het beheer van gras- en bouwlanden uit te besteden aan boeren. Meestal gebeurt dat via kortlopende contracten, maar in 2001 kregen boeren in sommige gebieden voor het eerst contracten aangeboden voor zes of twaalf jaar, waardoor ze in aanmerking komen voor een vergoeding van het Programma Beheer. In de Wieden is zo 750 hectare grasland langjarig in gebruik gegeven aan boeren waarbij het beheer gericht is op weidevogels of vershraling (Vereniging Natuurmonumenten, 2002).

Tabel 4. Verpachtingen bij Natuurmonumenten

Pacht/huur door Natuurmonumenten	Oppervlakte in ha
natuurpacht	170
rietland, regulier verpacht	1400
teeltpacht	120
erfpacht	340
hooi- en grasland, regulier verpacht	110
eenmalige pacht, diverse terreinen	5500
eenmalige pacht met programma beheer	1150
los land, regulier verpacht	2400
diversen (gebouwen, parkeerplaatsen, tuinen, boerderijen)	1310
Totaal	12500

Natuurmonumenten stelt dat agrarisch natuurbeheer per saldo minder natuurwinst oplevert, omdat er sprake is van een agrarische hoofdfunctie met natuurbeheer als nevenactiviteit. Percelen krijgen bij agrarisch natuurbeheer niet de bestemming natuur waardoor de continuïteit van het natuurbeheer op termijn niet is gegarandeerd. Natuurmonumenten is wel voorstander van agrarisch natuurbeheer, naast natuurbeheer door terreinbeherende instanties en particulieren, maar agrarisch natuurbeheer kan niet in de plaats komen van natuurbeheer door de terreinbeherende organisaties en particulieren. (Vereniging Natuurmonumenten, 2002)

Provinciale Landschappen

De Landschappen hebben gezamenlijk ongeveer 90.000 hectares in bezit en beheer. Zij verpachten jaarlijks ca 15.000 ha (Tabel 5), onder uiteenlopende voorwaarden en variërend van verkoop op stam tot zesjarige pachtcontracten. Het betreft hier vooral gronden die geschikt zijn voor landbouw en bij enkele Landschappen ook rietlanden. Het gaat om overwegend minder gevoelige natuur maar ook terreinen met gevoelige natuur worden verpacht. Een groot deel van de Landschappen heeft voorkeur voor pacht op eenjarige basis, zodat men voorwaarden betrekkelijk eenvoudig kan bijstellen. De meeste Landschappen verwachten dat het in de toekomst lastiger zal worden om boeren te interesseren voor het pachten van natuurterreinen, vooral door de (strengere) voorwaarden. De interesse van boeren komt voort uit de mestwetgeving (extra grond betekent de mogelijkheid om meer mest te produceren en dus meer dieren te houden), uit de behoefte aan ruwvoer en weidegrond voor schapen, paarden, vleesvee, jongvee en droogstaande koeien.

Tabel 5. Provinciale Landschappen, hectares, verpachtingen en soorten natuur

Provinciaal Landschap	Oppervlakte in eigendom en beheer	Aantal verpachte hectares	Soorten terrein
Fryske Gea	18700 ha	Ca. 3000 hectare, zowel één- als meerjarig	Ca 350 ha rietland Ca 2650 ha grasland
Flevoland	4500ha	400 ha, meest eenjarige pacht	Meest weinig gevoelige natuur (graslanden, weidevogelgrasland en akkerland)
Landschap Overijssel	4500 ha	650 ha op eenjarige basis	Graslanden en hooilanden
Groninger Landschap	7000 ha	4680 ha eenjarig verpacht; 43 ha langlopend	Meest grasland (basispakket en weidevogelgrasland)
Drents Landschap	6000 ha	400 ha langlopend 100 ha jaarbasis	Overgrote deel niet-gevoelige natuur
Zeeuws Landschap	4000 ha		
Brabants Landschap	15000 ha	1500	
Zuid Hollands Landschap	3460 ha	1000 ha eenjarig 10 ha riet 0-10 ha tuintjes	grasland rietland
Landschap Noord Holland	2700 ha	1420 ha, veel zesjarige contracten	Zowel gevoelige als niet-gevoelige gebieden
Limburgs Landschap	6900 ha	300 ha langlopend 1100 ha op incidentele basis	Alles grasland, overwegend niet gevoelige natuur
Gelders Landschap	10000 ha	300 tot 400 ha op éénjarige basis	Bloemrijke hooilanden en heide
Utrechts Landschap	4000 ha	Geen gegevens	

Bronnen: Het grootste deel van de informatie over de Provinciale Landschappen is afkomstig van medewerkers van de Landschappen (zie Bijlage 3, lijst van respondenten); dit is aangevuld met informatie van de respectievelijke websites en jaarverslagen.

Beschrijving per Provinciaal Landschap

It Fryske Gea

It Fryske Gea verpacht zowel gevoelige als minder gevoelige natuur. De meeste verpachte hectares betreffen basispakket grasland en weidevogelgrasland. In de gevoeligste blauwgraslanden voert het Landschap zelf de werkzaamheden uit, evenals in de beste weidevogelterreinen en bijzondere botanische graslanden. Wel is hier soms inscharing van vee mogelijk. It Fryske Gea reguleert het beheer door voorwaarden te stellen in de overeenkomsten; vaak zijn dit de voorwaarden van het Programma Beheer, soms worden extra voorwaarden gesteld. Naar rietsnijders toe voert It Fryske Gea een stimuleringsbeleid om vóór 1 maart het rietsnijden af te ronden: rietsnijders betalen minder pacht als dat lukt. Elke vorm van beheer heeft gevolgen voor bepaalde soorten. Wat je doet voor de ene soort kan negatieve gevolgen hebben voor een andere. Dat vraagt van It Fryske Gea voortdurende om goede afwegingen. It Fryske Gea signaleert een afnemende belangstelling bij oa rietsnijders om terreinen te pachten. Ook de deskundigheid hiervoor lijkt langzaam af te nemen.

Het Flevolandschap

Het Flevolandschap heeft vooral eenjarige pachtcontracten; er is geen grond in langdurige pacht uitgegeven. Daarbij gaat het vooral om graslanden, weidevogelgrasland (80ha) en akkerland (60 ha); iha weinig gevoelige natuur. De voorwaarden in de contracten hebben betrekking op toegang voor medewerkers Landschap, hoeveelheid mest, gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en de datum van maaien. Deze voorwaarden zijn niet strenger dan die uit Programma Beheer.

Het is voor Flevolandschap financieel aantrekkelijk om samen te werken met boeren. Daarnaast vindt het Flevolandschap de samenwerking met boeren en vrijwilligers van belang voor het behouden en vergroten van het draagvlak voor haar werk. In het algemeen loopt de samenwerking met pachter prima.

Landschap Overijssel

Het Overijssels Landschap heeft ca. 650 grasland/hooiland; op deze gronden vindt agrarisch medegebruik plaats. Dat geschiedt op basis van eenmalige contracten en verkoop van gras op stam. Het Landschap stelt voorwaarden aan het gebruik: maaien na 15 juni, wel of niet beweiden, de hoeveelheid GVE, enz.

Landschap Overijssel geeft aan dat met name de afzet van het product cruciaal is. Doordat agrariërs het gras en hooi gebruiken (jongvee, vleesvee, guste koeien en paarden) is afzet verzekerd. Zonder de medewerking van de agrariërs zou de afzet van het product een probleem vormen voor het Landschap.

Het Groninger Landschap

Van de ongeveer 7000 ha van het Groninger Landschap wordt jaarlijks 4680 ha verpacht op kortlopende contracten en 43 ha langlopend. Het betreft gebieden met hoofdfunctie natuur, meest graslanden, waar boeren schapen, jongvee, vleesvee en paarden weiden.

Het Drentse Landschap

Het Drentse Landschap heeft ongeveer 400 hectare uitgegeven in langlopende pachtcontracten; daarnaast worden gronden uitgegeven op jaarbasis (100 ha). Men heeft overeenkomsten met zo'n 75 agrariërs, met een oppervlakte van 1 tot 10 (soms meer) hectare per persoon. Er zijn maar weinig eenjarige pachtcontracten afgesloten; meestal is er sprake van ingebruikgeving (verkoop van het gewas). Daarnaast worden boeren wel betaald voor bijvoorbeeld ploegen en inzaaien, waarna de boeren het gewas weer kunnen kopen van het Landschap. De voorwaarden die het Landschap opneemt in de overeenkomsten zijn in het

algemeen strenger dan in het Programma Beheer; ze hebben betrekking op mestgift, bestrijdingsmiddelen, gewaskeuze, datum van maaien, verbod tot drainage en egaliseren.

Het Zeeuwse Landschap

Geen informatie bekend.

Het Brabants Landschap

Het Brabants Landschap werkt samen met particulieren om praktische (beheer van slecht ontsloten en lastig gelegen stukken) en om strategische redenen (creëren van draagvlak onder agrariërs) De situatie rond verpachtingen is geleidelijk gegroeid, er is geen specifiek beleid. Wel wil het Brabants Landschap zoveel mogelijk het beheer in eigen hand houden; daartoe zijn aan de eenjarige inscharringscontracten en gratis ingebruikgevingen voorwaarden verbonden om het beheer op de juiste wijze te laten plaatsvinden. Dat betekent maatwerk per perceel en per boer; vaak komt het in ieder geval neer op vermindering van de mestgift. Daarnaast zijn er reguliere langlopende pachtcontracten waarop minder invloed kan worden uitgeoefend.

Brabants Landschap signaleert dat de interesse voor inscharing wat terugloopt en wil er meer tijd in gaan steken om andere boeren te interesseren.

Het Zuid Hollands Landschap

Het Zuid Hollands Landschap verpacht ca 1000 hectare aan particulieren op basis van eenjarige pachtcontracten (188 contracten). Het gaat dan om graslanden, zowel kwetsbare als minder kwetsbare, die onder voorwaarden in eenjarige pacht worden uitgegeven. De meeste voorwaarden komen overeen met die van Programma Beheer; soms gelden strengere voorwaarden ten aanzien van maaidatum, veebezetting en sloten schonen. Per perceel wordt dit bekeken.

Ongeveer 20 hectare rietland wordt op incidentele basis uitgegeven. Het Landschap signaleert dat het geleidelijk moeilijker wordt om agrariërs voor deze stukken te interesseren. Het pachten van extra land is voor agrariërs interessant in verband met de mestwetgeving, maar daartoe moeten zij wel jaarrond die grond pachten. De vroegere 7-maands contracten zijn o.a. om die reden vervangen door eenjarige contracten.

Landschap Noord-Holland

Landschap Noord-Holland geeft veel gronden uit in pacht. In 2002 verpachtte men 1416 hectare, ofwel 51% van het totale bezit van het Landschap. Veel van deze pacht, meestal weidevogelgebieden, valt onder zesjarige pachtcontracten. De pachters vragen zelf subsidie aan bij Programma Beheer, maar de voorwaarden in de pachtovereenkomst met Landschap Noord Holland zijn in het algemeen strenger dan die van Programma Beheer. De voorwaarden hebben betrekking op de verplichte gift van ruige mest, verbod van kunstmest, maaidata, beweidingsdata. De zwaarte van de voorwaarden is niet overal gelijk; het is maatwerk. Het meeste terrein dat is uitgegeven in pacht betreft weidevogelgebied; daarnaast enkele landgoederen.

De inkomsten uit Programma Beheer zijn voor het Landschap een belangrijke bron van inkomsten geworden en men probeert om die reden zoveel mogelijk hectares erin onder te brengen. Eventueel sluit het Landschap een lager pakket af en probeert zelf de eigen, vaak hogere natuurdoelen te halen.

Eén van de redenen voor samenwerking met boeren is dat het Landschap geen eigen veebedrijf wil. De kosten voor beheer vormen de belangrijkste reden; beheer door particulieren is voor het Landschap van levensbelang. Het Landschap signaleert een afnemende belangstelling van boeren om de "slechtere" gebieden te pachten en bewerken. In de moeilijkste gebieden werkt het Landschap samen met een loonwerker.

In het algemeen verloopt de samenwerking met particuliere beheerders prima. Het Landschap realiseert zich terdege dat het voor boeren dubbelop is: bovenop de slechte toegankelijkheid en berijdbaarheid van het terrein zijn er ook nog eens extra restricties om de natuurdoelen te halen.

Het Limburgs Landschap

Binnen het Limburgs Landschap worden alleen de minder waardevolle graslanden door agrariërs beheerd. Meestal loopt dit via éénjarige pachtcontracten of beheerovereenkomsten, waarin Limburgs Landschap nauwkeurige voorwaarden formuleert waaraan het beheer moet voldoen. Limburgs Landschap draagt zorg voor afrastering en drinkwatervoorziening. Het Limburgs Landschap schakelt ook aannemers en agrariërs uit de buurt in om de voorgenoemde beheerwerkzaamheden uit te voeren. Het Limburgs Landschap heeft geen meerjarige overeenkomsten met particulieren afgesloten.

Voor de terreinen binnen de Nationale Parken probeert het Limburgs Landschap contact te leggen met particuliere eigenaren teneinde het beheer gezamenlijk op te pakken. Particulieren doen uit zichzelf zeer weinig aan beheer van de gebieden die zij binnen de Limburgse Nationale Parken bezitten.

Het Geldersch Landschap

Het Geldersch Landschap verpacht jaarlijks tussen 300 en 400 hectare op basis van eenmalige pacht. Dat betreft voornamelijk graslanden (bloemrijke hooilanden) en heide. Over het algemeen betreft het dan niet-gevoelige natuur; op beperkte schaal gaat het om gevoelige natuur. De voorschriften die in de contracten staan stemmen in grote lijnen overeen met de voorwaarden voor het beheer van de betreffende terreintypen uit het Programma Beheer.

Het Geldersch Landschap heeft inschaarcontracten, eenmalige pachtcontracten en een enkel natuurpachtcontract. De voorwaarden stemmen overeen met die in Programma Beheer, omdat het Geldersch Landschap subsidie aanvraagt en daar dus aan moet voldoen. Per perceel wordt wel maatwerk geleverd.

Het Geldersch Landschap sluit graag coalities met verenigingen voor agrarisch natuurbeheer en men staat open voor particulieren die iets willen met natuurbeheer. Geldersch Landschap benadert zelf actief particulieren hiervoor. Het Geldersch Landschap vindt dat particulieren een belangrijke rol en verantwoordelijkheid hebben in het natuurbeheer; dat zorgt tevens voor een breder draagvlak van het werk van het Landschap.

Particulier natuurbeheer is belangrijk voor het Landschap; in een nieuwe doelstellingennota benadrukt het Landschap het belang van het cultuurlandschap.

Over de uitvoering van beheerswerkzaamheden door particulieren is het Geldersch Landschap heel tevreden. Men constateert echter ook met enige zorg een teruglopend aantal belangstellenden voor agrarisch natuurbeheer.

Utrechts Landschap

Geen informatie bekend.

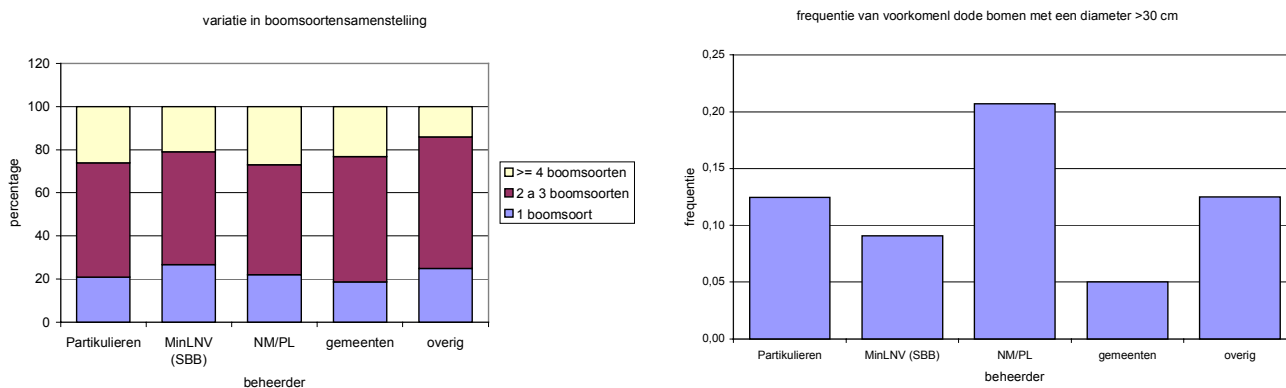
4 Effecten particulier en agrarisch natuurbeheer in het veld

4.1 Bos

Veranderingen in soortensamenstelling van bossen verloopt langzaam ten opzichte van andere vegetaties. Effecten van beleid van de afgelopen paar jaar zijn dan ook nog nauwelijks of niet meetbaar. Echter sinds begin jaren tachtig is er in de bosbouw meer rekening gehouden met andere functies zoals natuurbehoud. Het weggakken van exoten, het laten liggen van dood hout, natuurlijke verjonging, kleinschalig beheer en verminderde houtproductie vormen onderdeel van meer geïntegreerd bosbeheer (Van Blitterswijk et al 2001). Deze effecten zijn inmiddels wel meetbaar waardoor een vergelijk kan worden gemaakt tussen bossen van particulieren, SBB, Terreinbeherende organisaties (NM/PL) en gemeenten.

Particuliere bos- en landgoedeigenaren beheren het meeste bos; ca 120.000 ha (Dirkse et al 2002). Maar ook NM/PL (54000 ha), SBB (92000 ha) en gemeenten (48000 ha) beheren grote oppervlakken bos. Is er verschil waarneembaar tussen de kwaliteit van het bos beheerd door particulieren, SBB, de NM/PL en gemeenten? De kwaliteit van het bos is gedefinieerd aan de hand van doelsoorten (Handboek Natuurdoeltypen 2001), hoeveelheid dood hout, voorkomen van exoten en menging van boomsoorten in de boomlaag (Programma Beheer). Dood hout in bossen biedt schuilplaatsen en voedsel voor diverse organismen en draagt bij aan de soortrijkdom.

Het Meetnet Functievervulling meet met een ruimtelijk representatieve steekproef de toestand van het Nederlandse bos. In 2001 en 2002 zijn op totaal 1445 punten gegevens over o.a. de soortensamenstelling en dood hout verzameld. Uit analyse van gegevens van het Meetnet Functievervulling blijkt dat er erg weinig doelsoorten zijn. Van de 1445 steekproefpunten hebben er maar 34 een of meerdere doelsoorten. Daarmee is het Nederlandse bos qua plantensoortensamenstelling nog ver verwijderd van de natuurdoeltypen (zie ook Kooistra & van den Bosch 2003).

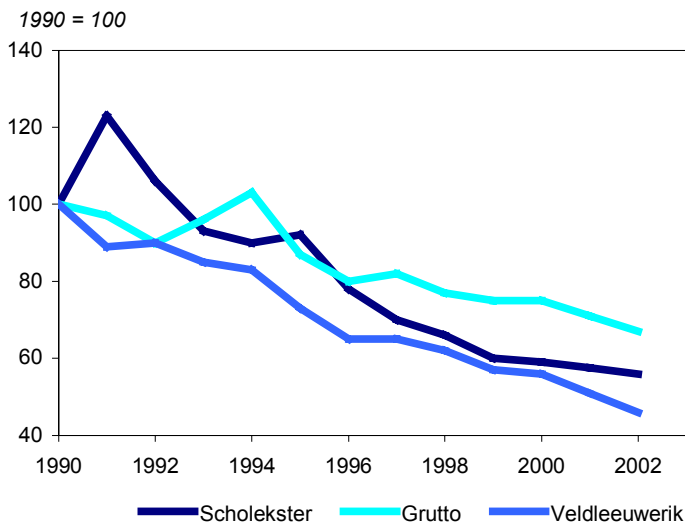
Figuur 6. Natuurkwaliteit in door bossen beheerd door particulieren, terreinbeherende organisaties en gemeenten.

Bossen van particulieren zijn nauwelijks verschillend van bossen van NM/PL betreft de menging van soorten in de boomlaag. De bossen van particulier zijn zelfs iets minder homogeen dan die van SBB (figuur 6). Het percentage steekproefpunten met exoten in de boomlaag is voor Particulieren en Gemeenten 51%, voor SBB 49% en voor NM/PL 47%. Verder hebben particulieren meer dood hout dan SBB en gemeenten in hun bossen maar minder dan NM,PL.

4.2 Weidevogels

Het aantal hectaren agrarisch natuurbeheer, waaronder veel weidevogelgraslanden, is in de jaren 90 gegroeid van ca 20.000 ha tot ca 68.000 ha (RBON en SAN) en op meer dan 300.000 ha worden nesten door vrijwilligers beschermd (Jaarverslag Vrijwillige weidevogelbescherming 2000). Toch zijn in dezelfde periode de aantallen weidevogels sterk achteruit gegaan (zie Figuur 7). Het positieve effect van nestbescherming en later maaien in gebieden met weidevogel beheer blijkt onvoldoende om de teruggang te stoppen.

Er zijn een groot aantal oorzaken beschreven die de achteruitgang in meer of mindere mate kunnen veroorzaken (Tabel 6). Deze oorzaken beïnvloeden elkaar. Zo veroorzaakt ontwatering bijvoorbeeld het slechter bereikbaar zijn van bodemleven, het voedsel voor de Grutto, maar ook dat boeren eerder het land op kunnen om het gras te maaien. Een vroege maaidatum samen met een toename van maaisnelheid en oppervlakte veroorzaakt op haar beurt het uitmaaien van nesten en kuikens waardoor nestbescherming noodzakelijk is. Nestbescherming in combinatie met afname van dekking in gemaaid grasland kan vervolgens weer tot een toename in predatie leiden. Vrijwilligers markeren de nesten, zowel met merktekens, als met een reukspoor waarbij ze een risico lopen dat predatoren deze sporen herkennen en de nesten opzoeken (Landschapsbeheer Nederland, 1999). Predatie van weidevogellegfels in gebieden waar nestbescherming wordt uitgevoerd bedraagt gemiddeld 24% en daarmee de grootste verliesoorzaak (zie Figuur 8, pag. 30). Echter, zonder nestbescherming worden nesten vernietigd door landbouwwerkzaamheden en zouden in agrarisch gebied de landbouwverliezen de grootste post vormen.

Bron: CBS

Figuur 7. Trend in aantalsverloop van drie weidevogels

Predatie kan er toe leiden dat agrariërs die contracten voor weidevogelbeheer hebben afgesloten, hun doelen niet realiseren en daardoor gekort worden op de beheersvergoeding. Met regelmaat leidt dit tot felle discussies over de noodzaak om predatoren in en rond weidevogelgebieden te vervolgen. De inwerkingtreding van de Flora- en Faunawet per 1 april 2002 heeft die discussie verder aangewakkerd, omdat daarmee de jacht op sommige predatoren, zoals de vos, aan strengere regels is gebonden.”

Er is dus niet één oorzaak, maar een combinatie van samenhangende oorzaken die maakt dat de aantallen weidevogels achteruitgaan. De oorzaken en de relaties daartussen zijn logisch, maar de bewijzen zijn lokaal of anekdotisch. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar de kwantitatieve gegevens over verliesfactoren en kuikenoverleving. Onderzoek is nodig om antwoord te geven op de vraag waar en hoe er moet worden ingegrepen om de achteruitgang van de weidevogels te keren.

Tabel 6. Deskundigen oordeel over achteruitgang Grutto: (o) indifferent; (-) matig negatief effect; (-) negatief effect; (-) sterk negatief effect. (uit: Terwan et al 2002)

Oorzaak	Aandeel in achteruitgang Grutto
areaal verkleining	-
versnippering	-
verandering openheid landschap	-
landbouwkundige oorzaken	
- ontwateren	-
- maaidatum	-
- oppervlakte ineens gemaaid	-
- snelheid maaien	-
- mestkwaliteit en toewendingstechniek	-
- microrelief / graslandverbetering	-
predatie	-
extensivering beheer in reservaten	-

4.3 Botanisch beheer en Randenbeheer

Een aantal evaluaties van botanische beheersovereenkomsten met “zwaar beheer” tonen in een aantal gebieden een positieve ontwikkeling in natuurwaarden (Wymenga et al 1996). Onderzoek naar beheer en bemesting van graslanden toont aan dat bij voedselarme omstandigheden de soortenrijkdom hoog is, maar dat het omgekeerde proces (vershraling) nog niet betekent dat de natuurwaarde toeneemt (Oomes 1983). Gebrek aan effectiviteit van botanisch beheer wordt mogelijk veroorzaakt door een nog te hoge mate van bemesting (Kleijn et al. 2001) of door het achteruitgaan van de waterkwaliteit.

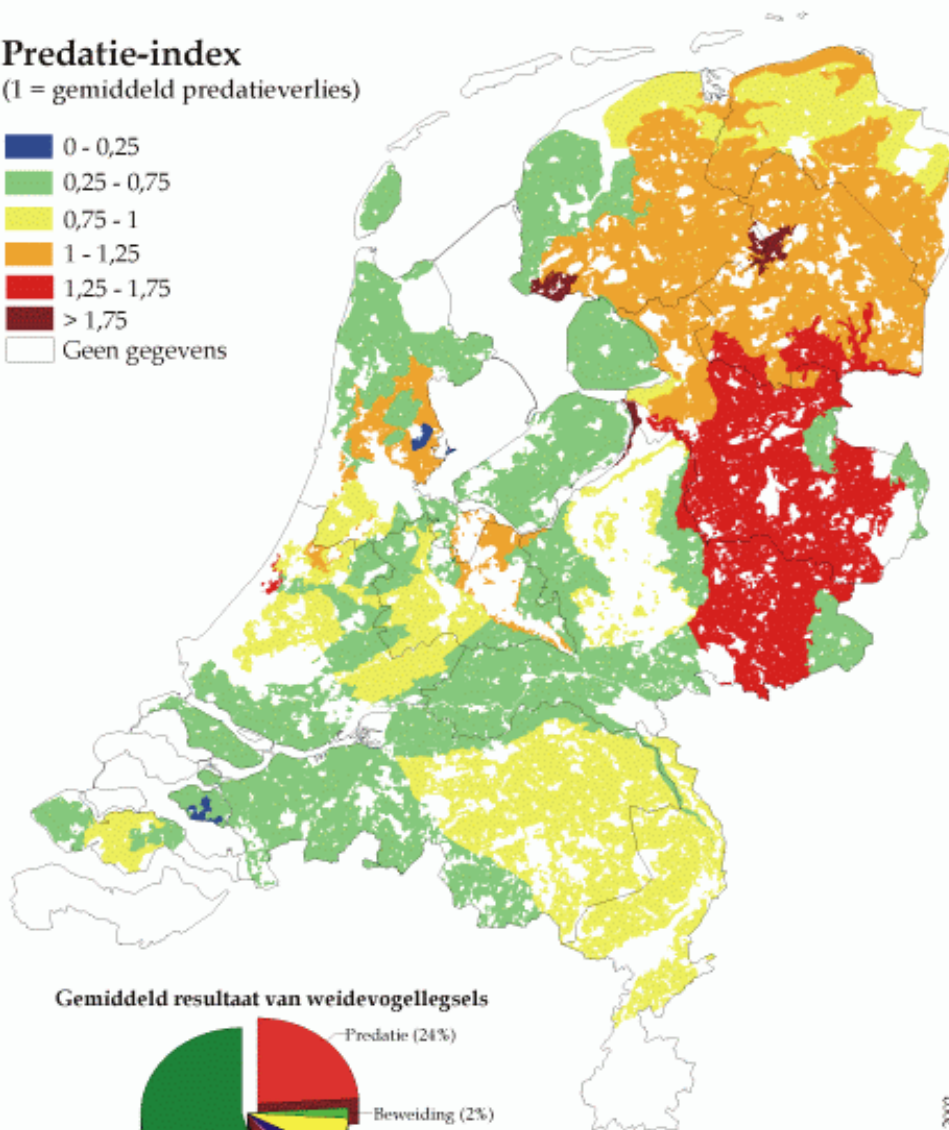
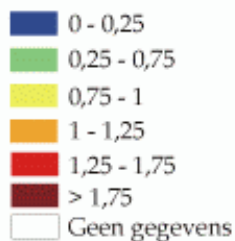
Randenbeheer leidt tot een toename in vegetatiestructuur en in het aantal bloemen. Dat werkt gunstig uit voor kleinere dieren. Insecten (Canters 1996) en andere ongewervelde en kleine zoogdieren als muizen profiteren hiervan (Rommelzwaal & Voslamber 1996). Daarvan profiteren op hun beurt predatoren als roofvogels en zoogdieren (Rommelzwaal & Voslamber 1996, De Akkerkrant 2002, Koks et al 2001). De pakketten ‘faunarand’ van Programma Beheer zijn zeer populair. Het beheer van randen is namelijk goed inpasbaar in de bedrijfsvoering omdat randen weinig bijdragen aan de opbrengsten uit een perceel en bovendien vaak niet optimaal gebruikt kunnen worden vanwege beperkingen met betrekking tot onkruidbestrijding en bemesting (Melman et al 1986, Dijkstra, 1994). Maar liefst 83% van de ANV's houdt zich bezig met randenbeheer.

Predatie van weidevogellegfels

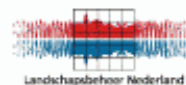
in agrarische gebieden met vrijwillige weidevogelbescherming in 2000

Predatie-index

(1 = gemiddeld predatieverlies)

Gemiddeld resultaat van weidevogellegfels

© SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002
 Bron gegevens: IBN, BEVW, ANV's en Vanullas vanullas

Figuur 8. Predatiegegevens van weidevogellegfels in 2000. Bron: WWW.SOVON.NL

4.4 Kansrijkdom SN-pakketten Programma Beheer

De evaluaties die tot nu toe zijn uitgevoerd binnen Programma Beheer hebben zich vooral gericht op het proces van beide subsidieregelingen en hoe daarbinnen de procedures tot nu toe hebben gewerkt. Binnen deze studie wordt specifiek gekeken naar de kansrijkdom van aangevraagde (plus)pakketten en hectares, kortweg welke pakketten zijn waar in Nederland aangevraagd en hoe kansrijk zijn ze.

4.4.1 Werkwijze

De kansrijkdomkaarten gebruikt in deze studie zijn berekend met een module binnen SynBioSys (Hennekens et al 2003). Het acroniem SynBioSys staat voor Syntaxonomisch Biologisch Systeem en is ontwikkeld ten behoeve van vakgebied van natuurbeheer, natuurbeleid en natuurontwikkeling. In opdracht van de Dienst Landelijke Gebied (DLG) is binnen SynBioSys de module 'Beoordeling doelpakketten' ontwikkeld. Doel van de module is om antwoord te krijgen op de vraag of een bepaald pluspakket op een kansrijke plek is gelegen. Hierbij wordt alleen gekeken naar de floristische eisen die aan het pakket gesteld worden, het aantal flora meetsoorten. Binnen de module zijn twee berekeningswijzen beschikbaar, die wezenlijk van elkaar verschillen. De eerste berekeningswijze gaat heel strikt uit van de eisen zoals gesteld in de subsidieregeling, het voorkomen van de vereiste aantal meetsoorten. Deze berekening selecteert de meetsoorten van het aangevraagde pakket die voorkomen in het kilometerhok waarin de aanvraag is gelegen waardoor je kan beoordelen of de kans groot is dat een subsidieaanvraag voldoet aan het meetsoortencriterium van het aangevraagde pakket.

De tweede berekeningswijze gaat uit van de kansrijkdom voor de habitats als omschreven in de pluspakketten, maar is hierbij minder strikt gebonden aan de eisen van de subsidieregeling. Voor deze kansrijkdomberekeningen worden gegevens als fysiotopen en hiaatopvulling gebruikt. In deze studie wordt deze laatste methode niet toegepast omdat deze momenteel niet volledig is gebaseerd op gemeten gegevens

Materiaal

Voor de verspreiding van de meetsoorten wordt gebruik gemaakt van de Florbase database. Deze database is, zij het beperkt via SynBioSys te bevragen. FlorBase is een databank in beheer bij Floron en het Nationaal Herbarium Nederland. Deze databank bevat plantenwaarnemingen vanaf 1975 op het schaalniveau van 1x1 kilometer voor heel Nederland. FlorBase bevat ruim 8,8 miljoen waarnemingen uit de periode 1975-2001. De wijze waarop SynBioSys Florbase bevraagd laat niet toe een uitvoer te genereren waarin het jaar van opname van de gebruikte floragegegevens wordt vermeld. Zodoende kan dus ook niet worden gegarandeerd dat een meetsoort ook momenteel in het veld aanwezig is.

Uitgangsmateriaal waren de digitale bestanden van LASER betreffende de aanvragen van doelpakketten programma beheer over de jaren 2000-2003. Hieruit is een eerste selectie gemaakt op de status beschikt (status E) en de pluspakketten Subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Door middel van deze selectie zijn de aanvragen van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) uitgesloten. SAN-pakketten, maar ook de basispakketten van de SN bevatten geen of nauwelijks flora-meetsoorten waardoor een kansrijkdom-analyse met SynBioSys niet zinvol is.

Particulieren vragen veelal basispakketten aan omdat ze geen risico willen lopen (zie Hoofdstuk 2). De methode is ook geschikt om te beoordelen hoeveel hectare basispakket er

is afgesloten terwijl die kansrijk zijn voor het bijbehorende pluspakket. Aanbevolen wordt deze analyse in een vervolgonderzoek op te nemen. In de geleverde GIS-bestanden is geen onderscheid gemaakt tussen particulieren en TBO's.

Kansrijkdomberekeningen

Kansrijkdom is binnen dit onderzoek gedefinieerd als de kans dat een aanvraag van een pluspakket kan voldoen aan de gestelde eisen op het vlak van voorkomen van florameetsoorten. De kansrijkdomberekeningen kunnen alleen worden gemaakt op het niveau van 1 x 1 kilometer omdat de beschikbare veldgegevens geen groter detailniveau toelaten. Er wordt gesproken over kansrijkdom terwijl er veldmetingen worden gebruikt omdat het niet zeker is of een meetsoort daadwerkelijk voorkomt in een aanvraag vanwege de schaal van een kilometerhok en het tijdsbestek van de veldmetingen (laatste 25 jaar). Je kan niet concluderen dat een geschikt terrein de vereiste meetsoorten herbergt. Je kan echter wel zeggen dat de "kansrijkdom" van een geschikt terrein voor het betreffende pakket hoog is omdat je zeker weet dat de betreffende meetsoort in ieder geval vlakbij en redelijk recent is aangetroffen.

Per pluspakket worden met de betreffende meetsoorten in SynBioSys kansrijkdomkaarten gemaakt met een resolutie van 1*1 km. Deze kansrijkdom gegevens zijn verdeeld in 4 klassen: 0-20, 21-40, 41-60, 61-100%. Een voorbeeld: in een specifiek hok van 1 x 1 kilometer zijn 3 van in totaal 5 benodigde florameetsoorten van pakket X aanwezig. Dit betekent dat dit kilometerhok voor het desbetreffende pluspakket een kansrijkdom krijgt van 3 gedeeld door 5 is 0,6 (d.w.z. 60 %). Dit kilometer hok valt voor dit pluspakket in de klasse 41-60 kans op realisatie. Hierbij is strikt de hand gehouden aan het aantal meetsoorten waarbij geen gebruik gemaakt is van de optie om een 'rode lijst'soort als extra meetsoort op te voeren.

Per pluspakket worden de beschikte terreinen gecombineerd in ArcView met kansrijkdomkaarten van de florameetsoorten behorende bij die pluspakketten uit het kennissysteem SynBioSys. De aanvragen die vallen in het betreffende kmhok krijgen de kansrijkdom van het km-hok. Per pluspakket is bepaald hoeveel hectare is geschikt binnen de kansrijkdomklassen 0-20 %, 21-40 %, 41-60 % of 61-100 %.

Bij een drietal pluspakketten zouden aanvullende berekeningen nodig zijn. De pakketten 'droog soortenrijk grasland', 'nat soortenrijk grasland' en 'soortenrijke plas' bestaan uit een aantal floristische subpakketten. In deze subpakketten wordt door LASER geen onderscheid gemaakt en zijn dus niet uit de GIS-bestanden te herleiden. Bij het berekenen van de kansrijkdomkaarten gebaseerd op het voorkomen van meetsoorten voor de pluspakketten 'soortenrijke plas', 'nat soortenrijk grasland' en 'droog soortenrijk grasland' bleek dit aanpassingen van de gebruikte programmatuur te vragen die niet meer binnen dit looptijd van dit project konden worden gerealiseerd. De kansrijkdomberekeningen voor deze drie pluspakketten zijn daarom niet uitgevoerd.

4.4.2 Resultaten

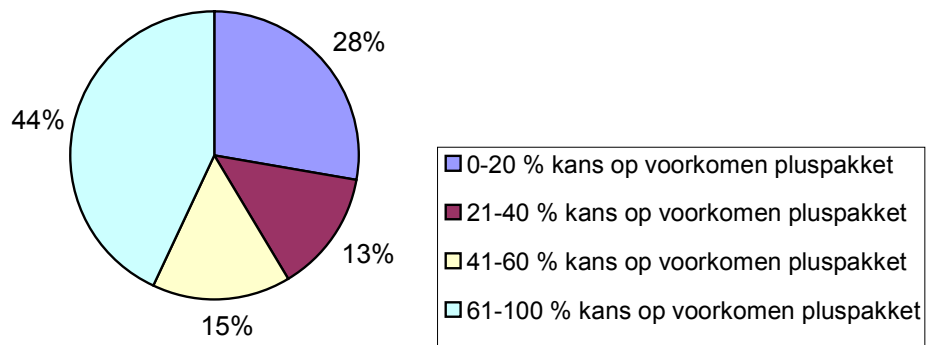
Wanneer gekeken wordt naar het totaal van de kansrijkdomberekeningen kan voorzichtig worden geconcludeerd dat het meer dan de helft van de beschikte floristische pluspakketten is aangevraagd in kansrijk gebied (Tabel 7). Van de beschikte 7451.13 hectare pluspakketten (stand juni 2003) bevindt zich 59 % in kansrijke kilometerhokken (klasse 41-60% en klasse 61-100%, Figuur 9). Van de andere helft zal onderzocht moeten worden waarom de

kansrijkdom klein is. Het kan zijn dat het ambitieniveau erg hoog is of dat er niet genoeg gegevens van het betreffende kilometerhok beschikbaar zijn.

Tabel 7 Oppervlakte in ha en % per kansrijkdomklasse voor de pluspakketten van de SN

Naam pluspakket	Kansrijkdom realisatie pluspakket								Totaal beschikt in 2003 per pakket (ha)
	0-20 %		21-40 %		41-60 %		61-100 %		
	(%)	Opp. (ha)	(%)	Opp. (ha)	(%)	Opp. (ha)	(%)	Opp. (ha)	
Pakket 4125 soortenrijk ven	4%	7	0%	0	6%	11.	90%	165	183
Pakket 4135 beek en duinrel	8%	4	0%	0	10%	5	82%	40	48
Pakket 4145 trilveen	17%	6	20%	7	8%	3	55%	18	33
Pakket 4165 veenmosrietland en moerasheide	6%	17	5%	16	8%	25	81%	236	294
Pakket 4205 droge heide	49%	1771	23%	850	20%	731	8%	273	3624
Pakket 4215 natte heide	2%	48	5%	124	6%	145	87%	2057	2373
Pakket 4225 levend hoogveen	25%	31	5%	7	16%	20	54%	68	126
Totaal (ha)		2076		1003		1154		3218	7451

kansrijkdom beschikte hectares pluspakketten (2000-2003)

Figuur 9. Kansrijkdomverdeling over de totale hoeveelheid beschikte pluspakketten t/m 2002.

Wanneer de uitkomsten per geanalyseerd pakket worden bekeken valt het volgende op:

- De aangevraagde hectares van het pluspakket trilveen liggen voor 37 % van de aangevraagde oppervlakte in kilometerhokken met een kansrijkdom van 40 % of lager. De volgende redenen kunnen een verklaring zijn voor deze berekende waarden. Alle hogere planten die als meetsoort worden opgevoerd staan op de ' Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vaatplanten' (v.d. Meijden, 2000) Waarbij een aantal meetsoorten Kleine valerian (*Valeriana dioica*) en Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*) een zeer negatieve trend vertonen. Daarnaast zijn soorten als Ronde zegge (*Carex diandra*) en Knotszegge (*Carex buxbaumii*), landelijk gezien ook zeer zeldzame soorten. De gestelde eisen aan het aantal meetsoorten lijken derhalve nogal hoog, minimaal 7. Nu is een ' trilveen' onder goede omstandigheden ontwikkeld een vrij soortenrijke vegetatie, alleen de gestelde milieueisen van het systeem als van de individuele soorten zijn hoog. Eutrofiering van het water is een zeer groot probleem en daarnaast is een trilveen geen situatie die over honderden jaren stabiel zal blijven bestaan.
- Met de aangevraagde hectares pluspakket 'droge heide' lijkt het nog slechter gesteld. Van de 3624 hectare pluspakket ' Droge heide' ligt 49 % in een kilometerhok met een kansrijkdomklasse van 0-20 % en cumulatief ligt 72 % van de aangevraagde hectares in kilometerhokken met een kansrijkdomklasse van 40 % of lager. Ook bij dit pakket zijn staan de meeste vaatplanten die als meetsoort kunnen worden opgevoerd op de ' Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vaatplanten' (v.d. Meijden, 2000). Binnen dit pakket is er de mogelijkheid om naast een aantal florameetsoorten ook faunameetsoorten op te voeren als natuurresultaat. Wanneer de fauna meetsoorten worden meegenomen verwachten we dat de kansrijkdom hoger is. Er worden naast sorteisen ook structureisen aan de aangevraagde hectares gesteld (te weten: minimaal 50 % van de oppervlakte is begroeid met een ' heide soort' (*Erica tetralix*, *Calluna vulgaris* en *Empetrum nigrum*), maximaal 20 % van de aangevraagde hectares bestaat uit water of maximaal 15 % van de aangevraagde hectares is bedekt een vorm van struweel anders dan Jeneverbes (*Juniperis communis*) of Gagel (*Myrica gale*). Al met al lijkt het dat er een verschil van mening is over het ambitieniveau van dit pakket. Droge heide in de praktijk zou wel eens iets anders kunnen zijn dan in de subsidieregeling omschreven.
- Voor het pluspakket ' levend hoogveen' is 25 % van de beschikte oppervlakte aan gevraagd in een kilometerhok dat valt binnen de kansrijkdomklasse 0-20 %. Net als 'Trilveen' staat 'Levend hoogveen' sterk onder druk (eutrofiering en ontwatering). Er wordt ook heel hard gewerkt om het beetje wat er nog in Nederland in stand te houden. Maar ook hier geldt dat een groot deel van de opgevoerde florameetsoorten staan vermeld op de "Rode Lijst" en dat een aantal een dalende trend in voorkomen vertoont. In het pluspakket worden naast meetsoorten ook een aantal oppervlaktecriteria opgevoerd die in deze kansrijkdomberekening niet worden meegewogen. Bij deze oppervlaktecriteria gaat het om bedekkingspercentages van veenmossen en open water. Oppervlakte criteria samen met faunameetsoorten kunnen er lokaal voor zorgen dat in er een floristisch minder kansrijk gebied ook voor dit pluspakket wordt gekozen.

5 Conclusies

- De groei van het areaal AN vlakt af. Bij de huidige groei wordt de taakstelling niet gehaald. Een van de oorzaken is dat de helft van de RBON-overeenkomsten niet wordt gecontinueerd in de SAN. De actieve benadering van agrariërs door DLG maakt dat er minder agrariërs afhaken.
- Er zijn grote verschillen tussen provincies in oppervlakte agrarisch natuurbeheer ten opzichte van de hoeveelheid landbouwgrond. Utrecht is een kleine provincie met relatief het hoogste quotum voor agrarisch Natuurbeheer.
- Een goede afstemming met de vele goed georganiseerde agrarische natuur verenigingen bij de verdeling van de beschikbare hectaren en het grote animo van agrariërs voor AN door weinig productieve bodems zorgt ervoor dat Noord Holland ver voorop loopt ten opzichte van de andere provincies in realisatie van haar taakstelling AN.
- De realisatie van het doel meer particulieren te betrekken bij het beheer van gebieden met hoofdfunctie natuur komt langzaam op gang. Er blijkt genoeg animo en budget te zijn. Vele aanvragen tot functiewijzigingen worden afgewezen omdat de benodigde vergunningen niet op orde zijn door de trage ingewikkelde procedures.
- Particulieren blijken vooral voor basispakketten subsidie aan te vragen in plaats van pluspakketten voor hoogwaardige natuur. Ze kiezen voor minder ambitieuze doelen, waarbij realisatie kansrijk is en er geen risico bestaat voor korting op beheersvergoedingen.
- Particulieren pachten samen 62.500 hectare grond van de grote terreinbeherende organisaties SBB(35.000 ha), NM (12.500), PL (15.000) Dit is vooral minder gevoelige natuur en betreft meest graslanden. Ook worden enkele honderden hectares gevoelige natuur in pacht uitgegeven.
- De particuliere pachters bij de terreinbeherende organisaties zijn met name agrariërs en rietsnijders.
- Particulieren hebben in de Nationale Parken 12.500 hectares in eigendom. Dit is ongeveer 10% van de totale oppervlakte van de parken. Meer dan driekwart hiervan beheren zij zelf, de overige hectares worden beheerd door de grote terreinbeherende organisaties. Zij zijn landgoedeigenaren (Utrechtse Heuvelrug), agrariërs (Drentsche Aa), boseigenaren en particulieren met een klein stukje grond.
- De terreinbeherende organisaties geven aan dat zij het verpachten van terreinen aan particulieren zeer belangrijk vinden, zowel uit financiële als uit bedrijfstechnische overwegingen.
- De terreinbeherende organisaties signaleren een geleidelijk afnemende belangstelling van particulieren voor het pachten van (natuur)terreinen. Zij melden een tamelijk broos evenwicht tussen de mogelijkheid om (extra) voorwaarden te stellen aan gebruik en beheer door particulieren, de gevraagde financiële vergoeding en de bereidheid (of mogelijkheid) van particulieren om hierin mee te gaan.
- De hoeveelheid dood hout, menging van boomsoorten en aantal exoten in bossen door particulieren wijkt nauwelijks af van de bossen die terreinbeherende organisaties beheren.
- Ondanks de forse toename van beheersgebieden gaan weidevogels achteruit. Vroeg maaien en predatie zijn daarvoor waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak.

Literatuur

- Bal D., H.M. Beije, M. Fellingier, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal, F.J. van Zadelhoff 2001. Handboek Natuurdoeltypen Expertise Centrum LNV Wageningen.
- Blitterswijk, H. van, C.J.M van Vliet en R. Schulting, 2001. *Analyse Uitvoering Geïntegreerd Bosbeheer . Resultaten van een onderzoek naar de praktijk van geïntegreerd bosbeheer in Nederland*. Alterra-rapport 242. Alterra, Wageningen, 90 pp.
- Canters, K.J., 1996. Een oriënterend onderzoek naar de effecten van akkerrandbeheer op ziekten, plagen en biodiversiteit Leiden: RU.
- Dirkse G.M., W.P. Daamen en H. Schoonderwoerd 2002. Het Nederlandse bos in 2001. Expertisecentrum LNV Wageningen.
- Dijkstra, A.A., 1994. Vegetatie - onderzoek relatienotagebied Nieuwkoop 1990 - 1994 's-Gravenhage: Directie Beheer Landbouwgronden.
- Engelsma F.J. & H.W. Waardenburg, 1994. Effectiviteit van de relatienota Bureau Waardenburg/WNF (rapport 1993-05).
- Hendriks, J., 1999. *Boeren bij Staatsbosbeheer*. In: Vakblad Natuurbeheer, nummer 3, maart 1999, pp 35-37.
- Hennekens, S.M., Schaminée, J.H.J & A.H.F. Stortelder (2003). SynBioSys, een biologisch kennissysteem ten behoeve van natuurbeheer, natuurbeleid en natuurontwikkeling. Versie 1.1.1. Alterra, Wageningen.
- Kleijn, D.F., Berendse, R. Smit, N. Gillissen, B. Brak, J. Smit & R. Groeneveld, 2001. Evaluatie van de effectiviteit van beheersovereenkomsten in Nederland. Wageningen UR, Leerstoelgroep Natuurbeheer en Plantenecologie.
- Koks B., & K. van Scharenburg, 1997. Meerjarige braaklegging: een kans voor vogels, in het bijzonder de grauwe kiekendief. *De levende natuur* 98 (6) 214-217.
- Kooistra, L. & G. van den Bosch, 2003. Atlas, LNV Beleid in beeld. Alterra-rapport 807.
- Landschapsbeheer Nederland 1999. Weidevogels en predatie. Landschapsbeheer Nederland Utrecht.
- Melman, Th.C.P., H.A. Udo de Haes & A.J. van Strien, 1986. Slootkanten: aanknopingspunt voor natuurbehoud in het veenweidegebied. *Landschap* 3 190-202
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, directie Natuurbeheer, Particulier natuurbeheer. Achtergrondrapport van het Programma Beheer, 1997, Den Haag.
- Meijden van der R. , B. Odé, C.L.G. Groen, J-P.M. Witte, D. Bal (2000) Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland, *basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst*, Gorteria jg. 26 nr. 4, NHN & Floron, Leiden.

- Natuurmonumenten, 2002. *Jaarverslag Vereniging Natuurmonumenten 2001, Natuurresultaten*. 's Graveland, 46 pp.
- Oomes, M.J.M., 1983. De invloed van lage bemestingsgiften op de botanische samenstelling van grasland onder gebruiksbependingen In In: Onderzoek naar aangepaste landbouw. Jaaroverzicht 1982 Nationale raad voor landbouwkundig Onderzoek.
- Paternotte T. 2003. Pilot Programma Beheer 2003. Internrapport DLG Utrecht.
- Rommelzwaal, A.J., & B. Voslamber, 1996. In de marge: een onderzoek naar ruimte voor de natuur op landbouwbedrijven [Lelystad]: Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebieden.
- Sanders, M.E. 2002. Beleidsevaluatie Agrarisch Natuurbeheer. Voortgang Knelpunten en effectiviteit. Werkdocument 2002/03
- Staatsbosbeheer, 2002. *Jaarverslag 2001*. Staatsbosbeheer, Driebergen, 56 pp.
- Staatsbosbeheer, 2003. *Jaarverslag 2002*. Staatsbosbeheer, Driebergen, 52 pp.
- Terwan P., J.A. Guldenmond, J. Buijs 2002. Toekomst voor de grutto? Gruttobedrijven doorgerekend. Rapport Centrum voor Landbouw en Milieu 549-2002 Utrecht
- Vliet, C.J.M van, H. van Blitterswijk, M.A. Hoogstra, C.A. Balduk en R.J.H.G. Henkens, 2002. *Natuurbeleid in de Beheerpraktijk. Een onderzoek naar kansen en knelpunten in de sturingsrelaties tussen overheden en beheerders ten behoeve van de Natuurbalans 2001*. Alterra rapport 463. Alterra, Wageningen, 63 pp.
- Vliet, C.J.M. van, M.N. van Wijk en H. van Blitterswijk, 2003. *Analyse en toekomstverkenning Nationale Parken*. Alterra rapport in voorbereiding. Alterra, Wageningen, 44 pp
- Vriesman, in Vrom.nl
- Vrijwillige weidevogelbescherming in Nederland. Jaarverslag 2000. Landschapsbeheer Nederland Utrecht.
- Wymenga, E., R. Jalving & E. ter Stege, 1996. Vegetatie en weidevogels in relatienotagebieden in Nederland: een tussentijdse analyse van de natuurwetenschappelijke resultaten van beheersovereenkomsten in Nederlandse relatienotagebieden. Veewouden: Altenburg & Wymenga.

Bijlage 1 Natuurdoelen in “Natuur voor mensen”

Verdeling in grootschalige, gevoelige en multifunctionele natuur volgens “Natuur voor mensen, mensen voor natuur” (Ministerie van LNV 2001).

Kwalitatieve taakstelling van het Programma (Rijkskader ‘Natuurdoelen in de EHS’) ¹

	oppervlakte land (ha)	oppervlakte water (ha)
Grootschalige natuur	125.000	71.000
1 Beek- en zandboslandschap	51.000	-
2 Rivierenlandschap	12.000	-
3 Moerasboslandschap	22.000	-
4 Duinlandschap	25.000	-
5 Grote Wateren ²	15.000	71.000
Gevoelige natuur	102.000	-
6 Beken	500	-
7 Brakwater	1.000	-
8 Natte schraalgraslanden	25.000	-
9 Natte heide en hoogveen	15.000	-
10 Zandverstuiving	4.000	-
11 Kalkgrasland	500	-
12 Reservaatsakker	500	-
13 Zilte graslanden	3.000	-
14 Bos van laagveen en klei	10.000	-
15 Bos van arme gronden	20.000	-
16 Bos van rijke gronden	20.000	-
17 Beekdalbossen	2.500	-
Multifunctionele natuur	468.000	6.229.000
18 Botanisch grasland	20.000	-
19 Weidevogelgrasland voor niet-kritische soorten (kievit-type)	70.000	-
20 Weidevogelgrasland voor kritische soorten (grutto-type)	50.000	-
21 Wintergastengraslanden	50.000	-
22 Droge heide	30.000	-
23 Overige natuur	30.000	-
24 Middenbos en hakhout/griend	4.000	-
25 Multifunctioneel bos	189.000	-
26 Bos met verhoogde natuurwaarde	25.000	-
27 Noordzee ³ en overige Grote Wateren ²	-	6.229.000
Grootschalige en gevoelige natuur	227.000	71.000
Multifunctionele natuur	468.000	6.229.000
EHS volgens bestaand beleid	695.000	6.300.000

¹ Gebaseerd op de EU-Habitatrichtlijn (1992), Bosbeleidsplan (1993), Rapport Ecosystemen in Nederland (1995) en het Programma Beheer (1997), de nationaal cultuurhistorische waarden (Belvedere), de aardkundige waarden, afgesproken houtproductiedoelstellingen en de recreatiebehoefte. Er is nog geen rekening gehouden met robuuste verbindingen, de aankoopbuffer in het kader van groen-blauwe dooradering en de resterende verbindingzones uit het SGR. Het rijk gaat hierover, in overleg met de beheerders, nog afspraken met de provincies maken.

² Over de kwaliteitsverdeling van natuurdoelen in de Grote Wateren (bestaande uit Waddenzee (inclusief Dollard), IJsselmeer (inclusief randmeren) en Delta) worden nog nadere afspraken gemaakt. Voorlopig is nog uitgegaan van de oorspronkelijke verdeling.

³ In het kader van het project Ecosysteendoelen Noordzee wordt uiterlijk in 2002 nader bepaald hoe het beheer gericht op het bereiken van de ecosysteendoelen zal plaatsvinden.

Bijlage 2 Gebruikte afkortingen

AN:	agrarisch natuurbeheer
ANV:	agrarische natuurverenigingen
EHS:	ecologische hoofdstructuur: een samenhangend netwerk van natuurgebieden
PB:	Programma Beheer: Het nieuwe subsidiestelsel van LNV betreft natuur
SAN:	de subsidieregeling agrarisch natuurbeheer
SN:	de subsidieregeling natuur in PB
RBON:	Regeling Beheersovereenkomsten en Natuurontwikkeling. (Een van de voorlopers van Programma Beheer)
LASER:	Landelijke Service voor Regelingen: administratieve uitvoering van PB
DLG:	Dienst Landelijk Gebied. Controleert pakketten PB, uitvoering van RBON
GEBIS:	Het GIS van de gebiedsplannen van provincies, samengebracht door DLG.
TBO:	terreinbeheerende organisaties namelijk SBB, NM, PL
SBB:	Staatsbosbeheer
NM:	Natuurmonumenten
PL:	Provinciale Landschappen zoals het Gelderslandschap
NC:	Natuurcompendium
NB:	Natuurbalans

Bijlage 3 Lijst van respondenten

Nationaal Park de Biesbosch	Dhr. J. van der Neut (Staatsbosbeheer)
Nationaal Park Oude Venen	Dhr. M. Mols (secretaris overlegorgaan) Dhr. J. Hellinga (Fryske Gea, beheerder), Dhr. H. Talsma (Provincie Fryslân)
Nationaal Park Dwingelderveld	Dhr. P. Pasma (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Weerribben	Dhr. J.J. Schiphorst (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Sallandse Heuvelrug	Dhr. H. Reimerink (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park de Meinweg	Dhr. J. Pouw (secretaris overlegorgaan), Dhr. C. van Seggelen (Secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park de Groote Peel	idem
Nationaal Park Maasduinen	idem
Nationaal Park Zuid Kennemerland	Mevr. Y. Hermans (plv secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen	Dhr. H. van Maar (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Oosterschelde	Dhr. J. Brilman (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park De Duinen van Texel	Mevr. E. Lindenberg (co-secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Lauwersmeer	Dhr. A. Hoogerwerf (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park Schiermonnikoog	Dhr. A. Steegstra (secretaris overlegorgaan) , Dhr. H. Talsma (Provincie Fryslân)
Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug	Dhr. J. de Pater
Nationaal Beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa	Dhr. K. Folkertsma (secretaris overlegorgaan)
Nationaal Park De Zoom/Kalmthout	info van website
Nationaal Park Drents Friese Wold	Dhr. A.J. Hamming (secretaris overlegorgaan)
Flevolandschap	Mevr. R. Rijs
Drents Lanschap	Mevr. A. Stroetinga
Groninger Landschap	Mevr. E. Bontjer
Geldersch Landschap	Dhr. A. Roozen
Landschap Overijssel	Dhr. G. Pastink
It Fryske Gea	Dhr. J. Hellinga en Dhr. P. de Wit
Zeeuws Landschap	
Landschap Noord Holland	Dhr. H. Witte
Zuid Hollands Landschap	Mevr. J. Biesheuvel
Limburgs Landschap	Dhr. R. Geradts
Utrechts Landschap	
Brabants Landschap	Dhr. S. Bakker
Natuurmonumenten	Dhr. J. Borren en Dhr. J. Terlien
Staatsbosbeheer	Dhr. J. Kuipers en Dhr. H. Hekhuis

Bijlage 4 Informatie Staatsbosbeheer

(per email van Dhr. R. Bonke van 1-7-2003)

Contractcode	Omschrijving contractsoort	Landstotaal	Totale oppervlakte in gebruik gegeven vak/afdelingen
1	Eenjarige pacht		184
2	Pacht - Meerjarig (> 6 jr.)		6271
3	Bruikleenovereenkomst		278
4	Huurovereenkomst gebouwen		39
5	Huurovereenkomst overigen		1222
6	Verhuur - Jachtrecht		127475
7	Verhuur - Visrecht		3212
8	Naweide		230
9	Gewas op stam		799
10	Inscharing		15432
11	Gebruiksovereenkomst-ovkmodel		57716
13	Erfpacht en/of erfpacht-opstal		26318
14	Opstalrecht tbv opstallen		14
15	Opstalrecht tbv leidingen		1295
16	Overige zakelijke rechten		743
17	Overige ingebruikgevingen		710
18	Ingebruikg. eigenlijke dienstwoning		9
19	Jachtvergunning		527
20	Visvergunning		15210
21	Gebruiksovereenkomst-verkort		538
22	Pacht - Natuurpacht		2092
23	Pacht - Eenmalig		24973
25	Winning grond, water en mineralen		74
26	Recht v. opstal (mbt leidingen)		53
27	Recht v. opstal (opstal v derden)		4
28	Erfpacht (alleen grond)		256
29	Erfpacht (grond + opstal SBB)		12
30	Erfpacht (grond SBB-opstal derden)		80
31	Huurovereenkomst woonruimte		4
32	Huurovereenkomst bedrijfsruimte		2384
33	Huurovereenkomst onb. onroerende zaak		34
34	Pacht - Kortlopend (< 1 jaar)		3904
35	Pacht - Meerjarig (1-6 jaar)		2
36	Pacht - Miniatuurpacht (<1 ha)		12

Bijlage 5 LASERgegevens: beschikte hoeveelheid hectaren per doelgroep per 1 jan 2003 in SN

Pakketgroep	Inrichtingssubsidie	Eenheid	lagere overheid	overigen	Terreinbeherende organisatie	Totaal
101	inrichting bos	hectare	5.80	851.09	170.22	1,027.11
100	Inrichting overig	hectare		539.80	855.43	1,395.23
	Totaal inrichtingssubsidie	hectare	5.80	1,390.89	1,025.65	2,422.34
Pakketgroep	Basis- en pluspakketten	Eenheid	lagere overheid	overigen	Terreinbeherende organisatie	Totaal
401	Plas en ven	hectare	6,382.41	987.60	6,700.93	14,070.94
402	Moeras	hectare	98.83	123.80	1,668.66	1,891.29
403	Rietcultuur	hectare	273.57	1,181.13	1,081.17	2,535.87
404	(Half)natuurlijk grasland	hectare	1,785.49	1,531.02	20,464.77	23,781.28
405	Heide	hectare	1,731.25	1,233.09	4,150.95	7,115.29
406	Struweel	hectare	891.68	4.32	643.72	1,539.72
407	Hoogveen	hectare	125.30	124.85	261.66	511.81
408	Akker	hectare	32.74	11.92	549.19	593.85
409	Bos	hectare	23,939.41	38,101.67	20,095.36	82,136.44
410	Grootschalige Natuur	hectare	205.07	1,237.00	24,663.32	26,105.39
411	Soortenrijke plas	hectare		48.21	309.49	357.70
412	Soortenrijk ven	hectare	61.60	82.87	88.07	232.54
413	Beek en duinrel	hectare		1.75	5.99	7.74
414	Trilveen	hectare		25.00	24.62	49.62
415	Overjarig rietland	hectare	19.79	7.75	640.30	667.84
416	Veenmosrietland en moerasheide	hectare	2.07	176.02	187.58	365.67
417	Nat soortenrijk grasland	hectare	256.98	297.35	1,428.32	1,982.65
418	Droog soortenrijk grasland	hectare	13.46	57.69	291.48	362.63
419	Soortenrijk stuifzand	hectare	72.42	132.17	142.44	347.03
420	Droge heide	hectare	2,512.69	723.44	2,641.76	5,877.89
421	Natte heide	hectare	33.73	387.46	2,231.63	2,652.82
422	Levend hoogveen	hectare		22.30	1,302.93	1,325.23
423	Soortenrijk weidevogelgrasland	hectare			1,097.57	1,097.57
424	Zeer soortenrijk weidevogelgrasland	hectare		139.58	4,018.73	4,158.31
425	Winterweidegasten	hectare	165.43			165.43
426	Omvorming " Bos met verhoogde natuurwaarde	hectare	10,641.81	13,339.73	12,681.30	36,662.84
427	Bos met verhoogde natuurwaarde	hectare	1,437.67	847.59	9,256.92	11,542.18
428	Natuurbos	hectare	583.04	469.67	4,681.54	5,734.25
429	Hakhout en griend	hectare	69.27	381.46	439.78	890.51
430	Middenbos	hectare		66.61	28.55	95.16
	Totaal beheerspakketten	hectare	51,335.71	61,743.05	121,778.73	234,857.49
Pakketgroep	landschapspakketten	Eenheid	lagere overheid	overigen	Terreinbeherende organisatie	Totaal
450	Houtwal	hectare		31.69	47.87	79.56
451	Houtkade en landscheiding	hectare			1.89	1.89
452	Landweer	hectare				
453	Singel	hectare	1.53	93.30	136.37	231.19
454	Eizensingel	meter		6,876.39	52,708.66	59,585.05
455	Geriefhoutbosje	hectare		7.99	13.83	21.82
456	Knip- en scheerheg	meter		7,759.00	7,387.86	15,146.86
457	Struweelhaag	meter		3,141.00	17,731.68	20,872.68
458	Knotbomenrij	aantal bomen		4,524.00	9,286.00	13,810.00
459	Grubbe en holle weg	hectare			0.61	0.61
460	Hoogstamboomgaard	aantal bomen		767.00	1,076.00	1,843.00
461	Eendenkooi	hectare		62.47	74.47	136.93
462	Poel	aantal poelen	1.00	242.75	1,655.00	1,898.75
463	Rietzoom en klein rietperceel	hectare		0.09	17.13	17.22
464	Raster	meter		34,513.87	174,369.71	208,883.58
	Totaal landschapspakketten in hectares	hectare	1.53	195.53	292.17	489.23
	Totaal landschapspakketten in meters	meter	0.00	52,290.26	252,197.91	304,488.17
	Totaal landschapspakketten in stuks	aantal	1.00	5,533.75	12,017.00	17,551.75
Pakketgroep	recreatiepakketten	Eenheid	lagere overheid	overigen	Terreinbeherende organisatie	Totaal
480	Recreatiepakket 1 / lage recreatiedruk	hectare	138.82	16,172.45	23,068.06	39,379.33
490	Recreatiepakket 2 / hoge recreatiedruk	hectare	2,736.32	30,396.72	43,551.91	76,684.95
	Totaal recreatiepakketten	hectare	2,875.14	46,569.17	66,619.97	116,064.29
	Functieveranderingssubsidie	Eenheid	lagere overheid	overigen	Terreinbeherende organisatie	Totaal
	bijlage 1	hectare				
	bijlage 2	hectare		149.97		149.97
	bijlage 3	hectare		177.76		177.76
	bijlage 4	hectare		173.24		173.24
	bijlage 5	hectare		33.94		33.94
	bijlage 6	hectare		85.76	4.00	89.76
	bijlage 7	hectare		63.62		63.62
	bijlage 8	hectare		82.88		82.88
	bijlage 9	hectare		92.23	4.24	96.47
	bijlage 10	hectare		69.08	21.37	90.45

Bijlage 6 Reactie In Natura-west op verschillen per provincie.

Hallo Joost en Barbara

1. Ik heb inmiddels cijfers van de SAN en RBON. Ik heb ook de quota van provincies bijna compleet. Een grafiek die ik maak zijn misschien ook wel aardig voor jullie: wat is er onder beheersovereenkomsten en wat is nog vrij quota per provincie. Ik stuur jullie een concept - Brabant heb ik nog niet. En wat blijkt: Noord Holland steekt met kop en schouders boven de andere provincies uit. Hebben jullie enig idee hoe dit komt? Licht het aan de stimulerende activiteiten van In Natura-west of aan de voorloperpositie van Groene Hart en Waterland, beide of is er misschien een hele andere verklaring? Als jullie een betere verklaring hebben, alsjeblieft vertel me deze.

2. Is er een recent landelijk overzicht van aantallen boeren die zich met agrarisch natuurbeheer bezighouden en van het aantal agrarische natuurverenigingen?

Heel erg bedankt
Marlies Sanders

Beste Marlies,

Over je grafiekje hebben we hier een paar opmerkingen:

De hectares van de collectieve weidevogelpakketten drukken alleen voor het percentage 'zwaar beheer' (afhankelijk van pakket 17% tot 34%) op het beschikbare hectarequotum. Ik neem aan dat, dat consequent bij alle provincies is meegenomen. Zo niet, dan ontstaat hierdoor een vertekend beeld.

Op weinig productieve bodems (o.a. veenweidegebieden) is de animo voor agrarisch natuurbeheer veel groter dan op hoog productieve bodems (o.a. akkerbouwgebieden op zeelei). Dit kan het verschil in gebruik van de beschikbare quota per provincie misschien deels verklaren.

Behalve de quota per provincie bepalen ook de jaarlijks door LNV vastgestelde subsidieplafonds hoeveel hectares van welk pakket positief kan worden beschikt. De faunarendpakketten zijn in 2001 en 2002 helemaal niet meer opengesteld geweest. De andere akkerrendpakketten zijn financieel zo oninteressant dat akkerbouwgebieden die iets achterliepen bij o.a. Zeeland die achterstand niet meer inhalen. Misschien zijn er andere pakketten waarvoor het subsidieplafond zo laag is vastgesteld geweest dat weinig mensen gebruik hebben kunnen maken van die pakketten, ook als hun provincie nog wel quotum beschikbaar had. Dat zou dan ook de regionale verschillen kunnen verklaren.

Provincie Noord-Holland heeft met de verdeling van quota over de provincie rekening gehouden met de natuurverenigingen. Plangrenzen van begrenzingenplannen/beheersgebiedsplannen zijn vaak aangepast aan het werkgebied en quota aan de activiteiten van de natuurvereniging ter plaatse. De meeste verenigingen konden het in hun werkgebied beschikbare quotum daardoor bijna direct wegzetten bij hun leden zodat weinig quotum onbenut is gebleven.

Groeten, Barbara Rodenburg

Op dit moment zijn er 120 agrarische natuurverenigingen actief in Nederland met een totale oppervlakte van ca. 500.000 ha (ca. 1/4 van landelijk gebied). Er zijn ca. 9.500 boeren aangesloten bij de ANV's en daarnaast 4.000 burgers.

Met vriendelijke groeten,

Joost Klaver

Vakgroep LTO Verbrede land- en tuinbouw

Natuurlijk Platteland Nederland

Bijlage 7 Gesprekverslag Controle Programma Beheer door DLG

19 mei 2003

van Raymond Schrijver (LEI) en Marlies Sanders (Alterra) Met Kees Witkamp (DLG)

Organisatie

1. Wordt het protocol beschreven in de "objectivering doelpakketten" overal op zelfde wijze gebruikt?

Ja, Er is inmiddels wel sprake van een globale objectivering: er worden maar 2 of 3 steekproefpunten genomen als het in een oogopslag duidelijk is dat het terrein wel / niet aan de eisen voldoet (om te bepalen of er verder gekeken moet worden)

2. Is er afstemming tussen de controleurs?

Ja, er is een provinciaal DLG-overleg, er is een regionaal overleg en er is Landelijke coördinatoren overleg.

3. Is er overleg met beheerders?

Ja, er is de Technische werkgroep PB, provinciaal zijn er bilateraal contacten of is er een platform – dat verschilt per provincie en beheerder. Soms gaat de beheerder mee het veld in, soms is er controle zonder dat de beheerder het weet. Bezoek wordt vaak doorgegeven zodat de beheerder op de hoogte is dat DLG het terrein betreed.

DLG kan soms de aanvraag verbeteren wanneer beheerders bijvoorbeeld alleen over oude gegevens beschikken of niet altijd beschikken over gegevens van "moeilijker" soortgroepen dan libellen.

4. Hoe is het monitoren van de meetsoorten door beheerders geregeld - is hier een handleiding voor?

In het begin zou er een gezamenlijke database LASER/DLG komen waarin alle gegevens zouden worden opgeslagen. Deze is, net als het monitoringsprotocol wat door Fons Koomen is gemaakt, nooit geïmplementeerd omdat er geen geld voor was. Wat overblijft zijn direct de stippenkaarten die de beheerders voor de vervolgaanvraag moeten leveren. Dus op zijn vroegst pas in 2005.

Martijn van Hoorn (laser) is contactpersoon van monitoringsrapportages van weidevogels voor wat betreft SAN (Ans van Kampen voor SN).

Methode

5. Is er bekend wat de gridkeuze en toevoeging van deelgridjes voor invloed op het natuurresultaat heeft?

Dit is niet bekend. De beheerder deelt de deelgrid zelf in en kan dit dus voor hem zo gunstig mogelijk doen. Er wordt echter alleen gekeken naar aan en afwezigheid niet naar dichtheden

6. Wat wordt er precies achter het bureau gecontroleerd? Veldwerk wordt beperkt door een eerste controle naar de kans op voorkomen van soorten met de atlas van libellen, vogels en synbiosys

7. Wat zijn de criteria voor veldbezoek, wat is bij "twijfel" ?

Wanneer volgens de atlassen, synbiosys en door de beheerder aangeleverde inventarisatiegegevens blijkt dat de kans op voorkomen van de meetsoorten klein is wordt er overgegaan tot veldbezoek.

8. Wat wordt er precies in het veld gecontroleerd, alleen soorten of ook beheer en terreinkenmerken?

Afhankelijk van controle-memoranda van LASER. Bij aanvangpakket en na 6 jaar terreinkenmerken en soorten, tussentijds vooral beheer.

9. Hoe worden de beheersvoorschriften gecontroleerd?

Op dezelfde wijze als de RBON. Sommige controlemomenten liggen vast zoals veldcontrole of er voor 8 juni wel/niet gemaaid is. Andere controles zoals wel/niet bemesten zijn minder strak.

10. Wordt de hele aanvraag, 1 beheerseenheid of een flora/faunagrid

gecontroleerd? De hele aanvraag wordt gecontroleerd. Vooral bij de collectieve pakketten weet je niet of dat 300 of 10000 ha zal zijn – wat de controle lastig te plannen maakt. (Er is m.a.w. geen relatie tussen de oppervlakte van de beheerseenheid en de trekingskans)

Cijfers

11. Klopt het dat 10% van de aanvragen wordt gecontroleerd? Hoeveel aanvragen zijn dat?

Het % verschilt per risico-aanduiding. Van eenheden met een laag risico wordt maar 5% gecontroleerd, midden 10% en met een hoog risico-aanduiding 15%. Een nat schraalland zal niet zo snel worden bemest dus heeft controle op bemesting een laag risico. Trilveen zijn kleine oppervlakten, moeilijke soorten en levert veel geld op waardoor het een hoge risico-aanduiding krijgt.

12. Welk % wordt achter het bureau gecontroleerd? Onbekend

13. Welk % wordt in het veld gecontroleerd? Onbekend

14. Van hoeveel aanvragen worden de terreinen 1,2,3 keer bezocht? Onbekend

Resultaten:

15. % aanvragen dat niet aan het natuurresultaat voldoet - om welke pakketten/soorten gaat het dan doorgaans? Zie rapportage.

16. % aanvragen dat niet aan de beheersvoorschriften voldoet. Dit zijn vooral de tussentijdse controles. Zie rapportage.

17. % aanvragen wat niet aan de terreinkenmerken voldoet. Dit zijn vooral basispakketten - zie rapportage

Knelpunten

19. Wat zijn de knelpunten bij de controles. Zie rapportages.

20. Worden er kansen gemist, vallen er terreinen buiten de boot - welke? De controles kunnen efficiënter. In 6 jaar kan hoogstens 60 % worden gecontroleerd. Efficiënter kan niet door Brusselse regelgeving dat het steeds een aselechte steekproef moet zijn. De selecte controles, die LASER bij de aanvraag eruit haalt, zijn inmiddels even groot.

Daarnaast zijn er nog geen gis-gegevens van de pakketten. De controle kan efficiënter als blijkt uit het GIS dat vlakbij gebieden liggen met ook een hoog risico.....

Terreinen die niet binnen een pakket passen vallen buiten de boot

21. Wat als een soort niet wordt gevonden - wordt er wel eens van de afgeweken - waarom en wanneer? Nee, beheerder krijgt de kans om een soort aan te wijzen. Echter, er is een kans dat DLG niet in het veld gaat controleren als uit de atlasen en synbiosys blijkt de soort er een grote kans op voorkomen heeft.

22. Hoe wordt er omgegaan met het criterium voor aaneengeslotenheid als er een pad, sloot, weg, kanaal de beheerseenheid deelt? Dit zijn controles van LASER voor de aanvraag wordt beschikt.

23. Zijn de volgende gegevens gedigitaliseerd en/of beschikbaar voor het Natuurplanbureau?

de aanvinklijsten behorende bij de aanvragen worden niet gedigitaliseerd.

- door DLG in het veld aangetroffen meetsoorten worden niet gedigitaliseerd.
- de gridverspreidingskaarten die beheerders aanleveren zijn er nog niet (de eerste pas in 2005)
- DLG rapportages, verantwoording - komen die jaarlijks beschikbaar? wanneer? Ja, oktober/november. (Landschapspakketten staan er dan niet allemaal in)
- bij de collectieve weidevogelpakketten wordt aan beheerders gevraagd. Informatie van inventarisaties in aantal broedparen en beheersvoorschriften gevraagd. Betreft het hier ook kaarten? Door aanpassing collectieve weidevogelpakketten is het mogelijk dat de inventarisaties niet zijn uitgevoerd. Vragen aan Martijn van Hoorn.

Overig

- Evaluatie PB wordt waarschijnlijk volgende week openbaar.
- Ganzenschade blijft vooreerst bij het faunafonds
- RBON gegevens overlappen met bergboerenregeling. Cijfers zijn moeilijk te scheiden dus leiden mogelijk tot dubbeltellingen.

Bijlage 8 Informatie Directie Natuur en LASER over realisatie taakstellingen.

LASER juni 2003

Er zijn geen aanvragen om budgettaire redenen bij de SAN afgewezen in 2003. Het is wel waar dat er een overtekening is in 2003 bij SAN en SN (alleen inrichting en functieverandering). Maar afwijzingen zijn er niet geweest. Tenminste niet bij de SAN, bij de SN zijn mensen afgewezen in mei (einde Balkenende I), deze afgewezen aanvragen zijn in Balkenende II (in juni dus) weer in behandeling genomen en deze krijgen een beschikking als ze technisch in orde zijn.

Directie Natuur juli 2003

Er zijn inderdaad geen SAN aanvragen afgewezen. Een aantal SNaanvragen (inr en fv) zijn wel afgewezen op budgettaire gronden, maar deze worden, als ze technisch op orde zijn, nu door het extra geld toch toegewezen. Conclusie: er worden in 2003 GEEN aanvragen (SAN noch SN) om budgettaire redenen afgewezen. Let wel: misschien wel om andere redenen natuurlijk (vergunning niet op orde, buiten gebiedsplan etc).

Animo voor SN en SAN in 2003: blijkt toenemend. **Budgetten zijn IN GROTE MATE overvraagd.**

SN

Budgetplafond totaal voor 2003: 37 mln euro

Prognose benodigd (d.w.z. voor technisch juiste aanvragen): 67,4 mln. - dus bijna 2x zo veel.

Budgetplafond alleen voor functieverandering: 6 mln euro

Aangevraagd (**let op! hiervan zal ca. 40% technisch niet juist blijken, b.v. i.v.m. bestemmingsplan en vergunningen!!**): 34,5 mln euro. Dat is meer dan in 2002. Toen was het budget plafond voor functieverandering 13,5 mln euro en de aanvraag 24 mln euro. Het animo neemt dus toe, dan wel vorig jaar niet gehonoreerde aanvragen zijn opnieuw ingediend.

SAN

Budgetplafond in 2003: 23,6 mln euro

Prognose benodigd: 40 mln euro. Het overtekend zijn van faunaranden pakketten is hier al in verrekend, dus dat is geen verklaring voor groot animo. oftewel: animo ca. 2x groter dan budget.

Bijlage 9 Fout in Natuurcompendium

Vraag: Hieronder de getallen uit de NB03. NC03 geeft voor 2001 72.947 ha (54% RBON, 29% SAN en 17% ganzenopvang). De NB03 geeft aan dat er in 2002, 2200 ha agrarisch natuurbeheer is bijgekomen, dat zou dus betekenen dat er 2001 (84.000 - 2.200 =) 81.800 ha zou zijn beschikt. Dat klopt dus met jouw grafiek in de NB03. Ook al staat overal in de NB03 dat er 84.000ha beschikt is en staat in jouw grafiek 83.000 ha. De NB02 geeft aan dat er in 2001 voor bijna 87.900 ha aan agrarisch natuurbeheer is beschikt.. Hiervan vindt 54% plaats via RBON, 29% via SAN en 17% ganzenopvang via het Fauna fonds.

De NB01 geeft geen cijfer voor agrarisch natuurbeheer over het jaar 2000. Het NC01 geeft voor 2000 ca 75.000 agrarisch natuurbeheer aan. In jouw tabel is 78.000 ha aangegeven.

De NB2000 geeft aan dat voor het jaar 1999, 64.000 ha RBON overeenkomsten zijn afgesloten, waarvan 44.000ha in beheergebieden, de overige in reservaten (in 1999 afgesloten 7000ha) en 13.750 aan ganzenopvang. Dus totaal 77.750 ha. Dat klopt met jouw grafiek voor 1999 met 78.000 ha.

De NB 1999 geeft aan dat er voor 1998, 56.800 ha RBON overeenkomsten zijn, waarvan 36.400 in beheersgebied. Dat jaar is er voor 13.500 ha aan ganzenopvangovereenkomsten afgesloten. Dus totaal voor 1998 70.300 ha aan overeenkomsten. In jouw overzicht 63.000 ha.

De NB1998 geeft voor 1997 aan dat er totaal 50.426 ha RBON is afgesloten, in dat jaar 5.230 ha toegenomen. Er zijn 10.000ha ganzenopvangbeheerovereenkomsten. Dus totaal 6.230 ha agrarisch natuurbeheer. In jou tabel 54.000 ha.

De NVK 97 geeft voor RBON aan:		jouw tabel:
1996	45.261	46.000
1995	40.411	39.000
1994	36.465	37.000
etc		

Antwoord:

Het getal op blz 484 in het NC is precies SAN en RBON opgeteld met de gegevens uit 2002. Het verschil tussen het getal in het NC 2003 (ca 73000 ha) en de NB 2002 (87.000) zit in de ganzenopvang. Volgens de tekst is dat meegenomen maar dat is niet zo. Het staat dus fout in het natuurcompendium. Het verschil tussen 87000 (NB2002) en 84000 (NB2003) komt door de correcties achteraf: door tijdelijke dubbeltellingen rbon-san of het toch afkeuren of stoppen van de overeenkomsten of beschikkingen. Ik ben bang dat je hier niets aan kunt doen behalve uitleggen en de meest recente gegevens gebruiken. De sterke toename eind jaren 90 in hoeveelheid AN komt door de invoering van de ganzenopvang. Zonder deze hectaren blijft er een geleidelijke toename over.

Bijlage 10 EHS-probleem

EHS analyses in NB2003 (waaronder versnippering) zijn gebaseerd op de GIS bestanden GEBIS, RIS en 'bestaande natuur'. Bestaande natuur is door NPB aangewezen op grond van CBS gegevens, het is (nog) niet begrensd als EHS (nat2003nn waarin alleen bestaande en nieuwe natuur zit – metadata in DINO op www.natuurplanbureau.nl). GEBIS en RIS betreffen niet de begrensde EHS, maar de gebieden waarbinnen via Progr. Beheer subsidies kunnen worden aangevraagd. De EHS zou pas bestaan als die is vastgesteld (door de provincie): eerder zullen gemeenten ook niet de EHS in bestemmingsplannen kunnen opnemen.

Onderzoek naar de hoeveelheid agrarisch natuurbeheer (afgesloten pakketten) binnen en buiten de EHS is zinloos met het bestand wat wij in de NB2003 als "EHS" gebruiken omdat in deze kaart de beheersgebieden niet zijn meegenomen. Dus vallen ze er per definitie buiten. De enige zinvolle analyse is kijken naar de brutoEHS en dan ben ik niet consequent met de overige analyses.

Daarnaast ligt er veel 'bestaande natuur' buiten de bruto EHS. Het zijn vaak kleine snippers. Op die snippers 'bestaande natuur' is de analyse van versnippering mede gebaseerd: is dat terecht als we niet weten of het bedoeling is die snippers in de EHS onder te brengen?

Een boodschap is mogelijk dat veel bestaande natuur buiten de bruto EHS (het zoekgebied van de EHS) ligt. Overigens liggen er ook kleine snippers begrensde natuur buiten de bruto EHS. Misschien zijn dat de pareltjes die provincies begrenzen vanwege de bescherming die de EHS biedt, maar waarvan het niet waarschijnlijk is dat ze met elkaar verboden kunnen worden.

Bovendien: wie weet wat die veiligstelling in gaat houden? Begrenzing in GEBIS is op basis van vrijwilligheid. Opname in bestemmingsplannen lijkt niet erg waarschijnlijk in ruime jas begrensde gebieden (heel Friesland planologisch beschermd?). Dit is ook een probleem bij het groene contouren regime (Nota Ruimte) (heel Friesland binnen een groene contour?). Kortom, wat is nu precies de EHS waarvoor allerhande planologische beveiliging geldt? In hoeverre is dat nog het oorspronkelijke concept uit het NBP?

Bijlage 11 Ganzenopvang via Faunafonds

Oppervlakte met Ganzenopvang 2001-2002

Friesland	13370 ha
Groningen	1026 ha
Gelderland	470 ha (Engberink 465 ha, 6-5-2003)
Totaal	14866 ha

Gegevens in 2003 zijn dezelfde als in 2001-2002: geen nieuwe gebieden

Gebieden

Friesland 7 overeenkomsten:

Schiermonnikoog (270 ha) sinds 2000	280 ha
Ameland 1998	940 ha
Terschelling 1998	800 ha
Tussen kop afsluitdijk en Workum 1997 (Wunnseradiel Sud)	3070 ha
ZW Friesland 1998 (Nijefurd, Wymbritseradiel)	4730 ha
Westkant Lauwersmeer bij Anjum sinds 1996 het begin 1996	2350 ha
Oldeboren ten Noorden van Natuurgebied De Deelen 1997	1210 ha

Groningen 1 overeenkomst (nieuw sinds 2001)
bij het Schildmeer

1026 ha

Gelderland 1 overeenkomst

Fraterwaard Gelderland sinds 1996 het begin

470 ha

Bijlage 12 LASER gegevens beschikte pakketten programma beheer tot 1 jan 2003

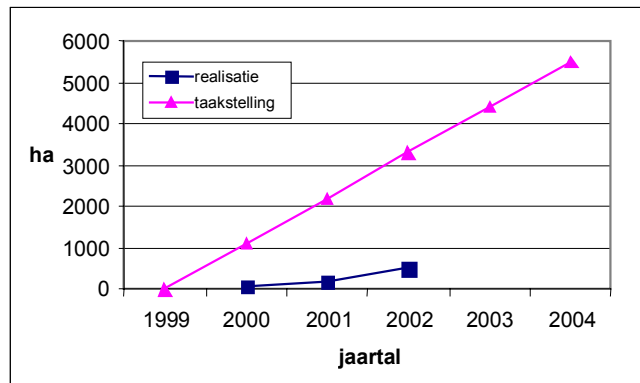
Beheersubsidie	Drenthe	Flevoland	Friesland	Gelderland	Groningen	Limburg	id-Brabant	id-Holland	id-Holland	Overijssel	Utrecht	Zeeland	id-Holland
Ontwikkeling kruidenrijk grasland	451,75	8,57	65,75	970,89	34,72	257,88	179,31	77,33	767,72	161,95	76,29	75,87	75,87
Instandhouding kruidenrijk grasland	67,07		145,47	59,95	9,39	16,82	15,74	44,09	51,47	27,12	20,44	28,78	28,78
Bont hooiland	6,11		29,67	28,18		7,28	7,57	30,82	48,86	2,49	18,98	7,56	7,56
Bonte hooiweide	256,88	54,38	215,51	207,96	6,71	75,10	87,44	227,45	83,33	13,45	215,70	27,23	27,23
Kruidenrijk weiland			481,54	37,49	159,08	42,04			10,75	7,92	69,33	13,42	13,42
Bont weiland	13,08		6,64	100,64	11,43	137,93	30,27		16,82		90,26	36,36	36,36
Bonte weiderand	22,89	7,06	608,97	30,91	148,12	88,78	19,81	91,87	54,99	213,81	17,34	385,66	385,66
Bonte hooirand	0,11	6,53	4,93	3,73		0,21	1,72	1,00	3,59		0,13	2,19	2,19
Kruidenrijke zomen	1,91	1,10	11,14	3,88	24,93	3,55	10,72	0,18	25,92	4,26	0,41	1,31	1,31
Landschappelijk waardevol grasland	331,44		16,85	58,41	22,22	54,29	124,86	31,42	398,82	11,27	18,43	3,00	3,00
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-1 juni	25,78		261,14	65,41	108,33	10,70	2,14	251,94	86,93	111,50	5,10	158,37	158,37
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-8 juni	42,15		201,20	33,29	64,37	3,13	8,23	228,28	178,02	15,40	2,75	89,17	89,17
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-15 juni	110,97	4,50	760,00	531,53	137,59	13,80	144,84	575,23	477,21	129,16	44,64	187,44	187,44
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-22 juni	238,73		404,24	244,00	275,36	39,75	123,62	442,48	563,10	68,97	126,60	131,29	131,29
Vluchtheuvels voor weidevogels		0,10	10,36	1,00				2,91	3,31			0,80	0,80
Flas-dras voor broedende vogels			1,00	0,26	0,90			27,36	1,00			2,63	2,63
Flas-dras voor broedende vogels			1,00	0,26	0,25			26,26	0,50				
Algemeen weidevogelgebied	107,38		1,365,80		387,20			6,846,33		8,267,33			8,874,73
Belangrijk algemeen weidevogelgebied			999,60		464,00			1,001,22					4,007,56
Soortelijk vogelgebied kritische soorten		103,38	683,28					1,858,93					
Zeer soortelijk vogelgeb. kritische soorten		290,68	299,40					3,690,17					
Faunarand	26,30	58,59	55,19		12,07	15,92	80,91		11,02	1,30	84,54		
Faunarand	0,42	21,64			50,52	2,76	10,32		1,87		60,40		
Faunarand	0,63	7,10		0,70		0,30	2,38		7,04				
Faunarand	8,15	102,55	47,12		314,54	18,50	76,35	4,54	16,32	2,87	203,42		
Roulerend graanddeel	18,21		86,82	9,26		6,92	51,10		45,03	59,48			
Chemie- en kunstmesvrij	20,18		10,80	48,00	27,07	10,27	66,31	1,70	140,20	26,40			
Akkerfauna	8,14		4,03	29,28		5,68			77,04	0,61			
Akkerflora vollervelds	2,32		2,08			0,81			4,08				
Akkerflora randen		1,77	3,82			2,49			4,96				
Shelgroeiend loofbos													
Shelgroeiend naaldbos													
Landbouw met natuurlijke handicaps	205,53		4,042,39	1,590,04	170,01	166,59	222,34	636,82	309,16	216,19	22,67	354,97	354,97
Hamserpakket						37,34							
Totaal beheerspakketten	1,966,13	377,27	10,241,76	4,881,72	2,316,48	1,135,88	1,308,02	16,098,33	3,389,06	9,341,48	1,077,43	14,388,34	14,388,34

Bijlage 12 Vervolg

Functiewijziging Cijfers van LASER (in ha)

Jaar	FW alles	FW bos buiten EHS	FW natuur binnen EHS	Cumulatief
2000	284	199	85	85
2001	250	144	106	191
2002	547	228	319	510
2000-2002	1082	572	510	

jaar	realisatie	taakstelling
1999		0
2000	85	1100
2001	191	2200
2002	510	3300
2003		4400
2004		5500
2005		6600
2006		7700
2007		8800
2008		9900
2009		11000
2010		12100
2011		13200
2012		14300
2013		15400
2014		16500
2015		17600
2016		18700
2017		19800
2018		
2019		

Quota (in ha) Agrarisch Natuurbeheer per provincie (cijfers gekregen van LASER - waarbij ontbrekende cijfers van NB en Fr telefonisch zijn opgevraagd bij de provincies)

provincie	quota
Dr	9150
Fl	514
Fr	22060
Ge	15328
Gr	7633
Li	7132
NB	10355
NH	9342
Ov	14148
Ut	7039
Ze	3009
ZH	10075
tot	115785

Pakketgroep	Toeslag Ruige mest	Eenheid	Nederland
11	Ruige mest toeslag, gewoon land	ha	6,947.56
12	Ruige mest toeslag, vaarland	ha	147.29
	Totaal Ruige mest	ha	7,094.85
Pakketgroep	Beheerssubsidie	Eenheid	Nederland
301	Ontwikkeling kruidenrijk grasland	ha	3,128.03
302	Instandhouding kruidenrijk grasland	ha	486.34
303	Bont hooiland	ha	187.52
304	Bonte hooiweide	ha	1,471.14
305	Kruidenrijk weiland	ha	821.57
306	Bont weiland	ha	443.43
307	Bonte weiderand	ha	1,690.21
308	Bonte hooirand	ha	24.14
309	Kruidenrijke zomen	ha	89.31
310	Landschappelijk waardevol grasland	ha	1,071.01
311	Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-1 juni	ha	1,087.34
312	Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-8 juni	ha	865.99
313	Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-15 juni	ha	3,116.91
314	Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april-22 juni	ha	2,658.14
315	Vluchtheuvels voor weidevogels	ha	18.48
316	Plas-dras voor broedende vogels	ha	31.89
317	Plas-dras voor broedende vogels	ha	28.27
318	Algemeen weidevogelgebied	ha	25,848.77
319	Belangrijk algemeen weidevogelgebied	ha	6,472.38
320	Soortenrijk vogelgebied kritische soorten	ha	2,645.59
321	Zeer soortenrijk vogelgeb. kritische soorten	ha	4,280.25
322	Faunarand	ha	345.84
323	Faunarand	ha	147.93
324	Faunarand	ha	18.15
325	Faunarand	ha	794.36
326	Roulerend graandeel	ha	276.82
327	Chemie- en kunstmestvrij	ha	350.93
328	Akkerfauna	ha	124.78
329	Akkerflora vollevelds	ha	9.29
330	Akkerflora randen	ha	13.04
331	Snelgroeiend loofbos	ha	
332	Snelgroeiend naaldbos	ha	
333	Landbouw met natuurlijke handicaps	ha	7,936.71
334	Hamsterpakket	ha	37.34
	Totaal beheerspakketten	ha	66,521.90
Pakketgroep	Landschapssubsidie	Eenheid	Nederland
350	Houtwal	ha	119.67
351	Houtkade en landscheiding	ha	0.80
352	Landweer	ha	
353	Sngel	ha	65.72
354	Elzensingel	m	1,004,876.00
355	Geriefhoutbosje	ha	33.45
356	Knip- en scheerheg	m	176,168.00
357	Struweelhaag	m	39,875.58
358	Knotbomenrij	aantal bomen	42,831.00
359	Grubbe en holle weg	ha	0.33
360	Hoogstamboomgaard	aantal bomen	9,534.00
361	Eendenkooi	ha	19.17
362	Poel	aantal poelen	959.00
363	Rietzoom en klein rietperceel	ha	10.75
364	Raster	m	1,413,813.85
	Totaal landschapspakketten in hectares	ha	249.89
	Totaal landschapspakketten in meters	m	2,634,733.43
	Totaal landschapspakketten in stuks	stuks	53,324.00

Bijlage 13 RBON-gegevens van DLG

Tabel 2 Realisering uitvoering Relatienotabeleid, gesloten beheersovereenkomsten in b
(stand van zaken per 31 december 2000)
DLG excelbestand tabel2-beh.ovk dd 19-5-2003

provincie	gesloten beheersovereenkomsten							
	Totale oppervlakte (ha)		aandeel in beheersgebied (%)		aandeel in reserveaatsgebied (%)		aandeel zwaar beheer (%)	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Groningen	4,165	4175	66%	66%	34%	34%	58%	57%
Friesland	9,701	8896	77%	79%	23%	21%	68%	68%
Drenthe	5,130	4813	68%	70%	32%	30%	68%	67%
Overijssel	6451	5447	70%	70%	30%	30%	69%	67%
Gelderland	11700	10370	76%	77%	25%	23%	61%	60%
Utrecht	3327	2318	75%	68%	25%	32%	44%	28%
Noord-Holland	7020	2062	50%	43%	49%	57%	50%	50%
Zuid-Holland	4870	4221	80%	79%	20%	21%	40%	37%
Zeeland	2173	1586	73%	74%	28%	26%	71%	70%
Noord-Brabant	4891	4630	54%	53%	45%	47%	39%	39%
Limburg	4232	3734	60%	59%	40%	41%	46%	41%
Flevoland	165	135	75%	73%	26%	27%	91%	90%
totaal	63,825	52,387	69%	70%	31%	30%	57%	56%

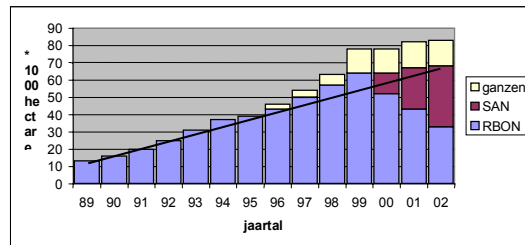
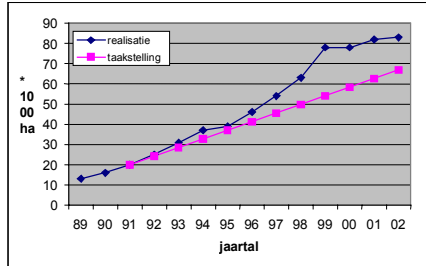
Tabel 2 Realisering uitvoering Relatienotabeleid, gesloten beheersovereenkomsten in beheers- en reserveaatsgebieden
(stand van zaken per 31 december 2000)

provincie	gesloten beheersovereenkomsten								
	afname in 2002	totale oppervlakte		aandeel in beheersgebied		aandeel in reserveaatsgebied		aandeel zwaar beheer	
		2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Groningen	-990	2746	1756	68%	62%	32%	38%	57%	66%
Friesland	-746	7872	7126	82%	84%	18%	16%	70%	71%
Drenthe	-882	4165	3283	71%	75%	29%	25%	70%	73%
Overijssel	-1040	4756	3716	72%	72%	28%	28%	68%	70%
Gelderland	-2525	8051	5526	79%	80%	21%	20%	62%	61%
Utrecht	-361	1920	1559	69%	69%	31%	31%	24%	20%
Noord-Holland	-590	3550	2960	37%	38%	63%	63%	41%	41%
Zuid-Holland	-413	2366	1953	72%	74%	28%	26%	25%	21%
Zeeland	-324	882	558	70%	74%	30%	26%	67%	66%
Noord-Brabant	-622	3650	3028	53%	52%	47%	48%	42%	45%
Limburg	-664	2578	1914	61%	60%	39%	40%	44%	46%
Flevoland	-135	135	0	89%	0%	11%	0%	90%	0%
totaal	-9292	42671	33379	69%	70%	31%	30%	56%	56%

jaar	RBON	SAN	ganzen	realisatie	taakstelling
89	13	0	0	13	
90	16	0	0	16	
91	20	0	0	20	20
92	25	0	0	25	24
93	31	0	0	31	29
94	37	0	0	37	33
95	39	0	0	39	37
96	43	0	3	46	41
97	50	0	4	54	46
98	57	0	6	63	50
99	64	0	14	78	54
00	52	12	14	78	58
01	43	24	15	82	63
02	33	35	15	83	67
03					71
04					75
05					80
06					84
07					88
08					92
09					97
10					101
11					105
12					109
13					114
14					118
15					122
16					126
17					131
18					135

groei per jaar taakstelling
 (taak-prestaties)/aantal jaren tot 2018
 (135000-83534)/16
 3217 ha

(135000-20000)/27
 4259

Bijlage 14 Beschrijving particulier beheer per park

In de kaderteksten staat een korte beschrijving van het Nationale Park. De bron hiervan is de website van het ministerie van LNV.

Nationaal Park Dwingelderveld

Het Dwingelderveld vormt de kern van het karakteristieke esdorpenlandschap. Het ligt op het grondgebied van de gemeenten: Dwingeloo, Ruinen en Beilen. De grootste beheerders zijn Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Het bestaat uit heidevelden, bossen en stuifzanden. De instelling tot Nationaal Park gebeurde in 1991. Het parkgebied omvat de Dwingeloose heide, de Kraloër heide, de Anser Dennen, het Noorderveld en de boswachterij Dwingeloo. Het heeft een omvang van 3500 hectare. Eén van de bijzonderheden van dit gebied is de uitgestrektheid van de heide. In weinig streken komt de heide relatief nog zo gaaf en in zo'n omvang voor. Daarnaast biedt het park een mozaïekpatroon van begroeiing met vochtige dopheide met vennen, droge heide, bossen, jeneverbesreservaten en oude cultuurgronden. Het Nationaal Park herbergt zeer veel broedvogels, waaronder vele in Europa zeldzame soorten. Het is ook als rustgebied voor trekvogels van groot belang. De Dwingeloose heide is verder bekend om haar reptielen en amfibieën

Bij NP Dwingelderveld gaat het om vele honderden particuliere eigenaren, met tezamen 430 hectare (12% van oppervlakte van het NP). Drie particuliere eigenaren bezitten driekwart van alle particuliere gronden binnen het NP. Het betreft overwegend bos: één eigenaar heeft 200 hectare productiebos, de meesten hebben zeer kleine snippers. Er is sprake van veel onverdeelde boedels, met extremen van eigenaren met tien vierkante meter grond. Deze stukjes zijn opgenomen in het reguliere beheer van de terreinbeherende instanties.

De landbouwenclave die oorspronkelijk 200 hectare besloeg, is grotendeels opgekocht door Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten; in 2003 is 30 hectare daarvan nog particulier eigendom. De particuliere eigenaren in het Nationaal Park kunnen geen natuurbeheerders worden genoemd; er is ook weinig sprake van afstemming van beheer.

Nationaal Park de Biesbosch

De Biesbosch is het grootste nationaal park van Nederland met een omvang van 7100 hectare. De definitieve instelling vond in 1994 plaats. Het Nationaal Park omvat de Dordtse, de Brabantse en de Sliedrechtse Biesbosch. Het ligt op grondgebied van de gemeenten Dordrecht, Drimmelen en Werkendam. Grootste eigenaren /beheerders zijn Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, Domeinen en twee Natuur- en Recreatieschappen. De Biesbosch was vroeger een zoetwatergetijdengebied, waar de invloed van eb en vloed zich twee maal per dag liet gelden. Door de afsluiting van het Haringvliet in 1970 is de dynamiek van de getijdenbeweging nagenoeg verdwenen. Als rust- en fourageergebied is de Biesbosch van groot internationaal belang voor trekvogels en heeft daarom de kwalificatie van "wetland" gekregen. Het is een van de belangrijkste overwinteringsgebieden voor ganzen. De Biesbosch is een geliefd watersportgebied. Zonering door onder andere beperkte toegankelijkheid van krekten houdt de recreatieve druk in de kwetsbare kerngebieden binnen de perken.

Bijna het gehele landoppervlak in de Biesbosch is in eigendom bij Staatsbosbeheer; particulier eigendom bestaat uit enkele kleine stukjes. Overige eigenaren zijn Natuur- en recreatieschap "de Hollandse Biesbosch", Waterwinbedrijf "de Brabantse Biesbosch". In de Biesbosch is een afname geweest van het aantal hectares in eigendom bij particulieren; boeren in het gebied zijn naar de vaste wal getrokken vanwege de eenvoudiger bedrijfsvoering. Aan agrarische

grond ligt alleen grasland in het gebied van het NP, bouwland is in het gebied niet meer te vinden. Eén particulier bezit 100 ha (oa eendenkooi en griend); 70 ha hiervan wordt (of is reeds) verkocht aan Staatsbosbeheer.

Staatsbosbeheer verpacht graslanden (paar honderd hectare) aan boeren uit de omgeving op basis van contracten waarbij chemische bestrijding en kunstmest niet zijn toegestaan en het hooi moet worden afgevoerd. Alle vee (met name paarden en jongvee), materieel en materiaal moet varend worden aan- en afgevoerd en om die redenen is de pacht lager dan voor reguliere landbouwgrond.

Nationaal Park de Oude Venen

De Alde Feanen is een moerasgebied in het midden van de provincie Friesland, rond het dorp Earnewâld. Het bestaat uit grote plassen, petgaten, rietvelden, trilvenen, schraallanden en dotterbloemhoollanden. Het gebied is vooral ontstaan door verveningsactiviteiten van de 17e tot de 19e eeuw. Er worden meer dan vierhonderd plantensoorten aangetroffen en meer dan honderd soorten broedvogels. Daarvan zijn lepelaar, baardmannetje, blauwborst en bruine kiekendief de meest opmerkelijke. Ook is er een grote aalscholverkolonie in het gebied. Vanwege de grote waarden voor vogels is het gebied aangemerkt als wetland van internationale betekenis en aangewezen als Vogelrichtlijngebied.

Het gebied, dat in totaal een omvang van ruim 2.100 hectare heeft, wordt al vanaf 1934 beheerd door It Fryske Gea, de provinciale vereniging voor natuurbescherming in de provincie Friesland. Het is een geliefd gebied voor waterrecreatie.

De Alde Feanen is sinds eind 1999 nationaal park in oprichting.

Grootste eigenaar van de Oude Venen is It Fryske Gea. De particulieren beheren voor het Fryske Gea met name halfnatte graslanden en enkele weilanden met weidevogelpakketten. Van de 500 tot 600 hectare rietland wordt 300 tot 400 hectare verpacht. Fryske Gea vindt het van groot belang dat er in het beheer wordt gevarieerd; de organisaties kan dat doen doordat ze overzicht heeft over alle terreinen.

Fryske Gea heeft in het verleden verschillen tussen gemeenten gesignaleerd in de regelgeving. Zo mocht men in de ene gemeente wel rietafval voor een bepaalde datum verbranden en in de andere gemeente niet. Er wordt nu gewerkt aan gelijkstelling.

Nationaal Park de Duinen van Texel

Het duingebied van Texel biedt een afwisselend landschap met veel natte duinvalleien tussen de droge duinen, duinmeren, bossen, heidevelden, kwelders en een uitgestrekt strand. De hoogste natuurwaarden zijn te vinden in de Horspolder en omgeving, in de Slufter, in natte duinvalleien en in gebieden waar zoet water de duinen verlaat naar omliggende kweldergebieden of in de aangrenzende polders. Door de variatie in vochtigheid en kalkgehalte van de bodem is het aantal soorten planten en plantengemeenschappen zeer hoog. De duinen van Texel zijn belangrijk als broedgebied en als rustgebied voor vogels. Bij de duinplassen de Muy en de Geul zit een kolonie lepaars, die in februari uit het zuiden terugkomt om te broeden. Eind 1998 werd ca. 4.300 hectare van het duingebied ingesteld tot nationaal park in oprichting. Het merendeel van de gronden binnen het nationaal park i.o. is in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer.

Veel van de particuliere eigendommen in het Nationaal Park zijn als huiskavels niet opgenomen in de begrenzing van het Nationaal Park. De particuliere eigendommen binnen Nationaal Park De Duinen van Texel omvatten ongeveer 240 hectares, verdeeld over 19 eigenaren. Het gaat

onder andere om drie campings; overwegend duinen, er is geen particuliere landbouwgrond binnen het Park. Jaarlijks worden de particuliere eigenaren in de gelegenheid gesteld om op een speciaal voor hen georganiseerde avond bij elkaar te komen.

Nationaal Park Sallandse Heuvelrug

Zo ongeveer halverwege de provincie Overijssel ligt van Markelo in het zuiden tot aan Ommen in het noorden, een hoge zandrug in het landschap. Het deel tussen Holten en Hellendoorn vormt de Sallandse Heuvelrug. De Sallandse Heuvelrug bestaat uit een aantal 'bergen', zoals de Hellendoornse Berg, de Haarlerberg, de Holterberg en de Koningsbelt. De Sallandse Heuvelrug is in augustus 2000 ingesteld als Nationaal Park in oprichting.

In Nederland is de Sallandse Heuvelrug de enige plaats is waar nog een levensvatbare populatie korhoenders voorkomt. Het gehele gebied is circa 3500 hectare groot. De bossen op de Sallandse Heuvelrug, die bijna allemaal buiten het bereik van het grondwater groeien, zijn voor het grootste deel aangelegd op voormalige heide. Ook de massale aanwezigheid van rododendron geeft aan dat de mens zijn invloed heeft laten gelden. Het grootste zoogdier dat u in het Nationaal Park kunt aantreffen, is het ree. Ook vos, das en steenmarter komen voor. Op natte plaatsen komen, hoewel minder talrijk dan vroeger, de bruine kikker, de kamsalamander en de kleine watersalamander voor. Vogels laten zich makkelijker zien. Er broeden meer dan 75 vogelsoorten in het Nationaal Park. De meest zeldzame soorten zijn roodborsttapuit, raaf, nachtzwaluw en korhoen.

Grootste eigenaars in Nationaal Park (in oprichting: i.o) Sallandse Heuvelrug zijn Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Daarnaast hebben ongeveer 100 particuliere eigenaren ca 205 ha in eigendom. Dit betreft minder gevoelige natuur, overwegend bos. Met deze groep particulieren is in het verleden nauwelijks contact geweest. Men probeert nu via de Federatie Overijssels Particulier Grondbezit contact met hen te krijgen omdat zowel particulieren als terreinbeherende organisaties belang kunnen hebben bij samenwerking. Het belang voor het Nationale Park is gelegen in meer uniformiteit in het beheer en voor de particulieren bijvoorbeeld in inhoudelijke en mogelijk ook financiële ondersteuning bij het beheer van hun eigendommen.

Twee grote particuliere eigenaren met samen ca 2000 ha (overwegend bos) hebben hun terreinen in de uitbreidingszone (fase 2) van het Nationaal Park. Zij hebben vooral moeite met mogelijke zeggenschap van anderen over hun terreinen en de onzekerheid over mogelijke consequenties voor hun terreinen van een ligging binnen het NP.

Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug

Tussen de randmeren in het noorden en de rivier de Nederrijn in het zuiden van de provincie Utrecht ligt een hoge zandrug in het landschap: de Utrechtse Heuvelrug. Hij strekt zich uit van Hilversum tot aan Rhenen. Hoe u de Utrechtse Heuvelrug ook benadert, hij is duidelijk in het landschap te herkennen. Het hoogste punt is de Amerongse berg: 68 meter boven zeeniveau. Het grootste deel van de Utrechtse Heuvelrug wordt bedekt door fraaie bossen. De contouren daarvan steken duidelijk af tegen het omringende landschap.

De Utrechtse Heuvelrug is een aantrekkelijk gebied, dat heel geschikt is voor rustige vormen van recreatie. De uitgestrekte bossen bieden goede mogelijkheden voor wandelen, fietsen en paardrijden. Op de heideterreinen met vennetjes en stuifzanden kunt u rondzwerven en ook de tuinen en parken van de landgoederen zijn een bezoek meer dan waard.

Het zuidelijke deel van de heuvelrug is in oktober 1999 ingesteld als Nationaal Park in oprichting. Het gaat globaal om het gebied ten zuiden van de rijksweg A12. Het gebied heeft deze status gekregen omdat het zo waardevol is en bescherming verdient. Door de oprichting van het Nationaal Park kan het gebied beter worden beschermd en zal de samenhang in dit gebied de komende jaren worden versterkt. Via het Nationaal Park streven de eigenaren (Staatsbosbeheer, Het Utrechts Landschap, Natuurmonumenten en - uniek in Nederland- een groot aantal particuliere eigenaren) naar bescherming en verbetering van de kwaliteiten voor natuur en recreatie. Het gehele parkgebied is circa 6000 hectare groot.

NP Utrechtse Heuvelrug omvat veel particuliere eigendommen: ongeveer 50% van het Park is particulier terrein; particulieren bezitten ca 3000 hectare, waarvan 2500 ha landgoederen. Na een aanvankelijke weigering van bijna alle particuliere eigenaren om deel te nemen in het park, vanwege de veronderstelde invloed van het park op het beheer van de eigen terreinen, doen particulieren nu wel mee. Redenen voor deelname van particulieren zijn: gemeenschappelijk toezicht, gezamenlijke zonerings (waaronder regulering van recreatie en verkeer), wens tot profilering en de mogelijkheid een gemeenschappelijke reactie op overheidsplannen te kunnen geven. Daarnaast kunnen particulieren via projecten ook financieel worden ondersteund. Veel particulieren blijven echter nog steeds bevreesd voor toenemende recreatiedruk en onvoldoende toezicht (handhaving). Men wil nadrukkelijk zelf verantwoordelijk blijven voor het beheer van het eigen terrein.

De gezamenlijkheid, het onderlinge vertrouwen en het gemeenschappelijk gedragen doel zijn belangrijke succesfactoren: individuele keuzevrijheid onder een gemeenschappelijke paraplu. Het feit dat vertegenwoordigers van particulieren en beheerders regelmatig en structureel samen aan tafel zitten, op basis van vrijwilligheid, is daarbij een essentieel punt.

Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen

De Loonse en Drunense Duinen, het landgoed Plantloon en het natuurgebied De Brand zijn, samen met enkele omliggende cultuur- en bosgronden in juni 1994 als Nationaal Park in oprichting De Loonse en Drunense Duinen ingesteld. Het parkgebied ligt in de gemeenten Heusden, Haaren, Loon op Zand, Tilburg en Waalwijk. Het is voor het grootste deel in eigendom/beheer van Natuurmonumenten en het Brabants Landschap en heeft een omvang van 3400 hectare. Het gebied bestaat voor ongeveer een derde uit stuifzanden, het stuifzandgebied is het grootste van Europa. Actief stuivend zand is zeer waardevol voor verschillende planten en dieren, met name mossen, insecten en vogels. Plantloon is een landgoed met karakteristieke lanen met eik en beuk. Verder is er een afwisseling van bos en extensief beheerde landbouwgronden. De Brand, één van de laatste restanten van het vroegere Brabantse broeklandschap, is een gevarieerd natuurgebied met boscomplexen, moeraslanden en natte graslanden. Het beekje de Zandley stroomt er dwars door heen. De planning van een bezoekerscentrum is in voorbereiding.

Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen is in hoofdzaak in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten en het Brabants Landschap; het Ministerie van Defensie heeft een gebied van ca 80 hectare.

Particuliere eigendommen beslaan qua oppervlakte ongeveer 10% van het totaal, maar het gaat om enkele tientallen eigenaren. Veel van hen hebben zeer kleine perceeltjes, meest multifunctioneel bos, vaak met een zomerhuisje of een caravan. Daarnaast ligt binnen de parkgrenzen een conferentietoord en zijn er enkele boeren met tien tot twintig hectare landbouwgrond. De landbouwgrond is inmiddels voor een groot deel aangekocht voor de ontwikkeling van natte heide en vennen. De particuliere eigenaren binnen het park kunnen niet als natuurbeheerders worden aangemerkt.

De particulieren zijn niet vertegenwoordigd in het overlegorgaan van het Nationale Park; wel hebben zij een afgevaardigde met wie af en toe contact is.

Nationaal Park de Weerribben

Het Nationaal Park De Weerribben, in de Kop van Overijssel, kreeg in 1992 de definitieve parkstatus. Het ligt op grondgebied van de gemeente IJsselham. Staatsbosbeheer is de voornaamste eigenaar/beheerder. Het is een vergraven laagveengebied van 3445 hectare en vormt samen met het naburig natuurreservaat De Wieden het belangrijkste moerasgebied van Noordwest Europa. De Weerribben is een erkend "wetland", een Vogelrichtlijngebied en het heeft het Europees Diploma. Riet en water overheersen het landschap, met een netwerk van sloten en vaarten, die nog duidelijke sporen van de vroegere verving vertonen. Men kan hier de verschillende stadia van verlanding zien, van open water tot moerasbos. Hierdoor is er een grote verscheidenheid aan milieutypes te vinden. Eén van die stadia is het voor dit deel van Overijssel zo karakteristieke rietland. Het rietland wordt in stand gehouden, zowel vanuit sociaal-economische motieven, als vanuit natuurwetenschappelijk oogpunt. Het parkgebied is rustig en waterrijk en daardoor een belangrijk vogelgebied. De rijke plantengroei biedt allerlei insecten een goed leefmilieu. Het gebied is zeer geschikt voor vaartochten met kano of fluisterboot.

Staatsbosbeheer beheert 95% van het Nationaal Park de Weerribben. Het resterende deel, 40-60 hectare, vooral cultuurrietland, is in eigendom bij particulieren. Het feitelijke particuliere eigendom is dus gering, maar de particuliere belangen zijn zeer groot, vooral omdat grote oppervlaktes rietland aan particulieren worden verpacht. Jarenlang zijn heftige discussies gevoerd over het aanvragen van bijdragen voor Programma Beheer door de rietsnijders. De pachtkamer heeft een uitspraak gedaan dat rietsnijders met zesjarige pachtcontracten inderdaad de aanvraag voor Programma Beheer mogen doen en dat Staatsbosbeheer de hiervoor benodigde verklaring moet verstrekken. In het overleg met Staatsbosbeheer en de rietsnijders is afgesproken dat Staatsbosbeheer bepaalde aanvullende voorwaarden kan vermelden die van belang zijn voor bepaalde typen natuur (zoals de maaidatum van trilveen en veenmosrietland; deze is cruciaal en staat niet in de voorwaarden van Programma Beheer) Staatsbosbeheer kan op basis van eigen expertise vaststellen welk natuurtype een bepaald perceel herbergt. Hier ligt een mogelijk knelpunt omdat de bijdragen vanuit Programma Beheer per natuurtype sterk uiteen kunnen lopen.

In de Weerribben komt duidelijk het wederzijds belang naar voren, zowel van rietsnijders als van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer is niet in staat om de 900 hectare rietland te beheren en de rietsnijders hebben de rietlanden van Staatsbosbeheer nodig om te snijden. Er is echter wel sprake van het vinden van een middenweg tussen de natuurdoelen en de financieel economische haalbaarheid van het rietsnijden. Staatsbosbeheer realiseert zich dit terdege; omgekeerd zien de riettelers ook dat dankzij het natuurbelang en de in het verleden hiervoor verstrekte subsidies het Nederlandse riet nog steeds in de markt staat.

In de Weerribben speelt niet het probleem van afnemende belangstelling bij riettelers; de prijzen voor riet trekken wat aan. Desondanks is rietteelt geen vetpot.

De samenwerking binnen het Nationaal Park gaat weer de goede kant op; het Nationaal Park ondersteunt dit door projecten die ook de rietteelt ten goede komen.

Nationaal Park Schiermonnikoog

In 1989 kreeg het natuurgebied van het waddeneiland Schiermonnikoog de definitieve status van nationaal park. Het is 5400 hectare groot en bestaat uit duinen en kwelders. Het is in eigendom (gedeeltelijk in erfpacht) en beheer bij Natuurmonumenten en Rijkswaterstaat. Het is een van de weinige gebieden in Europa waar nog natuurlijke duinvorming plaatsvindt. Door de verscheidenheid aan natuurlijke factoren is er een grote plantenrijkdom met veel zeldzame soorten, onder meer in de vochtige duinvalleien. Ook de kwelders, aan de zuidkant van het eiland, zijn zeer waardevol vanuit natuurwetenschappelijk oogpunt. De dynamiek van de regelmatige overspoeling met zeewater, veroorzaakt een bijzondere en zeldzame vegetatie. Schiermonnikoog is een belangrijk rust- en broedgebied voor vogels. Auto's worden alleen met vergunning op het eiland toegelaten.

Het grootste deel van Schiermonnikoog is in eigendom bij Staatsbosbeheer maar wordt op erfpachtbasis verpacht aan Natuurmonumenten. Natuurmonumenten en Rijkswaterstaat zijn de grootste beheerders. Ongeveer 300 ha particulier terrein valt binnen de begrenzing van het Park, maar dit betreft woningen en een enkel recreatieterrein; er is geen sprake van particulieren die binnen het Park zelf natuur beheren.

Het landbouwgebied De Banckspolder valt buiten de begrenzing van het Nationale Park. Met de landbouw tracht men tot een goede afstemming te komen op het gebied van ganzen en waterbeheer.

Nationaal Park de Grootte Peel

De Grootte Peel is een grotendeels ontveend hoogveengebied op de grens van Limburg en Noord-Brabant. Het ligt op het grondgebied van de gemeenten Asten, Meyel en Nederweert. Grootste eigenaar/beheerder is het Staatsbosbeheer. Hier is het oorspronkelijk peellandschap nog tamelijk gaaf bewaard gebleven. Het gebied werd in 1993 ingesteld tot Nationaal Park. Het heeft een omvang van 1340 hectare. De Grootte Peel biedt een afwisselend landschap van vennen, ontoegankelijke veenmoerassen, open heideterreinen en bossen. De bodem is voedselarm, zoals die van de meeste hoogveengebieden. Voedselarme gebieden zijn schaars geworden in ons land. Ze zijn kwetsbaar voor invloeden van buitenaf, zoals lucht- en waterverontreiniging. Verdroging door ontwatering vormde een andere bedreiging voor dit waterrijke gebied, dat hoger ligt dan de omringende landbouwgronden. Door de Natuurbeschermingswet zijn verdergaande drainages gestopt. De Grootte Peel is één van de vogelrijkste gebieden van West Europa. Het heeft daarom de internationale kwalificatie van "wetland" verkregen. Ook de insectenwereld is de moeite waard.

Nationaal Park de Grootte Peel is bijna geheel in eigendom bij Staatsbosbeheer, nu de gemeente Asten enkele honderden hectaren heeft verkocht. Ruwweg 20 particulieren bezitten samen 20 ha binnen het park, soms zeer kleine snippers, bos en heide. De grenzen zijn niet altijd in het veld zichtbaar, zelden is het afgepaald. Over het algemeen voert Staatsbosbeheer er het beheer uit, tenzij de eigenaars dit anders wensen.

Officieel hebben de eigenaars recht op een zetel in het overlegorgaan maar zij maken hiervan geen gebruik. Het NP organiseert jaarlijks een infodag voor de eigenaren.

Zuid Kennemerland

Het Nationaal Park Zuid-Kennemerland ligt in Noord-Holland, op grondgebied van de gemeenten Velsen en Bloemendaal. Bij de definitieve instelling tot nationaal park in 1995 had het een omvang van ruim 2500 hectare. Eind 1998 is het Nationaal Park uitgebreid met enkele duinterreinen en landgoederen ten zuiden van het huidige gebied. De totale omvang is daarmee op ruim 3800 hectare gekomen. Het noordelijk duingebied 'Duin en Kruidberg' is in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten. Het zuidelijk deel 'De Kennemerduinen' en het uitbreidingsgedeelte is eigendom van de provincie en wordt beheerd door de NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland. Daarnaast omvat het ook enkele landgoederen, alsmede delen van het strand en de strandvlakte. Het duingebied van Zuid-Kennemerland is landschappelijk goed ontwikkeld en heeft een hoge mate van natuurlijkheid en variatie. Het behoort tot de kalkrijke duinen, daardoor komen er bepaalde plantengemeenschappen voor die elders in Nederland zeldzaam zijn. De struwelen van Zuid-Kennemerland vormen een van de mooiste en meest oorspronkelijke onderdelen. De duinen achter de zeereep zijn rijk begroeid met besdragende struiken die een goed leefmilieu bieden voor allerlei zangvogels. Door verdroging is een aantal planten- en diersoorten van met name de vochtige duinen verdwenen. Vanaf 1998 vermindert de waterwinning in dit gebied fors, en zal de grondwaterstand hoger worden. Door het herstel van een aantal vochtige duinvalleien keert het leefgebied voor deze karakteristieke planten en dieren terug.

De eigendomssituatie in Nationaal Park Zuid Kennemerland wordt gekenmerkt door veel land in eigendom bij de provinciale en gemeentelijke overheden. Slechts 15 ha is in particulier eigendom.

Nationaal Park de Meinweg

Het Nationaal Park De Meinweg ligt ten oosten van Roermond in de gemeente Roerdalen. Het vormt onderdeel van het Nederlands-Duitse grenspark Maas-Schwalm Nette en van het Waardevol Cultuurlandschap Midden-Limburg. Het nationaal park heeft een omvang van 1600 hectare en is voor tweederde in eigendom bij Staatsbosbeheer. De Meinweg ligt op de Peelrandbreuk. Door de verschuivingen en breuken in de aardkorst heeft zich een, in ons land uniek, terrassenlandschap gevormd met steile overgangen tussen de terrassen. De insnijdende erosie van water, dwars op de treden, heeft twee beekdalen doen ontstaan: het dal van de Roode Beek en dat van de Boschbeek. De Meinweg heeft grote rijkdom aan plantensoorten en de omvang en soortenrijkdom van de amfibieën- en reptielenpopulatie is uitzonderlijk in Nederland. Ook is het een leefgebied voor wilde zwijnen. De bouw van een bezoekerscentrum is in voorbereiding.

Het grootste deel van de Meinweg is in eigendom bij Staatsbosbeheer (1050 ha) en de gemeente Roerdalen (400 ha). Particulieren bezitten ca 120 ha., meest bos; de particulieren beheren hun bos zelf. De strategie van Staatsbosbeheer is er op gericht om de particuliere gronden geleidelijk aan te kopen.

Nationaal Park Drents Friese Wold

Het Drents-Friese Wold ligt op de zuidwestrand van het Drents Plateau, op het grondgebied van de Drentse gemeenten Diever, Smilde en Vledder en de Friese gemeente Ooststellingwerf. Het gebied is ruim 6.000 hectare groot. Een groot deel van de natuurterreinen is eigendom van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de Stichting Het Drents Landschap en de Maatschappij van Weldadigheid. De Drents-Friese Wold is een nationaal park met één van de grootste aaneengesloten bos- en natuurgebieden van Nederland. Een gebied waar u een bonte schakering van landschappen aantreft. Van uitgestrekte bossen, heideterreinen en zandverstuivingen tot vennen, veentjes en duinen. En aan de randen van het park vindt u karakteristieke dorpen met akkers en graslanden. Het Drents-Friese Wold is zeer geschikt voor fietstochten en wandelingen.

In Nationaal Park Drents Friese Wold is circa 10% van de oppervlakte in particulier eigendom. Het grootste deel daarvan is in eigendom bij de Maatschappij van weldadigheid. De rest bij een groot aantal particulieren met kleine stukken grond. De particuliere eigenaren zijn vertegenwoordigd in het overlegorgaan. Staatsbosbeheer voert soms op de terreinen van de particuliere eigenaren beheerwerkzaamheden uit.

Nationaal Park Maasduinen

Het Limburgse natuurgebied De Hamert werd in 1996 ingesteld als nationaal park, met een omvang van bijna 1.600 hectare. Grootste eigenaar is de Stichting Het Limburgs Landschap. Het ligt in Noord-Limburg langs de Maasoever en is in eigendom en beheer bij de Stichting Het Limburgs Landschap, de gemeente Bergen en Staatsbosbeheer.

Het gebied bestaat uit bossen en heidevelden, met daartussen vennen. Kenmerkend voor dit park zijn de paraboolduinen, oude rivierduinen die stammen uit de IJstijd. Het gebied heeft een grote plantenrijkdom, maar het zijn vooral de amfibieën en reptielen die belangrijk zijn in dit park. De archeologische vondsten, onder andere grafheuvels, wijzen er op dat hier al ver voor het begin van onze jaartelling mensen woonden.

In 1999 is het parkgebied uitgebreid met een bos- en heidegebied ten noorden van het oorspronkelijke gebied, langs de Maas. Hierdoor is de omvang van het park toegenomen tot ruim 4.000 hectare. Met deze uitbreiding is ook de naam van het nationaal park gewijzigd in De Maasduinen.

Een deel van het particulier bezit ligt als enclaves in het Nationaal Park en maakt daar geen deel van uit; binnen het NP ligt bijna 700 ha particulier eigendom, meest bosgebieden. In beginsel voeren de particulieren zelf het beheer; soms vragen de grote terreinbeheerders toestemming aan de particulieren om een bepaalde beheermaatregel zoals het verwijderen van Amerikaanse vogelkers, ook in hun terrein te mogen uitvoeren. Beheerders en het overlegorgaan trachten wel de particuliere beheerders meer bij het beheer van het park als geheel te betrekken.

Nationaal Park De Zoom/Kalmthout

De Zoom- Kalmthoutse Heide is een grensoverschrijdend park in voorbereiding. Het grootste gedeelte van het gebied ligt in België (het Staatsreservaat de Kalmthoutse Heide) en het andere deel in Nederland. In 1993 werd een Belgisch-Nederlandse Commissie van de Benelux geïnstalleerd, die voor dit park functioneert als een overlegorgaan. Deze Commissie heeft een Beheers- en Inrichtingsplan voor het gehele gebied opgesteld. Het gebied heeft een omvang van 3.750 hectare en bestaat uit grote delen heide (zowel droge als natte) en vele vennen, een centraal gelegen stuifzandgebied en grote stukken naaldbos. Er komt een grote verscheidenheid aan planten en dieren voor. Met name het insectenleven is zeer rijk: vlinders, hommels, zweefvliegen, bijen, maar ook de aan het zand gebonden insecten zoals mierenleeuw, zandloopkever en dergelijke.

Dit grensoverschrijdende Nationale Park omvat 3750 hectare. Het Nederlandse deel (drie Natuurschoonwet landgoederen) is in eigendom bij drie particulieren en 250 hectare is van Staatsbosbeheer. De rest, enkele tientallen hectaren, bestaat uit kleinschalig en versnipperd bezit.

Veel van de particuliere eigenaren beheren hun bezit met vele enthousiasme. Het Grenspark adviseert deze eigenaren bij het beheer, bijvoorbeeld in de vorm van studiedagen en excursies. Een flink deel van de eigenaren werkt actief samen met het Grenspark. Zij hebben

een Vereniging voor Kleine Eigenaren opgericht en nemen ook deel in de Bijzondere Commissie van het Grenspark

Nog niet alle eigenaren nemen actief deel aan het gezamenlijke beheer. Zij willen vaak eerst de meerwaarde zien die het Grenspark voor hen oplevert. Een deel van de particuliere terreinen is niet opengesteld voor het publiek.

Nationaal Park Oosterschelde

De Oosterschelde werd in februari 1999 ingesteld tot nationaal park in oprichting. Het is een zeer groot getijdengebied in de provincie Zeeland met een oppervlak van ruim 35.000 hectare. Het is een indrukwekkend watergebied met schorren, slikken en platen, het zichtbare resultaat van de wijze waarop de mens met het water is omgegaan in de loop der eeuwen. De grootste waarde van de Oosterschelde ligt in de grote aantallen vogels en vogelsoorten die hier rusten en voedsel vinden, de rijke onderwaterflora en -fauna en de getijdenbewegingen, die ondanks de oosterscheldekering nog redelijk ongestoord zijn en een dynamisch landschap opleveren dat, zeker in Europa, zeer zeldzaam is.

Oosterschelde is met 33000 het grootste Nationale Park in Nederland; het is voor het grootste deel water en in bezit bij Dienst der Domeinen.

Nationaal Park Lauwersmeer

Het Lauwersmeer, op de grens van de provincies Friesland en Groningen, is een weids gebied, bestaande uit wateren, zandplaten, grazige graslanden en bossen. Het heeft een rijke plantengroei, met zowel zoutminnende kwelderplanten (kweldergras, duizendguldenkruid en zeekraal) op de slikken als verschillende soorten orchideeën en parnassia, kenmerkende soorten voor vochtige duinvalleien. Het is een belangrijk rust- en fourageergebied voor vogels. De rijkdom aan broedvogels (brandgans, verschillende soorten eenden, roofvogels en rietvogels) is een belangrijke waarde van het gebied. Door de openheid van het landschap is het Lauwersmeer bijzonder aantrekkelijk voor wandelaars, fietsers en vogelliefhebbers. Ook watersporters kunnen er hun hart ophalen. Het Lauwersmeer werd in de eerste helft van 1999 ingesteld tot nationaal park in oprichting. Het heeft een omvang van ca. 5800 hectare. Grootste eigenaar/beheerder is Staatsbosbeheer.

Binnen de begrenzing van Nationaal Park Lauwersmeer liggen geen particuliere eigendommen.

Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa

Nergens elders in Nederland vind je een beek als de Drentsche Aa. Kronkelend zijn weg zoekend door het landschap, zoals hij dat al eeuwen en eeuwen gedaan heeft.

De Drentsche Aa vormde het landschap waar de mens handig gebruik van gemaakt heeft. Gelukkig hield hij zich in. Hij overvroeg de natuur niet. Waar elders de beken langs de liniaal gelegd werden om keurig rechte afwateringskanaaltjes te worden, kon de Drentsche Aa rustig zijn gang blijven gaan.

Met de beek is in het Drentsche Aa-gebied ook het oude, typisch Drentse esdorpenlandschap bewaard gebleven: de boerderijen rond de brink, de akkers op de hoge essen, de hooilanden en weilanden in het beekdal. Hier nam de mens het landschap letterlijk en figuurlijk voor wat het waard was. Die waarde is zo langzamerhand zo groot geworden dat het tijd werd om het behoud beter te gaan regelen.

Toen Nederland koos voor het inrichten van nationale parken om de belangrijkste natuurgebieden te behouden, stond ook het Drentsche Aa-gebied regelmatig op het lijstje. Omdat de functies landbouw en wonen in een nationaal park duidelijk ondergeschikt zijn aan de natuur, was zo'n nationaal park in traditionele zin voor de Drentsche Aa geen reële optie. Het gebied heeft immers ook een duidelijke woonfunctie en het bestaat voor meer dan de helft uit landbouwgrond.

Op zoek naar maatwerk voor de Drentsche Aa ontstond het plan voor het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa dat de eigen sfeer en identiteit zou kunnen behouden. De grenzen van het gebied worden gevormd door de driehoek Assen-Gieten-Glimmen. Het gaat in totaal om ruim tienduizend hectare waarvan ongeveer eenderde natuurgebied is.

In Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa is bewust gekozen voor een aanpak waarin zowel natuur als landbouw en wonen een plaats krijgen. Deze geïntegreerde benadering gaat uit van het beekdal van de Drentsche Aa als een totaal watersysteem en moet leiden tot winst voor zowel natuur als landbouw.

De samenwerking lijkt tamelijk broos en moet verder vorm krijgen; ook het wederzijds vertrouwen tussen landbouw en natuurbescherming moet verder groeien. Betrokkenen zijn er van overtuigd dat deze samenwerking de enige manier is om het stroomgebied van de Drentsche Aa zowel voor natuur als landbouw duurzaam in stand te houden.

Natuurplanbureau-onderzoek

Verschenen werkdocumenten in de reeks 'Planbureau - werk in uitvoering (per 3 december 2003)

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen – gebouw Alterra-oost, kamer 1.422; tel: (0317) 47 78 45;
e-mail: info@npb-wageningen.nl

Werkdocumenten vanaf nummer 2001/01 zijn ook te downloaden via de NPB-website
www.natuurplanbureau.nl

1998

- 98/01 *Querner, E.P., Th.G.C. v.d. Heijden & J.W.J. v.d. Gaast.* Beschikbaarheid grond- en oppervlaktewater voor natuur. Nadere uitwerking en toepassing in Oost-Gelderland.
- 98/02 *Reijnen, R.* (samenstelling) Graadmeters biodiversiteit terrestrisch. Graadmeters bijzondere natuurkwaliteit terrestrisch t.b.v. de Natuurplanbureau functie en graadmeter ruimtelijke kwaliteit natuur voor Monitoring Kwaliteit Groene Ruimte (MKGR).
- 98/03 *Higler, L.W.G.* Graadmeters biodiversiteit aquatisch.
- 98/04 *Dijkstra, H.* Graadmeters voor landschapskwaliteit. Raamwerk en bouwstenen voor een kwaliteitsindex 2000+.
- 98/05 *Sprangers, J.T.C.M.* (red.) Graadmeters voor algemene natuurkwaliteit: een eerste verkenning.
- 98/06 *Nabuurs, G.J. & M.N. van Wijk.* Graadmeters voor de fysieke producten van bos.
- 98/07 *Buijs, A.E., J.F. Coeterier, P. Filius & M.B. Schöne.* Graadmeters sociaal draagvlak en beleving
- 98/08 *Neven, M.G.G. & E.E.M. Verbij.* Laten we wel zijn! Studie naar conceptualisering van natuurgerelateerd welzijn.
- 98/09 *Kuindersma, W. (red.), P Kersten & M. Pleijte.* Bestuurlijke graadmeters. Een inventarisatie van bestuurlijke graadmeters voor de Natuurverkenning 2001.
- 98/10 *Mulder, M., M. Klaassen & J. Vreke.* Economische graadmeters voor Natuur. Ontwikkeling raamwerk en aanzet tot invulling verdelingsgraadmeters.
- 98/11 *Smaalen, J.W.M., C. Schuiling, G.J. Carlier, J.D. Bulens & A.K. Bregt.* Handboek Generalisatie. Generaliseren ten behoeve van graadmeteronderzoek in het kader van Natuurplanbureau functie.
- 98/12 *Dammers, E. & H. Farjon.* Naar een nieuwe benadering voor de scenario's van de Natuurverkenningen 2001.
- 98/13 vervallen
- 98/14 *Hinssen, P.J.W.* Activiteiten in 1999 in toeleverende onderzoeksprogramma's. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau.
- 98/15 *Hinssen, P.J.W.* (samenstelling). Voorstudies Natuurbalans 99. Een inventarisatie van de haalbaarheid van een aantal onderwerpen.

1999

- 99/01 *Kuindersma, W.* (red). Realisatie EHS. Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999 voor de onderdelen Begrenzing en realisatie EHS, Strategische Groenprojecten, Landinrichting, Compensatiebeginsel en Bufferbeleid.
- 99/02 *Prins, A.H., T. van der Sluis en R.M.A. Wegman.* Begrenzing van beekdalen in de Ecologische hoofdstructuur.; De relatie met biodiversiteit van planten.
- 99/03 *Dijkstra, H.* Landschap in de natuurbalans 1999.
- 99/04 *Ligthart, S.* Bescherming van natuurgebieden, nationale en internationale instrumenten.; Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/05 *Higler, B & S. Semmekrot.* Verkennende studie graadmeter natuurwaarde laagveenwateren

- 99/06 *Neven, I. K. Volker & B. van de Ploeg.* Tussenrapportage van een exploratief onderzoek naar de indicering van het concept maatschappelijk draagvlak voor de natuur.
- 99/07 *Wijk, H. van & H. van Blitterswijk.* Achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/08 *Kuindersma, W.* Beleidsevaluatie voor de Natuurbalans; Een handleiding voor medewerkers aan de Natuurbalans.
- 99/09 *Hinssen, P. J. Lujt & L. de Savornin Lohman.* Het meten van effectiviteit door het Natuurplanbureau; Enkele overwegingen.
- 99/10 *Koolstra, B.J.H., G.W.W. Wameling & V. Joosten.* Modelkoppeling en –aanpassing SMART/SUMO – LARCH; Modelkoppeling en aanpassing ten behoeve van integratie in de natuurplanner in het kader van het project Graadmeters Natuurwaarde Terrestrisch.
- 99/11 *Koolstra, B.J.H., R.J.F. Bugter, J.P. Chardon, C.J. Grashof, J.D. van Kuijk, R.M.G. Kwak, A.A. Mabelis, R. Pouwels & P.A.Slim.* Graadmeter natuurwaarde terrestrisch; Verslaglegging van de uitgevoerde werkzaamheden.
- 99/12 *Wijk, M.N. van, J.G.de Molenaar & J.J. de Jong.* Beheer als strategie; Een eerste aanzet tot ontwikkelen van een graadmeter beheer (tussenrapportage).
- 99/13 *Kuindersma, W. & M.Pleijte.* Naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Natuurplanbureau?; Een overzicht van evaluatiemethoden en de toepasbaarheid daarvan.
- 99/14 *Kuindersma, W, M. Pleijte & M.L.A. Prüst.* Leemtes in de beleidsevaluatie natuurbalansen ingevuld?; Een verkenning van de mogelijkheden om enkele leemtes in het evaluatiedeel van de Natuurbalans op te vullen.
- 99/15 *Hinssen, P.J.W. & H. Dijkstra.* Onderbouwende programma's; de resultaten van 1999 en de plannen voor 2000. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau
- 99/16 *Mulder, M. Wijnen & E.Bos.* Uitgaven, kosten en baten van natuur; Inventarisatie van de rijksuitgave aan natuur, bos en landschap en toepassing van maatschappelijke kosten-batenanalyses bij natuurbeleidsverkenning.
- 99/17 *Kalkhoven, J.T.R., H.A.M. Meeuwssen & S.A.M. van Rooij.* Omzetting typologie Basiskaart Natuur 2020 naar typologie Begroeiingstypenkaart
- 99/18 *Schmidt, A.M., M. van Heusden & C.J. de Zeeuw.* Tussenresultaten project Informatielogistiek Natuurplanbureau
- 99/19 *Buijs, A.E., M.H. Jacobs, P.J.F.M. Verweij & S. de Vries.* Graadmeters beleving; theoretische uitwerking en validatie van het begrip 'afwisseling'
- 99/20 *Farjon, H. J.D. Bulens, M. van Eupen, K.Schotten & C. de Zeeuw.* Plangenerator voor natuur-scenario's; ontwerp en verkenning van de technische mogelijkheden van de Ruimtescanner
- 99/21 *Berg, A.E. van den.* Graadmeters beleving: Horizonvervuiling (*vervallen*)

2000

- 00/01 *Sluis, Th. Van der.* Natuur over de grens; functionele relaties tussen natuur in Nederland en natuurgebieden in grensregio's
- 00/02 *Goossen, C.M., F. Langers & S. de Vries.* Recreatie en geluidbelasting in 1995 en 2030; onderzoek voor Milieuverkenning 5
- 00/03 *Kelholt, H.J & B. Koole.* N-footprint 1980 – 1997, doorkijk 2030
- 00/04 *Broekmeyer, M.E.A., R.P.B. Foppen, L.W.G. Higler, F.J.J. Niewold, A.T.C. Bosveld, R.P.H. Snep, R.J.F. Bugter & C.C. Vos.* Semi-kwantitatieve beoordeling van effecten van milieu op natuur
- 00/05 *Broekmeyer, M.E.A. (samenstelling).* Stroom- en rekenschema's 1^e fase VijNo thema natuur. Bijlagerapport voor de bouwsteen natuur en de indicatoren natuurkwaliteit, landschapskwaliteit en confrontatie recreatievraag en –aanbod
- 00/06 *Vegte, J.W. van de & E. Turnhout.* De maat van de natuur; een onderzoek naar waarderingsgrondslagen in graadmeters voor natuur
- 00/07 *Kuindersma, W., M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Realisatie Ecologische Hoofdstructuur 2000. Achtergronddocument bij hoofdstuk 4 van de Natuurbalans 2000
- 00/08 *Kuindersma, W. & E.E.M. Verbij.* Realisatie van groen in de Randstad. Achtergronddocument bij hoofdstuk 9 van de Natuurbalans 2000
- 00/09 *Van Wijk, M.N, M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Signalen over natuur en landschap. Achtergronddocument bij hoofdstuk 2 van de Natuurbalans 2000
- 00/10 *Van Wijk, M.N. & H. van Blitterswijk.* Evaluatie van het bosbeleid. Achtergronddocument bij hoofdstuk 5 van de Natuurbalans 2000

- 00/11 *Veeneklaas, F.R. & B.van der Ploeg.* Trendbreuken in de landbouw. Achtergrondrapport project VIJNO-toets van het Milieu- en Natuurplanbureau voor de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
- 00/12 *Schaminée, J.H.J. & N.A.C. Smits.* Kwantitatieve veranderingen in de vegetatie van drie biotopen (laagveenwateren, heide en schraalgraslanden) voor zeldzaamheid en voedselrijkdom over de periodes 1930-1950 (referentie), 1980-1990 en 1990-2000. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2000
- 00/13 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Datacatalogus. Eerste inventarisatie van geo-data beschikbaar voor het Natuurplanbureau
- 00/14 *Klijn, J.A.* Landbouw, natuur en landschap in Nederland; een voorverkenning voor de Natuurverkenning 2
- 00/15 *Klijn, J.A.* Landschap in Natuurplanbureau-producten: een mental map en onderzoeksaanbevelingen
- 00/16 *Elbersen, B., R. Jongman, S. Múcher, B. Pedrolí & P.Smeets.* Internationale ruimtelijke strategie
- 00/17 *Berends, H, E den Belder, N. Dankers & M.J. Schelhaas.* Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur; verkenning van een methode om ontwikkelingsopties voor (stukken) natuur te beoordelen

2001

- 01/01 *Jansen, S. m.m.v. R. P.H. Snep, Y.R. Hoogeveen & C. M. Goossen.* Natuur in en om de stad
- 01/02 *Baveco, H., J.C.A.M. Bervaes & J.Vreke.* Advies over de ontwikkeling van modellen voor het Natuurplanbureau
- 01/03 *Zouwen, M. van der & J. van Tatenhove.* Implementatie van Europees natuurbeleid in Nederland
- 01/04 *Sanders, M.E. & A.H. Prins.* Provinciaal natuurbeleid: kwaliteitsdoelen voor de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/05 *Reijnen, M.J.S.M. & R. van Oostenbrugge.* Wetenschappelijke review van SMART-MOVE. Onderdeel van het kern-instrumentarium van het Natuurplanbureau
- 01/06 *Bruchem, C. van.* Stuwende schaarste. Over de drijvende kracht achter de ontwikkeling van de agrarische sector
- 01/07 *Berkhout, P., G. Migchels & A.K. van der Werf.* Te hooi en te gras. Verkenning naar ontwikkelingen in de grondgebonden veehouderij en gevolgen hiervan voor natuur en landschap
- 01/08 *Backus, G.B.C.* Parel in de Peel. Intensieve veehouderij en natuur in Nederland Plattelandstad
- 01/09 *Salz, P.* Requiem voor de visserij in Vis Mineur
- 01/10 *Smit, A.B.* Ruimte voor akkers en tuinen, bomen en bollen. Verkenning naar ontwikkelingen in de akkerbouw en opengrondstuintbouw en effecten hiervan op natuur en landschap
- 01/11 *Bouwma, I.M., J.A. Klijn & G.B.M. Pedrolí.* Voorstudies Natuurverkenningen 2002 – onderdeel internationaal. Deel A: Europees beleid, wetgeving en financiële middelen, nu en in de toekomst; Deel B: Verkenning internationale waarden Nederlandse natuur en landschap
- 01/12 *Oerlemans, N., J.A. Guldemond & E van Well.* Agrarische natuurverenigingen in opkomst. Een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarische natuurverenigingen
- 01/13 *Koster, A., A. Oosterbaan & J.H. Spijker.* Ontwikkeling van natuur in de Nederlandse steden
- 01/14 *Bos, E.J. & J.M. Vleugel (eindred).* Uitgaven aan natuur door Rijk, provincies, lagere overheden, particulieren en de EU
- 01/15 *Oostenbrugge, R., F.J.P. van den Bosch & K.M. Sollart.* Natuurbalans 2001: enquête resultaten provincies
- 01/16 *Bouwma, I.M.* Programma Internationaal Natuurbeheer 1996 – 2000. Doelen & besteding
- 01/17 *Jonkhof, J.F. & M.P. Wijermans.* De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!
- 01/18 *Jonkhof, J.F. & W. Timmermans m.m.v. J. Borsboom-van Beurden & L. Crommentuijn.* Groen wonen tussen stad en land
- 01/19 *Keuren, A, H. Houweling & J.G. Nienhuis.* EHS 2000. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/20 *Veldkamp, B., A. Keuren, J.G. Nienhuis & H. Houweling.* EHS 2001. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/21 *Koole, B., J. Luijt & M.J. Voskuilen.* Grondmarkt en grondgebruik. Een scenariostudie voor Natuurverkenning 2

2002

- 02/01 *Berg, A.E. van den, M.H.I. Bloemmen, T.A. de Boer & J. Roos-Klein Lankhorst.* De beleving van watertypen. Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'water' uit het BelevingsGIS
- 02/02 *Geertsema, W.* Het belang van groenblauwe dooradering voor natuur en landschap. Achtergronddocument Natuurbalans 2002
- 02/03 *Sanders, M.E.* Beleidsevaluatie Agrarisch Natuurbeheer. Voortgang, knelpunten en effectiviteit

- 02/04 *Opdam, P.F.M.* Natuurbeleid, biodiversiteit en EHS: doen we het wel goed?
- 02/05 *Veer, M. & M. van Middelkoop.* Mensen en de natuur; recreatief gebruik van natuur en landschap
- 02/06 *Kuindersma, W., H.M.P. Capelle, R.C. van Apeldoorn & W.W. Buunk.* Bescherming natuurgebieden en soorten in Nederland vanaf 2002
- 02/07 *Sival, F.P., A. van Hinsberg, P.C. Jansen, D.J. van de Hoek & M. Esbroek.* Overlevingsplan Bos en Natuur. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2001
- 02/08 *Roos-Klein Lankhorst, J., A.E. Buijs, A.E. van den Berg, M.H.I. Bloemmen, S. de Vries, C. Schuiling & A.J. Griffioen.* BelevingsGIS versie februari 2002. Hoofddekt (met bijlagen op CD-rom)
- 02/09 *Oostenbrugge, R. van, E.A. van der Grift, B.S.J. Nijhof, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (red).* Levensvatbaarheid populaties. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2002
- 02/10 *Koomen, A.J.M. & T. Weijschede.* Evaluatie landschapsbeleid voor de Natuurbalans 2002. De betekenis van SGR2 voor de bescherming van landschappen en de stand van zaken in de WCL-gebieden, Belvedere/Unesco-gebieden en bij de Proeftuinen
- 02/11 *Balduik, C.A., H. Leneman & E. Gerritsen.* Natuurbeleid en verbreding. Achtergrond en opgaven
- 02/12 *Bloemmen, M.H.I., A.E. Buijs & S. de Vries.* De beleving van reliëf; Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'reliëf' uit het belevingsGIS
- 02/13 *Beintema, A.J.* De rol van Nederlands beleid in de internationale bescherming van trekkende watervogels
- 02/14 *Reijnen, M.J.S.M., J.T.R. Kalkhoven & J. Dirksen.* Graadmeter doelrealisatie EHS. Verkenning van praktisch toepasbare opties.
- 02/15 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Kernbestanden Natuurplanbureau. Overzicht van ruimtelijke gegevensbestanden geïnventariseerd voor het Natuurplanbureau
- 02/16 *Koomen, A.J.M.* Verkenning van de samenhang tussen aardkunde en historische geografie. Een verkenning op basis van de landelijke digitale bestanden AKIS en HISTLAND

2003

- 03/01 *Winsum-Westra, M. van, m.m.v. A.E. van den Berg, A.E. Buijs & en J.Vreke* Meetproblematiek natuurhouding. Problemen bij en suggesties voor het meten van de natuurhouding van actoren
- 03/02 *Balduik, C.* Bestuurlijke trends. Beleidsdocumentanalyse naar veranderingen in percepties over sturing bij het Ministerie van LNV
- 03/03 *Klostermann, J.E.M.* Bestuurlijke evaluatie van beleid voor zoet-zout overgangen. Achtergronddocument Natuurbalans 2003
- 03/04 *Leneman, H.* Natuurkosten; Verslag van werkzaamheden maart tot juli 2003
- 03/05 *Schmidt, A.M., L. Kooistra, J.G. Nienhuis en O. Knol.* Duurzame Informatievoorziening Natuurplanbureau; Stand van zaken januari 2003
- 03/06 *Spijker, J.J., M.J. Strookman, E.A. de Vries & H.C.J. Vrolijk.* Stedelijk groen onder de loep. Verkenning naar de mogelijkheden van de Databank Gemeentelijk Groenbeheer als informatiebron voor het Milieu- en Natuurplanbureau
- 03/07 *Balduik, C.* 'De Betrouwbare Overheid'; Maatschappelijk vertrouwen in de overheid
- 03/08 *Luttik, J., B. van der Ploeg, J. van den Berg, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders.* Landbouw Natuurlijk; over het meten van natuurkwaliteit in agrarisch gebied
- 03/09 *Beek, A.J.C.M. van, J.T. Kalkhoven, G. Mighels, A.J. Visser & C. Wierda.* Koppelingen tussen landbouw & natuur; een scenariostudie naar de interacties tussen landbouw en natuur bij ontwikkelingen op basis van Business as Usual in 2030
- 03/10 *Kirsten, U., M.J.S.M. Reijnen, J. Vreke & R.J.H.G. Henkens* Mobiliteit en effecten op natuur
- 03/11 *Vreke, J. (red), R.C. van Apeldoorn, T.C. Klok, C.D.M. Steuten, F.R. Veeneklaas* Economische KoSTen en Ecologisch Resultaat (EKSTER); Verslag van werkzaamheden juni2002 – juni 2003
- 03/12 *Jókövi, E.M. & J. Luttik* Rood en groen; Het combineren van verstedelijking en natuur in de praktijk
- 03/13 *Gijsen, J.J.C., R.I. van Dam & A.H. Prins.* Natuurcompensatie; Hoe werkt het in de praktijk?
- 03/14 *Broekmeyer, M.E.A., F.G.W.A. Ottburg & F.H. Kistenkas.* Flora- en faunawet; Toepassing van artikel 75 in de praktijk
- 03/15 *Luijt, J., T. Kuhlman & J. Pilkes.* Agrarische grondprijzen onder stedelijke druk; stedelijke optiewaarde en agrarische gebruikswaarde afhankelijk van ligging
- 03/16 *Sanders, M.E., H. van Blitterswijk, H.F. Huiskes, M.N. van Wijk & A. Blankena.* Beleidsevaluatie agrarisch en particulier natuurbeheer voor de Natuurbalans 2003; waarin: particulieren in samenwerkingsverbanden met terreinbeherende organisaties